

POLICEJNÍ AKADEMIE ČESKÉ REPUBLIKY V PRAZE

Fakulta bezpečnostně právní

Katedra trestního práva

Restorativní přístup v trestním právu

Diplomová práce

Restorative approach in criminal law

Diploma thesis

VEDOUCÍ PRÁCE

JUDr. Tereza Dlešíková, Ph.D.

AUTOR PRÁCE

Bc. Jan Klemperer

PRAHA

2023

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že předložená práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Praze, dne 10. 3. 2023

Bc. Jan Klemperer

Poděkování:

Rád bych poděkoval vedoucí této práce JUDr. Tereze Dlešíkové, Ph.D. za cenné rady, podnětné připomínky, odborný dohled a především za vstřícný přístup při tvorbě této práce.

ANOTACE

Tato práce se zabývá principy tzv. restorativní justice v českém trestním právu. Uvede důvody jejího vzniku, historii a její průkopníky. Začlení ji do systému v oblasti českého i světového trestního práva. Podrobně vysvětlí její jednotlivé prvky, metody. Stejně tak pojme komparaci mezi retributivní a restorativní justicí. Bude pojednávat o procesu zapojení obětí trestných činů do trestně právního procesu a o převzetí odpovědnosti za své protiprávní činy samotným pachatelem, jenž by měl nést i jejich následky. Cílem práce je nejen objasnit pojem a význam restorativní justice a popis jejího projevu v českém trestním právu, ale zejména analýza úrovně využití tohoto institutu v praxi vykonávané základními útvary policie a útvary služby kriminální policie a vyšetřování.

ANNOTATION

This work deals with the principles of so-called restorative justice in Czech criminal law. It will state the reasons for its creation, its history and its pioneers. Its integration into the system in the field of Czech and international criminal law. It will explain its individual elements and methods in detail. It will also include a comparison between retributive and restorative justice. It will discuss the process of involving victims of crimes in the criminal justice process and the assumption of responsibility for their illegal actions by the perpetrator himself, who should also bear the consequences. The aim of the thesis is not only to clarify the concept and meaning of restorative justice and the description of its manifestation in Czech criminal law, but especially to analyze the level of use of this institute in practice carried out by basic police departments and criminal police and investigation departments.

KLÍČOVÁ SLOVA

restorativní justice, retributivní justice, oběť, pachatel, probační a mediační služba

KEYWORDS

restorative justice, retributive justice, victim, offender, probation and mediation service

OBSAH

ÚVOD	7
1 RESTORATIVNÍ JUSTICE	9
1.1 Historie.....	9
1.2 Pojem restorativní justice	13
1.3 Restorativní proces a nástroje restorativní justice.....	16
1.3.1 Mediace	17
1.3.2 Konference	18
1.3.3 Kruhy	20
1.4 Principy užití.....	21
2 ÚČASTNÍCI RESTORATIVNÍCH PROCESŮ	22
2.1 Oběť trestného činu a poškozený v trestním řízení.....	22
2.1.1 Potřeby oběti.....	26
2.2 Pachatel trestného činu.....	27
2.2.1 Pachatel a trest.....	29
2.3 Veřejnost a restorativní justice	33
3 RESTORATIVNÍ JUSTICE V ČESKÉ REPUBLICĚ	36
3.1 Restorativní justice v českém trestním právu hmotném	37
3.1.1 Alternativní tresty a opatření a jejich restorativní prvky.....	39
3.1.1.1 Domácí vězení	40
3.1.1.2 Obecně prospěšné práce.....	43
3.1.1.3 Peněžitý trest, peněžitá opatření, peněžitá opatření s podmíněným odkladem výkonu.....	45
3.1.1.4 Podmíněné odsouzení, podmíněné odsouzení s dohledem	47
3.1.1.5 Podmíněný odklad výkonu trestu odnětí svobody.....	49
3.1.1.6 Podmíněný odklad výkonu trestu odnětí svobody s dohledem	50

3.1.2	Alternativy k potrestání (tzv. upuštění od potrestání) a jejich restorativní prvky.....	51
3.1.2.1	Upuštění od potrestání a upuštění od uložení trestního opatření mladistvému	51
3.1.2.2	Podmíněné upuštění od potrestání s dohledem a podmíněné upuštění od uložení trestního opatření	54
3.2	Restorativní justice v českém trestním právu procesím	56
3.2.1	Alternativy k trestnímu řízení (tzv. odklony v trestním řízení) a jejich restorativní prvky.....	57
3.2.1.1	Podmíněné zastavení trestního stíhání.....	57
3.2.1.2	Narovnání	59
3.2.1.3	Podmíněné odložení podání návrhu na potrestání ve zkráceném přípravném řízení	61
3.2.1.4	Odstoupení od trestního stíhání.....	62
3.3	Uplatnění restorativní justice po pravomocném rozsudku a adhezní řízení	63
3.3.1	Zahlazení odsouzení	64
3.3.2	Účinná lítost.....	64
3.3.3	Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, s dohledem	65
3.3.4	Adhezní řízení.....	66
3.4	Uplatnění restorativního přístupu v rámci ostatních zákonů ve vztahu k trestnímu právu	67
3.4.1	Zákon o soudnictví ve věcech mládeže	67
3.4.2	Zákon o obětech trestných činů	68
3.4.3	Zákon o probační a mediační službě	70
4	KOMPARACE SE ZAHRANIČÍM	73
4.1	Nový Zéland.....	73
4.2	Belgie	74

4.3	Maďarsko	76
5	VÝZKUM	78
5.1	Výzkumná metoda – anonymní dotazník	78
5.1.1	Vyhodnocení	79
5.2	Výzkumný soubor – policejní orgán	79
5.2.1	Charakteristika respondentů	79
5.2.2	Shrnutí charakteristiky respondentů	81
5.3	Cíl výzkumu – analýza užití prvků restorativní justice v praxi	82
5.4	Vyhodnocení	96
5.4.1	Výstup ze souhrnného zhodnocení výzkumné části	98
6	NÁVRHY DE LEGE FERENDA	100
	ZÁVĚR	103
	Seznam použité literatury	105
	Příloha	114

ÚVOD

Pojem restorativní justice se zdá být nejen mezi laiky, ale i mezi těmi kdo se orientují v právním prostoru neznámý. Pravděpodobně se jedná pouze o neznalost pojmu, nikoli prvků restorativní justice jako takových. Práce si dává za cíl vysvětlit pojem a především zařadit a identifikovat jednotlivé prvky v praktickém pojetí.

Práce pojednává o restorativní justici ukotvené v českém trestním právu. Vysvětluje její pojem, zmiňuje historii, ve které uvádí její průkopníky, vysvětluje jednotlivé metody a důvody svého vzniku a nahlíží na principy užití. Charakterizuje jednotlivé účastníky restorativní justice, konkrétně pak oběť trestného činu, poškozeného v trestním řízení, pachatele protiprávního jednání a v neposlední řadě i veřejnost a její pohled.

Začleňuje restorativní justici do světového i českého trestněprávního systému. Zabývá se částečně i proporcionalitou vůči klasické, retributivní justici a zároveň uvádí i komparaci se zahraničím, konkrétně pak dvou Evropských států a Nového Zélandu. Mapuje proces návratu jak pachatele, tak jeho oběti do běžného života, formy poskytování druhé šance a pomoc třetí strany v jejich dialogu, který je důležitým prvkem v procesu porozumění vnímání protiprávního jednání poškozeným a pachatelem.

Hlavním mottem práce je předložení pohledu na moderní způsoby, jak poskytnout lepší řešení pro ty, kteří žijí životy v rozporu s trestními zákony. Takovými způsoby jsou řešení, která nabízí právě v poslední době se rozmáhající směr restorativní justice. Smyslem tohoto směru není odsoudit pachatele, jako špatného, ale dokázat, že špatný je pouze jeho čin, za který nese plnou zodpovědnost. Restorativní justice umožňuje pachateli nejen tento čin napravit, ale zároveň změnit směr, kterým se jeho život ubírá.

Těžištěm práce je analýza jeho projevů a aplikovatelnosti prostřednictvím českého trestního práva hmotného a zejména pak procesního, přičemž charakterizuje alternativní tresty, alternativy potrestání, odklony, a to vždy z pohledu příslušné legislativy. Všechny formy restorativní justice užívané v trestním řízení jsou podrobně popsány včetně jejich ukotvení v zákoně a podmínek, které je třeba dodržet při jejich uplatnění. Nedílnou součástí jsou tedy

způsoby užití restorativního přístupu v českém trestněprávním systému, se závěrečnou úvahou de lege ferenda.

Výzkumná část si klade za cíl ověření úvahy, zda se jedná o poměrně nový přístup v trestním právu, a do jaké míry je v České republice mezi policisty rozšířený, tedy do jaké míry je policejní orgán obeznámen s konceptem restorativní justice a s jeho praktickým promítnutím do trestního práva, zejména z hlediska využívání při přístupu k poškozeným, obětem trestných činů a zapojení podmínek pro odklony. Výzkumný vzorek budou tvořit policisté základních útvarů, zařazených na úseku trestního řízení, příslušníci Služby kriminální policie a vyšetřování (dále jen SKPV), příslušníci celorepublikových útvarů a vedoucí pracovníci, vykonávající dohled nad příslušníky vedoucí trestní řízení, kterým bude předložen anonymní dotazník, jehož podstatou bude alespoň částečná znalost pojmu restorativní justice, bez níž jej nelze zodpovědět. Výsledky výzkumného šetření budou zpracovány a vyhodnoceny v praktické části diplomové práce.

1 RESTORATIVNÍ JUSTICE

Justici lze obecně označit jako spravedlnost, jejíž nedílnou součástí jsou orgány soudní spravedlnosti a jejich činnost v případech porušení právních norem. Restorativní justice klade důraz především na nutnost naplňovat subjektivní potřeby obětí protiprávního jednání. Podle Zehra¹ je zcela běžné, že v západním přístupu trestní justice, nejsou poškození plnohodnotně zapojováni do justičního procesu, a to i přesto, že se jich spáchaný trestný čin dotýká ze všech zúčastněných nejvíce. Cílem restorativní justice je, nejen tento postoj, měnit.²

1.1 Historie

Ruku v ruce s hledáním a zaváděním nových způsobů sankcionování trestné činnosti se v trestním právu začal stále více prosazovat i nový myšlenkový směr označovaný jako restorativní justice.³

Je to již skoro půl století, co restorativní přístup ovlivňuje vývoj v trestním právu a kriminologii a snaží se do této oblasti vnést jiný úhel pohledu, jakým nazírat na následky trestného činu a způsoby, jak jej řešit. Lze předpokládat, že formování restorativního přístupu provázelo velké nadšení a velký zápal jeho příznivců, přičemž teoretické základy nebyly v té době formulovány do takové hloubky, aby poskytly záruky opravdové restorativnosti jednotlivých programů, stejně tak se nevědělo, jakým způsobem by měl restorativní koncept s trestním systémem blíže kooperovat.⁴

Trestní spravedlnost dlouhodobě nahlíží na přiměřenost a vhodnost společenské reakce na spáchaný trestný čin, je tedy historicky a kulturně podmíněna. Liší se v jednotlivých kulturně – civilizačních oblastech a mění se i v průběhu času. Dávné chápání trestní spravedlnosti tak, jak o něm máme ověřitelné historické doklady, spočívalo na odplatě a vyrovnání. Známý princip „oko za oko, zub za zub“ vypovídá nejen o záměru způsobit pachateli stejnou újmu, jakou způsobil své oběti, ale obsahuje i snahu o vyrovnání situace mezi

¹ ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, 48 s. ISBN 80-902-9981-4. s. 11.

² Ibid., s. 26

³ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, 464 s. Teoretik. ISBN 978-80-87576-93-9. s. 23.

⁴ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti*. V Praze: C.H. Beck, 2019, 220 s. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-756-9. s. 2.

pachatelem a poškozeným. Takového vyrovnání však bylo možno v určitých případech dosáhnout i nepřímo, tedy kompenzací, poskytnutím adekvátního odškodnění. Tyto postupy byly chápány jako „spravedlivé“, tedy jako přijatelné a vhodné ve většině známých civilizačních okruhů, a to v různých etapách jejich kulturního vývoje. Tento přístup lze označit za původ restorativního smýšlení.⁵

Modality tohoto pojetí trestní spravedlnosti se projevovaly spíše v procedurách (měly tedy spíše „procesní charakter“), např. v různých kulturních a náboženských zvyklostech, podle kterých byly projednávány jednotlivé delikty, a bylo zacházeno s jejich pachateli. Kompetence k projednávání různých deliktů prošly v průběhu časů radikálními změnami. V původní podobě byly tyto kompetence zřejmě ponechány nejužšímu okruhu rodiny, což je základem pro dosud přežívající krevní mstu, nebo stařešinovi rodu, či sboru představitelů kmene. Tak jak se vyhraňovala moc jednotlivých subjektů, náčelníků, vládců apod., řídících a rozhodujících obecné i dílčí záležitosti dané lidské komunity, přičemž tato moc byla často zdůvodňována a zaštiťována náboženskou autoritou, omezovala se zároveň možnost přímých účastníků daného konfliktu rozhodnout věc podle představ a zájmů oběti. Postupem času pozbyly jednotlivé delikty „soukromoprávní charakter“, přestaly tedy být primárně záležitostmi mezi viníkem a poškozeným a stát, nejprve absolutistický panovník, později jiné subjekty – orgány, na které panovník delegoval svou pravomoc, si plně vytvořil trestní monopol.⁶

V průběhu 11. a 12. století se v Evropě postupně formovaly jednotlivé státní útvary a upevňovala se moc panovníků a církve. Z počátku si vznikající státní moc vyhrazovala právo stíhat jen nejzávažnější činy, ohrožující moc panovníka nebo státní náboženství. Postupně se monopol státu rozšířil na všechny delikty a trestné činy se plně dostaly do sféry veřejného práva. Součástí tohoto trestního monopolu se stalo i výlučné oprávnění státu koncipovat trestní politiku a realizovat ji svými mocenskými prostředky. Tento vývoj vyvrcholil v průmyslově rozvinutých

⁵ KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice: sborník příspěvků dokumentů* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, 146 s. [cit. 2022-12-25]. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-7338-021-8. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/institut/>. s. 6.

⁶ *Ibid.*, s. 7

evropských zemích zhruba v 19. století a byl odrazem celkového nazírání na úlohu státu a součástí filozofického a politického myšlení té doby.⁷

Italský filozof a právník Cesare Beccaria, publikoval v roce 1764 ve svém přelomovém díle *O zločinech a trestech*, pochybnosti o efektivitě tehdejších postupů řešení kriminality, mimo jiné i kruté tresty a přišel s vlastním návrhem na reformu trestní politiky, kde doporučoval zločinům raději předcházet, než je trestat. Mezi své poznatky a návrhy zařadil veřejná soudní jednání, jasné výklady zákonů, zdůraznění práv pachatele a nutnost nastolení přiměřených trestů. Jeho názory se staly základem moderní trestní politiky a trestně právní vědy. Díky vlivu jeho myšlenek Marie Terezie v roce 1776 zrušila torturu. Jeho myšlenky pak přispěly ke vzniku reformních trestních kodexů, zejména francouzského trestního kodexu z roku 1791 nebo kodexu císaře Josefa II v roce 1787.⁸

Ve druhé polovině 20. století, zejména v souvislosti s všestranným posilováním významu lidských a občanských práv a jejich ochrany, se postupně rozvinulo hledání nové podoby trestní spravedlnosti. Postupně se prosazovaly názory o omezování pravomoci státu při řešení trestních věcí a o posílení role přímých účastníků, tedy pachatelů a obětí, při řešení těchto konfliktů a jejich následků. Vytvářely se představy o restorativní justici.⁹

Za první zmínku pojmu restorativní justice v kontextu trestní justice by se dalo považovat užití Albertem Eglashem, americkým psychologem, který se touto myšlenkou zabýval již v letech 1958 až 1959, který pracoval s vězni a zabýval se trestní justicí. Věřil, že by odsouzení měli nést zodpovědnost za své skutky a měli by se je snažit odčinit. Albert Eglash tehdy ve svých úvahách rozdělil trestní justici do tří částí, a to následujícím způsobem:

1. retributivní justice, založená na trestání pachatele;
2. distributivní justice, založená na léčbě pachatele;

⁷ Ibid., s. 7

⁸ ŠÁMAL, Pavel, Jan MUSIL a Josef KUČHTA. *Trestní právo procesní*. 4., přeprac. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013, 1056 s. Academia iuris (C.H. Beck). ISBN 978-80-7400-496-4. s. 19.

⁹ KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice: sborník příspěvků dokumentů* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, 146 s. [cit. 2022-12-25]. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-7338-021-8. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/institut/>. s. 6-7.

3. restorativní justice, založená na odškodnění pachatele, ale i oběti.¹⁰

Zhruba v polovině 80. let 20. století se v USA a Kanadě, zatímco v nynější České republice panovala totalitní justice a západní svět řešil kriminalitu v rámci principů retributivní justice, začínaly objevovat první náznaky restorativní justice. Postupně byl zaveden Program usmíření mezi poškozeným a pachatelem Victim – Offender Reconciliation. Dalšími kroky blížícími se k rozvoji restorativní justice bylo v 90. letech 20. století, za podpory Kanadské vlády, celonárodní rozšíření mediace jako nástroje justice, v USA založení Asociace mediace mezi obětí a pachatelem a na Novém Zélandu pak zavedení rodinných konferencí jako preferovaného prostředku řešení trestné činnosti mladistvých.¹¹

V následujících třiceti letech se principy restorativní justice začaly rozšiřovat do celého světa, který začínal vnímat nutnost reformy současné trestní justice.¹²

V České republice se principy restorativní justice začaly rozvíjet jako doplněk tehdejší trestní justice, která byla založena na tradičním kontinentálním trestním procesu a na poměrně rigidní hmotně právní a procesní úpravě, která poskytovala jen omezený prostor soudům, státním zástupcům i policejním orgánům pro volnou úvahu při hledání nejvhodnějších postupů při řešení trestních věcí nejen v zájmu společnosti, ale i obětí a pachatelů.¹³

V posledních desetiletích je snahou nalézt vhodný teoretický koncept, v jehož rámci by bylo možné překonat všeobecně známé problémy spojené se stíháním a trestáním pachatelů, při kontrole kriminality, při ochraně společnosti před trestnou činností za současné garance ochrany práv občanů, tedy jde o snahu nově formulovat principy trestní spravedlnosti. Problémy se v posledních letech již zřetelně rýsují ve většině zemí světa, i když mají rozdílné právní systémy a patří do různých kulturních a geografických okruhů.¹⁴

¹⁰ GAVRIELIDES, Theo a Vasso ARTINOPOULOU. *Reconstructing Restorative Justice Philosophy*. London: Routledge, 2016, 382 s. ISBN 9781138250383. s. 30.

¹¹ VAN NESS, Daniel W. a Karen Heetderks STRONG. *Restoring Justice An Introduction to Restorative Justice*. London: Routledge, 2015, 256 s. ISBN 9781455731398. s. 34.

¹² KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice: sborník příspěvků dokumentů* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, 146 s. [cit. 2022-12-25]. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-7338-021-8. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/institut/>. s. 17.

¹³ Ibid., s. 17

¹⁴ KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice: sborník příspěvků dokumentů* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, 146 s. [cit. 2022-12-25]. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-7338-021-8. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/institut/>. s. 5.

Zřetelného vývoje se restorativní justici v České republice dostalo až v roce 2001, kdy naplno zahájila svoji činnost Probační a mediační služba, jejímž prvním tehdejším ředitelem byl Pavel Štern,¹⁵ a která byla uvedena v činnost na základě zákona č. 257/2000 Sb. o Probační a mediační službě¹⁶ (dále jen ZPMS).

1.2 Pojem restorativní justice

Restorativní justice je proces o nalézání spravedlnosti a o těch, kterým protiprávními činy byla způsobena újma. Stejně tak o těch, kteří porušili trestněprávní pravidla dané společnosti. Restorativní justice se svým citlivým přístupem snaží zmírňovat dopady na dotčeného jednotlivce, případně celou společnost a snaží se najít způsob, jak se s následky takového porušení pravidel vypořádat, tak aby způsobená újma byla v co nejširší míře nahrazena. Principem je dosáhnout toho, aby byl obnoven způsob života a bytí jednotlivých osob, společnosti do stavu před tím, než došlo k narušení daného společenského řádu.¹⁷

Restorativní justice se snaží nalézt mechanismy pro transformaci vzniklé újmy způsobem, který dotčeným osobám umožní vést život tak, aby vzniklé trauma jejich životy spíše posilovalo, než je zanechávalo bezradné v bezvýchodné situaci negativních dopadů trestněprávního jednání. Snaží se také zprostředkovat takový pohled na hledání řešení příčin a následků trestné činnosti, který neodsuzuje a neodmítá člověka pro jeho špatné činy. Takový přístup sice deklamuje pachatelovo jednání, současně však nabízí pachateli možnost nahradit způsobenou újmu a zároveň svou budoucnost vést lepším směrem. Je na místě zdůraznit, že nejde o jednu šablonu a návod platný pro všechny osoby a situace.¹⁸

Restorativní justice vytváří prostor pro zamyšlení, tedy ne snahu odsoudit člověka, jako špatného, ale dát jasně najevo, že špatný je jeho čin, za nějž nese

¹⁵ *Byznys pro společnost Business for Society: Představujeme nové vedení BpS: Pavel Štern* [online]. 15.1.2020 [cit. 2022-12-25]. Dostupné z: <https://byznysprospolecnost.cz/predstavujeme-nove-vedeni-mps-pavel-stern/>

¹⁶ ROZUM, Jan, Petr KOTULAN, Marina LUPTÁKOVÁ, Miroslav SCHEINOST a Jan TOMÁŠEK. *Uplatnění mediace v systému trestní justice I*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009, 74 s. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-090-8. s. 25.

¹⁷ KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice: sborník příspěvků dokumentů* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, 146 s. [cit. 2022-12-25]. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-7338-021-8. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/institut/>. s. 8.

¹⁸ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti*. V Praze: C.H. Beck, 2019, 220 s. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-756-9. s. 1.

odpovědnost a tímto způsobem dostává možnost takový čin napravit a zároveň změnit směr, kterým se jeho život ubírá.¹⁹

V současné době stále není nalezena konkrétní definice restorativní justice ani názor na to, jakým způsobem by měl restorativní přístup kooperovat s klasickým trestním řízením. I přesto, že tento teoretický vývoj není u konce a zřejmě konec s jediným souhlasným řešením nikdy nebude nalezen, jsou mnohé aspekty rizika i benefity restorativního přístupu v současné době hlouběji zanalyzovány a definovány. Jisté však je, že koncept restorativní justice dospívá do věku dospělosti, kdy může být klasickému trestnímu systému důvěryhodnějším partnerem pro hledání možných společných řešení následků trestné činnosti. V rámci restorativního konceptu existuje více názorů, jak by se restorativní justice mohla definovat a jak by její spolupráce měla vypadat se stávajícími trestními systémy jednotlivých států.²⁰

„Restorativní justice není mapou, ale kompasem“²¹

I když je základní myšlenka restorativní justice již dána, neexistuje žádný popisný plán, program, nebo konkrétně vymezené způsoby, jak realizovat podstatu restorativní justice.²²

V dnešní době je mnoho postupů, které řeší současné kriminální situace restorativním přístupem, zároveň neexistuje jakákoliv nejvyšší instance či instituce, která by rozhodovala, co restorativní justici je a co není. To vede ke snaze, že se její zastánci snaží o co nejužitečnější definování její myšlenky a jejích základních otázek, které si kladou a které mohou být k užitku orgánům činným v trestním řízení při případném uplatňování restorativní justice, a to způsobem co nejbližším k její podstatě.²³

¹⁹ Ibid., s. 1

²⁰ Ibid., s. 3

²¹ ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, 48 s. ISBN 80-902-9981-4. s. 8.

²² Ibid., s. 8

²³ KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice: sborník příspěvků dokumentů* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, 146 s. [cit. 2022-12-25]. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-7338-021-8. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/institut/>. s. 122.

Bazemore²⁴ a Walgrave²⁵ se pokusili vystihnout termín restorativní justice v tom smyslu, že pod pojem restorativní justice lze zahrnout téměř každý proces, který by mohl realizovat spravedlnost, pomocí nápravy škod způsobených trestným činem.²⁶

Existují názory, že restorativní justice není pouze jediným inovativním krokem, v jinak původní podobě vypořádávání se s konflikty a zločiny, ale pro aplikaci restorativní justice během trestního řízení je nutné změnit způsob, jakým se na tuto justici díváme a jakých cílů se vlastně její aplikací snažíme dosáhnout.²⁷

Hadley, autor knihy s názvem *Duchovní kořeny restorativní justice*, např. ve svých úvahách spatřoval restorativní justici něco jako duchovní cestu k odčinění zločinů a k ní psával, že je ve své podstatě hluboce duchovním procesem přeměny osob, situací, a dokonce institucí. Na základě duchovních hodnot reaguje na lidské potřeby holisticky, a to tak, aby obnovila morální pouto společnosti. Spravedlnost nevnímal jen z pohledu soudního a sporného procesu, ale z pohledu obnovení, ozdravení a smíření.²⁸

Zehr, který je považován za zakladatele restorativní justice. Ve své knize *Changing Lenses* uvedl, že současná trestní justice je chápána pouze z pohledu trestního práva, jehož výsledkem je soudní řízení za účelem určení viny a stanovení trestu. Z počátku restorativní justici nepovažoval výlučně za protiklad retributivní justice, nicméně se tomuto srovnání ve svých pozdějších dílech nevyhýbal. Závěrem zhodnotil, že je restorativní justice vhodným doplňkem tam, kde je to smysluplné a účelné, ale ne vždy musí být restorativní justice pravým opakem justice retributivní.²⁹

²⁴*The Imprint News: Restorative Justice Pioneer Gordon Bazemore Remembered* [online]. 6.8.2021 [cit. 2023-01-07]. Dostupné z: <https://imprintnews.org/youth-services-insider/restorative-justice-pioneer-gordon-bazemore-remembered/55823>

²⁵*ResearchGate: Lode Walgrave* [online]. 2008-2023 [cit. 2023-01-07]. Dostupné z: <https://www.researchgate.net/profile/Lode-Walgrave>

²⁶ KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice: sborník příspěvků dokumentů* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, 146 s. [cit. 2022-12-25]. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-7338-021-8. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/institut/>. s. 6.

²⁷ *Ibid.*, s. 123

²⁸ HADLEY, Michael L. *The Spiritual Roots of Restorative Justice* [online]. New York: State University of New York Press, 2001, [cit. 2023-01-07]. ISBN 9780791448526. Dostupné z: <https://sunypress.edu/Books/T/The-Spiritual-Roots-of-Restorative-Justice2>

²⁹ ZEHR, Howard. *Changing lenses: A New Focus for Crime and Justice*. New Orleans, LA: Nacscorp, 2005, 181 s. ISBN 978-08-3613-512-1. s. 106.

1.3 Restorativní proces a nástroje restorativní justice

Restorativní proces má tři základní typy restorativních programů a těmi jsou mediace, konference a kruhy. Jejich účelem není do detailu řešit jednotlivá specifika, ale nastínit pouze obecné charakteristiky, aby bylo zřejmé, jakých institutů se dotýká snaha zahrnout je do trestního řízení. Pro restorativní myšlenku není charakteristicky koordinovaný vývoj, ale naopak živelný rozvoj jednotlivých praktik v různých koutech světa. V Severní Americe v polovině 90. let 20. století existovalo přibližně tři stovky restorativních programů. S obdobným počtem se lze setkat v Anglii a Walesu. V současnosti však neexistuje statistika, která by počet restorativních programů zachycovala v celosvětovém měřítku.³⁰

Zehr rozděluje modely restorativní justice v závislosti na cíli, který je sledován, a to na alternativní řešení či modely odklonů v trestním řízení podle toho, jestli poskytují alternativu k uložení trestu nebo je celý proces řešení odkloněn mimo trestní řízení. Dalšími typy jsou pak léčebné či terapeutické modely, kterých se účastní odsouzený pachatel a jejichž cílem je především to, aby pachatel porozuměl tomu, co spáchal a za svoje chování přijal odpovědnost, a dále modely, jejichž cílem je zejména pomoci pachateli po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody při návratu do společnosti.³¹

Modely restorativní justice mají řadu forem pohybujících se od neformální mediace, mediace mezi obětí a pachatelem, konference mezi obětí a pachatelem, smířovací skupiny mezi obětí a pachatelem, přes rodinné skupinové, restorativní konference, restorativní varování, komunitní konference až po soudy v kruhu, domorodé či obecní shromáždění, komunitní výbory či soudy, ozdravné kruhy a různá komunitní sdružení.³²

Modely lze v základu dělit na ty, které představují setkání mezi obětí a pachatelem, modely ve smyslu shromáždění, ať již příslušníků rodin či jiných členů komunity a rozhodování v kruhu. Všechny tři modely vycházejí ze stejných principů a mohou se vzájemně doplňovat. Založeny jsou na dobrovolném setkání

³⁰ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti*. V Praze: C.H. Beck, 2019, 220 s. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-756-9. s. 133.

³¹ ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, 48 s. ISBN 80-902-9981-4. s. 36.

³² STRÉMY, Tomáš, Lucia KURILOVSKÁ a Miroslava VRÁBLOVÁ. *Restorativní justice*. Praha: Leges, 2015, 352 s. Teoretik. ISBN 978-80-7502-075-8. s. 163.

osob zúčastněných v konfliktu nejen v kontaktu přímém, tj. setkání tváří v tvář, ale i v kontaktu nepřímém, a to v případech, kdy je osobní kontakt nežádoucí.³³ K hlavnímu rozvoji restorativních programů došlo v Severní Americe, v Evropě např. v Anglii, Německu, Francii, Rakousku, Norsku a ve Finsku.³⁴

1.3.1 Mediace

Jeden z hlavních procesních prvků restorativní justice je tzv. mediace. Jedná se o proces, při kterém dojde k oboustranně dobrovolnému setkání oběti a pachatele v bezpečném prostředí. Hlavní podstatou je vedení dialogu mezi obětí a pachatelem za přítomnosti tzv. mediátora, který tvoří třetí stranu celého procesu. Předmětem tohoto dialogu jsou následky, které trestným činem vznikly a výměna potřebných informací mezi stranami. Obě strany při takovém dialogu vyjadřují své pocity, očekávání a potřeby, které jim v souvislosti s trestnou činností vznikly.³⁵

Cílem celého procesu je diskuze mezi oběma stranami, kterou lze případně dosáhnout následného uzavření dohody o přijatelném způsobu řešení, který bude reflektovat oběti způsobenou újmu a její náhradu. Součástí dohody je i plán kontroly převzatých závazků.³⁶

V samotných počátcích se mediace účastnily jen tři strany a to oběť, pachatel a mediátor, v případě nezletilých také jejich rodiče. Postupně se okruh účastníků rozšiřoval a zapojovali se např. i členové komunity či osoby podporující jednotlivé účastníky.³⁷

V Severní Americe bylo využíváno více zdrojů mediačního vývoje. Vedle komunitní mediace, která se soustředila v organizaci Institute for Mediation and Conflict Resolution se sídlem v New Yorku a jejímž předmětem byly konflikty v mezilidských vztazích v dané společnosti se zaměřením na otázky projevu rasismu, vznikaly pod záštitou Mennonitské církve tzv. programy usmíření mezi

³³ DLEŠTÍKOVÁ, Tereza. *Poškozený a oběť trestného činu v kontextu restorativní justice*. 2019. Dizertační práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra trestního práva. Vedoucí práce Jelínek, Jiří. s. 15-16.

³⁴ STRÉMY, Tomáš, Lucia KURILOVSKÁ a Miroslava VRÁBLOVÁ. *Restorativna justícia*. Praha: Leges, 2015, 344 s. Teoretik. ISBN 978-80-7502-075-8. s. 176-189.

³⁵ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti*. V Praze: C.H. Beck, 2019, 220 s. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-756-9. s. 133.

³⁶ Ibid., s. 134

³⁷ Ibid., s. 134

obětí a pachatelem. Charakteristická byla právě orientace na odpuštění obětí pachateli a na jejich vzájemné usmíření, od čehož bylo později upuštěno. Změna proběhla buď ve prospěch „mediace mezi obětí a pachatelem“ nebo tzv. „konferencí“.³⁸

Norsko a Rakousko lze v oblasti mediace považovat za země, které působily jako určitý předvoj budoucího rozvoje této techniky v Evropě. V obou zemích se formy mediace však rozvinuly odlišným způsobem. Zásadní rozdíly spočívají v tom, kdo se mediace zúčastní, resp. jaký je statut třetí strany, tj. mediátora. V Norsku jsou mediátory často dobrovolníci, kteří jsou k této funkci proškoleni krátkým přípravným kurzem, naproti tomu v Rakousku a dalších evropských zemích je požadavkem, aby mediátory byli skuteční profesionálové, kteří se musí podrobit delší odborné přípravě.³⁹

1.3.2 Konference

Další z hlavních procesních prvků je konference, do které je zapojen širší počet účastníků než v případě mediace. Účastníky jsou všichni ti, kteří jsou trestným či jiným činem dotčeni přímo či nepřímo, s cílem projednat jakoukoliv otázku, která se k předmětnému jednání vztahuje.⁴⁰

Jednotlivé modely konferencí se od sebe liší mírou zapojení jednotlivých účastníků do procesu, osobou facilitátora, způsobem uzavření dohody atd. Klasickými představiteli jsou rodinné skupinové konference a konference Waga Waga, který je australským představitel konferencí a ve svých základních procesních charakteristikách se od rodinných skupinových konferencí moc neliší. Jeho hlavní odlišnost spočívá v osobě facilitátora, kterým je příslušný policista. Oba typy těchto konferencí se formují a zauímají významné místo v příslušných legislativách počátkem 90. let 20. století.⁴¹

Skupinová rodinná konference⁴² je způsob projednávání sporů, jehož podstatou je zejména zapojení rodiny pachatele do procesu řešení s cílem posílit

³⁸ Ibid., s. 134

³⁹ Ibid., s. 134 – 135

⁴⁰ Ibid., s. 135

⁴¹ Ibid., s. 135

⁴² Rodinné skupinové konference mají různé modely, např. novozélandský model či model Waga Waga. Viz: STRÉMY, Tomáš, Lucia KURILOVSKÁ a Miroslava VRÁBLOVÁ. *Restoratívna justícia*. Praha: Leges, 2015, 352 s. Teoretik. ISBN 978-80-7502-075-8. s. 176 - 189.

rodinné vazby a schopnost rodiny přijmout vlastní řešení situace.⁴³ Hlavní myšlenka tohoto institutu je, že pokud je rodině pachatele poskytnut dostatek informací o daném případě, je poté mnohdy schopna vymyslet lepší způsob řešení sporu než profesionální pracovníci. Důvodem je pravděpodobně fakt, že je nepochybně lépe obeznána se situací jednotlivých členů a jejich poměry. Vyskytuje se zde větší pocit sounáležitosti, vlastní identity a podpory, kterou může rodina pachateli nabídnout a oběť současně pociťuje větší satisfakci a má menší obavu z pachatele. Tento institut je využíván zejména v mimoevropských zemích, jako je Nový Zéland, Austrálie, Jižní Afrika, Spojené státy americké a Kanada. V rámci Evropy se využívá především v Anglii.⁴⁴

Tzv. komunitní model konferencí se využívá nejvíce ve Spojených státech amerických. Snahou bylo zapojit konference jakožto reakce na škodlivé jednání, které nemusí mít vždy intenzitu trestného činu, do různých jiných prostředí, než je pouze trestní justice, např. do škol, univerzit, na pracoviště a další vhodná místa. Tento postup má posílit komunitní dimenzi občanské společnosti.⁴⁵

Všichni účastníci konference sedí v kruhu a mohou se k projednávané otázce vyjádřit. Smyslem je akceptace rozhodnutí širším okruhem osob. Přítomni jsou většinou oběti, pachatelé, jejich blízcí a příslušníci komunity, v některých případech však také zástupci justice.⁴⁶

Velmi často je v tomto programu kladen důraz právě na komunitu, kdy se představitelé určité komunity podílejí na projednávání trestných činů jejich příslušníků. Proces se vlastně odehrává mimo kompetence státu, který přenechává svou pravomoc právě dané komunitě. Společnou diskuzí, která je vedena snahou o vyjádření respektu k potřebám všech zástupců komunity a zapojením všech osob do procesu, se posiluje význam komunity a vzájemného

⁴³ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti*. V Praze: C.H. Beck, 2019, 220 s. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-756-9. s. 135.

⁴⁴ JONÁŠOVÁ, Aneta. *Restorativní justice a její projevy v českém trestním právu*. Brno, 2017, 124 s. Dostupné také z: https://is.muni.cz/th/m9kxv/Aneta_Jonasova_-_Restorativni_justice_a_jeji_projevy_v_ceskem_trestnim_pravu.pdf. Diplomová práce. Právnická fakulta Masarykovy univerzity. Vedoucí práce Doc. JUDr. Věra Kalvodová, Dr. s. 31.

⁴⁵ Ibid., s. 31

⁴⁶ STRÉMY, Tomáš, Lucia KURILOVSKÁ a Miroslava VRÁBLOVÁ. *Restorativní justice*. Praha: Leges, 2015, 352 s. Teoretik. ISBN 978-80-7502-075-8. s. 196-204.

soužití.⁴⁷ Takovému systému projednávání věci se říká komunitní kruhy. Užívají se zejména mimo Evropu, např. v Kanadě a Spojených státech amerických.⁴⁸

1.3.3 Kruhy

Kruhy mají inspiraci v technice původních obyvatel. V řadě tradic byl totiž kruh považován za významný symbolický tvar, který byl využíván též jako forma pro společné řešení situace, které se dotýkaly vzájemného soužití. Tento restorativní program je stále využíván v rámci soudního systému kmene Navahů. Navažské kruhy jsou vedeny s cílem nalezení míru v dané komunitě a kruh je veden vůdcem této komunity. Jeho role, facilitátora není neutrální jako u mediátora. Facilitátor naopak do procesu zapojuje myšlenky a učení tohoto kmene.⁴⁹

Další představitele kruhů jsou tzv. kruhy ozdravné a rozhodčí. Za významného zástupce ozdravných kruhů je považován program, který byl vytvořený v kanadském Hollow Water, a to jako reakce na nadměrné požívání alkoholu a na rostoucí sexuální násilí v dané komunitě. Tyto kruhy vedou zástupci komunity a mohou mít i složitější strukturu více kruhů, přičemž primární účastníci daného konfliktu sedí vždy v tom nejvnitřnějším.⁵⁰

Rozhodčí kruhy byly při svém vzniku iniciovány jako součást soudního řízení a ve svých prvopočátcích byly vedeny přímo soudcem. Postupně se však tato role přenesla na zástupce dané komunity, který se snaží dovést účastníky ke vzájemné shodě. Podstatou těchto kruhů je, že se všichni účastníci mohou k dané otázce vyjádřit. Hovořit smí pouze ten, kdo zrovna v ruce drží tzv. „talking token“. Vzájemné soužití a význam komunity se posiluje při společné diskuzi snahou o vyjádření respektu k potřebám všech zástupců dané komunity a zapojením všech osob do procesu.⁵¹

⁴⁷ JONÁŠOVÁ, Aneta. *Restorativní justice a její projevy v českém trestním právu*. Brno, 2017, 124 s. Dostupné také z: https://is.muni.cz/th/m9kxv/Aneta_Jonasova_-_Restorativni_justice_a_jeji_projevy_v_ceskem_trestnim_pravu.pdf. Diplomová práce. Právnická fakulta Masarykovy univerzity. Vedoucí práce Doc. JUDr. Věra Kalvodová, Dr. s. 31.

⁴⁸ STRÉMY, Tomáš, Lucia KURILOVSKÁ a Miroslava VRÁBLOVÁ. *Restorativní justice*. Praha: Leges, 2015, 352 s. Teoretik. ISBN 978-80-7502-075-8. s. 196-204.

⁴⁹ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti*. V Praze: C.H. Beck, 2019, 220 s. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-756-9. s. 135.

⁵⁰ Ibid., s. 136

⁵¹ Ibid., s. 136

1.4 Principy užití

Restorativní justice je jakousi filosofií, která klade důraz na zapojení účastníků trestného činu do procesu jeho řešení a která počítá i s účastí jejich sociálního okolí. Tato účast je postavena na dobrovolnosti a založena na komunikaci a vzájemném respektu, kdy hlavní prioritou je odčinění způsobené újmy a důležitým momentem je uznání odpovědnosti za způsobenou újmu tím, kdo ji způsobil, jeho následná omluva a snaha o opětovné začlenění do společnosti. Restorativní justice vychází z hodnot pospolitosti, propojenosti vztahů mezi lidmi a vzájemnosti, stejně jako vzájemného respektu.⁵² Východiskem restorativní justice je transformační myšlenka, neboť restorativní setkání představuje osobní transformaci jak oběti, tak pachatele trestného činu.⁵³

Účast v restorativním procesu je možno považovat za plné vyjádření práva být slyšen, zejména pak v případě oběti. Z psychologického pohledu má na oběť velmi příznivý vliv vlastní prezentace události a vyjádření svých pocitů v souvislosti s ní vzniklých přímo pachatel, jestliže o takovou prezentaci oběť sama stojí. Přináší jí tak alespoň částečnou úlevu, navíc, jestliže pachatel opravdu aktivně naslouchá, otevírá se možnost jeho vnitřní změny a postojů.⁵⁴

Vzájemnou komunikací se budují mezilidské vztahy a sociální vazby, dialog a diskuze k tomu, co se stalo a jaké to mělo dopady, přináší empatii, porozumění, soucit a vzájemný respekt. Navíc napomáhá vidět věci z jiného úhlu pohledu a rovněž pomáhá obnovit narušené sociální vazby společným hledáním vhodného řešení.⁵⁵

⁵² ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, 48 s. ISBN 80-902-9981-4. s. 25.

⁵³ DLEŠTÍKOVÁ, Tereza. *Poškozený a oběť trestného činu v kontextu restorativní justice*. 2019. Dizertační práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra trestního práva. Vedoucí práce Jelínek, Jiří. s. 3-4.

⁵⁴ STRIGÁČOVÁ, Dominika. Princip aktívnej participácie ako základný princíp restoratívnej justície. In: STRÉMY, Tomáš. *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014, 146-166. ISBN 978-80-7502-034-5. s. 150.

⁵⁵ *Ibid.*, s. 151

2 ÚČASTNÍCI RESTORATIVNÍCH PROCESŮ

Principem restorativního přístupu je to, že konflikt by měl být řešen za aktivní účasti mezi dvěma nebo více účastníky, protože výsledek bude více účinný. Pouze tímto přístupem je možné napravit spáchaný trestný čin a obnovit, uzdravit rovnováhu v narušeném systému společnosti.⁵⁶ Restorativní justice klade důraz na spolupráci zainteresovaných stran a dává tak přednost výsledkům vycházejícím ze vzájemné dohody zúčastněných.⁵⁷

„Restorativní justice se zaměřuje na újmy vzniklé trestnou činností a usiluje o zohlednění potřeb oběti, podporuje odpovědnost pachatele za řešení vzniklé situace a zapojuje poškozeného, pachatele a komunitu do procesu řešení.“⁵⁸

2.1 Oběť trestného činu a poškozený v trestním řízení

Z pohledu restorativní justice je oběť zásadní stranou řízení, neboť restorativní justice je především směr, který se zajímá v první řadě o potřeby oběti. Je známo, že trestní právo je právem veřejným, neboť spácháním trestného činu vznikne trestněprávní vztah mezi pachatelem a státem.⁵⁹

Subjekty trestněprávního vztahu tvoří pachatel a stát. Z hlediska trestněprocesního vztahu jsou pak na jedné straně obviněný, tedy osoba, proti níž se vede řízení a na druhé straně orgány činné v trestním řízení. Poškozený téměř stojí mimo hlavní právní vztahy, které jsou realizovány v trestním právu, jak hmotném, tak i procesním.⁶⁰ Poškozený je tedy vyloučen z uplatňování *ius puniendi* a nemá vůči státu nárok na ochranu svého zasaženého práva.⁶¹

Přínejmenším od druhé poloviny 20. století je uváděn jako primární účel trestního řízení zjištění trestných činů a spravedlivé potrestání pachatele. Oběti je

⁵⁶ VĚTROVEC, Vladislav. *Zákon o mediaci a probaci: komentář*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002, 115 s. Komentované zákony (Eurolex Bohemia). ISBN 80-864-3232-7. s. 14.

⁵⁷ ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, 48 s. ISBN 80-902-9981-4. s. 14.

⁵⁸ Štern, Pavel, Ouředníčková, Lenka, ed. a Doubravová, Dagmar, ed. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010, 212 s. ISBN 978-80-7367-757-2. s. 30.

⁵⁹ NOVOTNÝ, František. *Trestní právo hmotné*. 4. aktualizované a doplněné vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017, 373 s. ISBN 978-80-7380-651-4. s. 14.

⁶⁰ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní - 5. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 3. 2018*. Praha: Leges, 2018, 864 s. ISBN 978-80-7502-278-3 s. 23-24.

⁶¹ DLEŠTIKOVÁ, Tereza. *Poškozený a oběť trestného činu v kontextu restorativní justice*. 2019. Dizertační práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra trestního práva. Vedoucí práce Jelínek, Jiří. s. 259.

pak ponecháno uplatnit svůj nárok na náhradu škody, nejnověji i na náhradu nemajetkové újmy v penězích, či nárok na vydání bezdůvodného obohacení, a to až v rámci adhezního řízení. Jestliže stát nesplnil jednu ze svých povinností a neochránil osoby pod jeho jurisdikcí před spácháním trestného činu, měl by v určité míře kompenzovat takto vzniklou újmu. Především by sám, resp. jeho orgány neměly dále prohlubovat újmu způsobenou trestným činem, měl by tedy zaručit respektování důstojnosti a osobnosti oběti v trestním řízení. V takovém řízení by oběť měla mít možnost sehrát přiměřenou úlohu a stát by měl poskytnout oběti určitou péči, pokud je to zapotřebí.⁶²

V případě pojmu oběť je zapotřebí zdůraznit jeho odlišení od pojmu poškozený. Pojem poškozený není totožný s pojmem oběť trestného činu, i když s ním bývá někdy nesprávně zaměňován. Postavení poškozeného v trestním řízení je totiž jasně vymezeno. Obětí trestného činu může být pouze osoba fyzická, neboť právnická osoba, jako umělý subjekt nemůže pociťovat újmu subjektivně jako osoby fyzická,⁶³ a také proto, že práva fyzické osoby jsou daleko rozsáhlejší a v podstatě vymezená již nad rámec samotného trestního řízení nežli práva osoby právnické. Pod pojem oběť zákon podřazuje i tzv. nepřímou oběť, tzn. příbuzného nebo osobu blízkou oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, byla-li oběti způsobena smrt trestným činem, považují se, utrpěli-li v důsledku smrti oběti újmu, za oběť též její příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojenec, osvojitel, manžel nebo registrovaný partner, druh nebo osoba, které oběť ke dni své smrti poskytovala nebo byla povinna poskytovat vyživovací povinnost. V případě, že je těchto osob více, považuje se za oběť každá z nich.⁶⁴

Oběť trestného činu je třeba posuzovat nejen z právního hlediska, ale i jako fyzickou osobu, která je negativně ovlivněná různými sociálními dopady. Proto je oběti trestného činu poskytovaná širší péče než poškozenému, která může obsahovat jak právní pomoc, tak i psychologické nebo sociální poradenství, případně i restorativní programy.⁶⁵

⁶² JELÍNEK, Jiří a Tomáš GRIVNA. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, 256 s. Teoretik. ISBN 978-80-87576-39-7. s. 22-23.

⁶³ Ibid., s. 26-25

⁶⁴ NOVOTNÝ, František. *Trestní právo procesní*. 2. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017, 458 s. ISBN 978-80-7380-677-4. s. 95-96.

⁶⁵ Ibid., s. 96

U poškozeného je povinný požadavek reálného ublížení na zdraví, způsobení majetkové škody či nemajetkové újmy nebo bezdůvodného obohacení, zkrátka byla-li důsledkem trestného činu skutečně způsobená újma, přičemž pro postavení oběti postačuje pouze konstatování, že trestným činem měla újma vzniknout.⁶⁶

Rozsah poskytované náhrady poškozenému je jiný než u oběti trestného činu. Hradí se mu pouze škoda vzniklá v příčinné souvislosti s trestným činem. Oběti se mohou hradit i náklady a péče se vzniklými traumaty, která mimo jiné mohou mít vztah i k tzv. sekundární viktimizaci, což je druhotná újma, která oběti nebyla způsobena přímo trestným činem, ale v důsledku přístupu orgánů činných v trestním řízení, či poskytovatelů zdravotních služeb, znalců, tlumočnicků, obhájců a dalších podílejících se subjektu na trestním řízení.⁶⁷

Dalším významným rozdílem mezi obětí a poškozeným je vymezení principu nezávislosti statusu oběti na existujícím trestním řízení, kde se stanoví, že na postavení oběti nemá vliv, pokud nebyl pachatel zjištěn nebo odsouzen, ale pro poškozeného může mít nezjištění pachatele trestného činu vážný důsledek, který spočívá v nemožnosti uplatnit svůj nárok škody v trestním řízení. Ten je vždy třeba směřovat proti konkrétní osobě.⁶⁸

Zákon o obětech trestných činů⁶⁹ (dále jen ZOTČ) má ještě zvláštní podkategorii oběti a tou je zvláště zranitelná oběť.⁷⁰

„§2 Vymezení pojmů

(4) Zvláště zranitelnou obětí se pro účely tohoto zákona při splnění podmínek uvedených v odstavci 2 nebo 3 rozumí

a) dítě,

b) osoba, která je vysokého věku nebo je postižena fyzickým, mentálním nebo psychickým hendikepem nebo smyslovým poškozením, pokud tyto

⁶⁶ Ibid., s. 96

⁶⁷ Ibid., s. 97

⁶⁸ Ibid., s. 99

⁶⁹ ČESKÁ REPUBLIKA. Zákon o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů). In: 2013. Praha, 2013, ročník 2013, číslo 45. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-45>

⁷⁰ NOVOTNÝ, František. *Trestní právo procesní*. 2. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017, 458 s. ISBN 978-80-7380-677-4. s. 97

skutečnosti mohou vzhledem k okolnostem případu a poměrům této osoby bránit jejímu plnému a účelnému uplatnění ve společnosti ve srovnání s jejími ostatními členy,

c) oběť trestného činu obchodování s lidmi (§ 168 trestního zákoníku), trestného činu znásilnění (§ 185 trestního zákoníku), trestného činu týrání svěřené osoby (§ 198 trestního zákoníku), trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí (§ 199 trestního zákoníku) nebo trestného činu teroristického útoku (§ 311 trestního zákoníku),

d) oběť trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, trestného činu, který zahrnoval nátlak, násilí či pohrůžku násilím, trestného činu spáchaného pro příslušnost k některému národu, rase, etnické skupině, náboženství, třídě nebo jiné skupině osob nebo oběť trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny, jestliže je v konkrétním případě zvýšené nebezpečí způsobení druhotné újmy zejména s ohledem na její věk, pohlaví, rasu, národnost, sexuální orientaci, náboženské vyznání, zdravotní stav, rozumovou vyspělost, schopnost vyjadřovat se, životní situaci, v níž se nachází, nebo s ohledem na vztah k osobě podezřelé ze spáchání trestného činu nebo závislost na ní.⁷¹

S potřebou rozšiřujících se ohledů vůči oběti, koneckonců vůči samotnému pachateli, je restorativní justici v posledních letech věnováno stále více pozornosti, zejména pro skutečnost, že její přístup, v daleko větší míře reaguje, právě na skutečné potřeby obětí, pachatelů i komunity, v níž k trestnému činu došlo, než přístup klasické „retributivní“ justice. V tomto přístupu je spatřována jedna z velkých výhod ve srovnání s „tradiční“ justicí. I přesto, že tradiční justice prošla v posledních letech řadou velkých proměn, jejím cílem stále zůstává spíše potrestání pachatele, nikoliv odškodnění oběti. Právě restorativní justice

⁷¹ ČESKÁ REPUBLIKA. Zákon o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů). In: 2013. Praha, 2013, ročník 2013, číslo 45. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-45>

se naproti tomu soustřeďuje na nápravu škod, které protiprávním jednáním vznikly, čímž z potřeb oběti činí jednu ze svých priorit.⁷²

2.1.1 Potřeby oběti

Zehr potřeby oběti rozděluje do čtyř hlavních typů, kterými jsou potřeba informací, potřeba říkat pravdu, potřeba zplnomocnění a potřeba náhrady škody a ospravedlnění. Potřebou informací Zehr myslí, potřebu poškozeného znát odpovědi na otázky ohledně trestného činu, např. proč k němu došlo a co se dělo po jeho spáchání. Potřebou říkat pravdu pak možnost vyprávět o tom, co se stalo, což je nezbytnou součástí „ozdravného procesu“. Nakonec potřebou zplnomocnění má na mysli skutečnost, že zapojení do procesu naplňování spravedlnosti, může poškozeným navrátit pocit kontroly nad vlastním životem a potřebu náhrady škody nebo ospravedlnění, např. symbolické přiznání pachatele, že na sebe bere odpovědnost za to, k čemu došlo.⁷³

Wemmersová⁷⁴ se zmiňuje také o informačních potřebách, o potřebách kompenzace, emocionálních potřebách, potřebách zapojení do trestního procesu, potřebách ochrany a dále o nejrůznějších potřebách zejména praktického rázu, jako např. oprava poškozených dveří, kterými pachatel při vloupání vnikl do objektu apod.⁷⁵

Restorativní justice pohlíží právě jak na spáchání trestného činu, tak i na jeho účastníky z jiného úhlu pohledu. V pachatelově jednání nevidí jako primární útok proti státu, který spočívá v porušení právních norem, ale vidí jej především jako útok proti mezilidským vztahům a zapříčinění újmy proti konkrétní osobě. A to je právě smyslem, orientace restorativního přístupu, kdy se soustředí

⁷² ROZUM, Jan, Petr KOTULAN, Marina LUPTÁKOVÁ, Miroslav SCHEINOST, Jan TOMÁŠEK a Michal ŠPEJRA. *Uplatnění mediace v systému trestní justice II*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010, 208 s. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-097-7. s. 15.

⁷³ ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, 48 s. ISBN 80-902-9981-4. s. 11 - 12.

⁷⁴ WEMMERS, IO-Anne. Restorative Justice for victims of crime: A victim - oriented approach to restorative justice. *International Review of Victimology* [online]. Montreal: Université de Montréal, Canada, 2002, 17 [cit. 2023-01-07]. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/026975800200900104>

⁷⁵ DLEŠTIKOVÁ, Tereza. *Poškozený a oběť trestného činu v kontextu restorativní justice*. 2019. Dizertační práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra trestního práva. Vedoucí práce Jelínek, Jiří. s. 259.

na zájmy a potřeby osoby oběti, které vznikly v důsledku jemu způsobené újmy. Poškozený tedy tvoří jeden ze základních pilířů restorativního vztahu.⁷⁶

S ohledem na koncept restorativní justice, je v České republice vítanou legislativní změnou, uvedení v platnost ZOTČ. Tento zákon především zlepšil a posílil pozici oběti jako procesní strany v trestní řízení, rozšířil soubor jejích práv a garantuje šetrnějšího přístupu k ní, ze strany orgánů činných v trestním řízení.⁷⁷ Jde tedy o významný posun ve vnímání trestní spravedlnosti, kdy se trestní justice skutečně o oběti začíná zajímat a přiznává jim i jejich místo v rámci trestního procesu. Díky tomu se oběti dostává pocitu jakési uplatnitelnosti, neboť v rámci procesu její pozice není přehlížena, ba dokonce jsou zohledněny její zájmy a potřeby, její traumata spojená s trestným činem jsou uznána a dostává se jí významné podpory. To může oběti velmi pomoci v rámci procesu léčení, kdy je zapotřebí vyrovnat se s traumaty a začlenit se zpět do běžného života. Navíc díky přímému zapojení se do trestního procesu je alespoň zčásti naplněn předpoklad restorativní justice, kdy k naplnění spravedlnosti, dochází zapojením přímých účastníků trestního řízení.⁷⁸

2.2 Pachatel trestného činu

Druhou zásadní stranou řízení je osoba pachatele. Restorativní justice se zajímá také o jeho potřeby, a právě pozornost věnovaná jeho potřebám přispěla také k jejímu formování.⁷⁹

Smyslem restorativního přístupu je maximální úsilí o zjištění, co se v životě lidí v důsledku trestné činnosti zhoršilo a hledá cesty, jak to napravit. Nejde jen o změny v životě těch, kteří byli poškozeni jednáním pachatele, ale také o život pachatele a jeho nápravu. K takové změně může však dojít jen tehdy, pokud daný

⁷⁶ Ibid., s. 259

⁷⁷ KUČHTA, Josef, Milana HRUŠÁKOVÁ, Jiří VALDHANS a Jana KLESNIAKOVÁ. *DNY PRÁVA 2013 – DAYS OF LAW 2013: Postavení poškozeného a oběti v trestním řízení* [online]. III. část. Brno: Masarykova univerzita, 2014, 280 s. [cit. 2022-12-26]. Dostupné z: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2013/03_Postaveni_poskozeneho_a_obeti_v_trestnim_rizeni.pdf. s. 33-38.

⁷⁸ JONÁŠOVÁ, Aneta. *Restorativní justice a její projevy v českém trestním právu*. Brno, 2017, 124 s. Dostupné také z: https://is.muni.cz/th/m9kxv/Aneta_Jonasova_-_Restorativni_justice_a_její_projevy_v_ceskem_trestnim_pravu.pdf. Diplomová práce. Právnická fakulta Masarykovy univerzity. Vedoucí práce Doc. JUDr. Věra Kalvodová, Dr. S. 76.

⁷⁹ ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, 48 s. ISBN 80-902-9981-4. s. 12.

jedinec dokáže pochopit, přijmout svoji odpovědnost a současně se pokusit o přijetí negativní struktury svého života a od této se oprostit.⁸⁰

Klasický trestní systém vede pachatele k tomu, aby se prostřednictvím uloženého trestu zajímal pouze o sebe a o svoje zájmy. Tímto vedením se z logiky věci prakticky nemůže dostat do fáze, ve které by mohl začít přemýšlet o svém jednání a o tom, co vlastně oběti způsobil. Nedostává možnost, aby mohl své činy napravit zodpovědným jednáním.⁸¹

Pachatelem se rozumí osoba, proti níž se vede trestní řízení a která je vymezena v Trestním zákoníku⁸² (dále jen tr. zákoník) takto:

„§ 22 Pachatel

(1) Pachatelem trestného činu je, kdo svým jednáním naplnil znaky skutkové podstaty trestného činu nebo jeho pokusu či přípravy, je-li trestná.

(2) Pachatelem trestného činu je i ten, kdo k provedení činu užil jiné osoby, která není trestně odpovědná pro nedostatek věku, nepřičetnost, omyl, anebo proto, že jednala v nutné obraně, krajní nouzi či za jiné okolnosti vylučující protiprávnost, anebo sama nejednala nebo nejednala zaviněně. Pachatelem trestného činu je i ten, kdo k provedení činu užil takové osoby, která nejednala ve zvláštním úmyslu či z pohnutky předpokládané zákonem; v těchto případech není vyloučena trestní odpovědnost takové osoby za jiný trestný čin, který tímto jednáním spáchala.“⁸³

Z definice v tr. zákoníku je zapotřebí dovodit, že pachatel musí vykonat činnost, která je popsána ve zvláštní části tr. zákoníku u předmětné skutkové podstaty, nebo ji alespoň připravovat, či se o ni pokusit. Pachatelem je tedy ten, kdo bezprostředně spáchal trestný čin, neboť pachatel může mít spolupachatele či účastníky, přičemž musí být trestně odpovědný, tedy starší 15 let a v době spáchání trestného činu musí být přičetný. Pouze osoba, která je na svůj věk

⁸⁰ Ibid., s. 12

⁸¹ Ibid., s. 12

⁸² ČESKÁ REPUBLIKA. Trestní zákoník. In: 2009. Praha, 2009, ročník 2009, číslo 40. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40?text=40%2F2009>

⁸³ Ibid., §22

a přičetnost způsobilá rozpoznat, že její čin je protiprávní, a zároveň je schopna ovládat své jednání, je z hlediska tr. zákoníku pachatelem.⁸⁴

2.2.1 Pachatel a trest

Současný systém trestní justice má zájem na tom, aby byl pachatel učiněn zodpovědným za svůj čin a aby dostal trest, který si zaslouží. Takový proces vede pachatele jen zcela výjimečně k pochopení následků svého jednání nebo soucitu s obětí. Obvykle pachatele vede k tomu, aby si především všímal sám sebe a svých zájmů, jelikož soudní proces z mnoha důvodů pachatele odrazuje od své zodpovědnosti a soucítění s obětí, ve skutečnosti to po něm ani nijak důrazně nepožaduje. Neposkytuje mu příležitost a ani nenabízí způsob změnit svoje neutralizační strategie, stereotypy a racionalizace, kterých často využívá při jednání k získání odstupu od osob, které zranil. Právním procesem a uvězněním dochází k prohloubení odcizení od společnosti.⁸⁵

Restorativní justice v podstatě poukazuje na negativní důsledky trestu, kterým je především myšleno sociální odcizení od zbytku společnosti a výsledky ukazující na fakt, že výkon trestu neznamena přijetí zodpovědnosti. Důležité je, aby pachatel pochopil následky svého jednání a uznal tak, že něco způsobil. Tím pachatel dosáhne alespoň částečně pocitu zodpovědnosti společně s vedením k tomu, aby napravil následky svého jednání. Pachatel by tedy měl být veden tak, aby cítil zodpovědnost, která v něm probudí soucit a aktivní přístup k nápravě. Důležité pro něho je také povzbuzení, aby mohl pracovat na svém vnitřním i vnějším životě. Podstata zmíněného přístupu je řešení problémů související s trestnou činností, léčbě závislostí a také možností vedoucích ke zvýšení své osobní prestiže např. prostřednictvím rekvalifikačních kurzů, sociálního výcviku atd., které vedou k snadnějšímu začlenění do společnosti jeho samotného.⁸⁶

Restorativní justice s sebou přinesla vědomí hranic a vedlejších negativních produktů trestu. Ukázalo se, že trest neznamena skutečnou zodpovědnost. Součástí skutečné zodpovědnosti je to, že dotyčný uzná, že něco

⁸⁴ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5. s. 319.

⁸⁵ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, 464 s. Teoretik. ISBN 978-80-87576-93-9. s. 24.

⁸⁶ ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, 48 s. ISBN 80-902-9981-4. s. 12.

způsobil. V tomto směru je zapotřebí podpory pachatele, aby porozuměl dopadu svého jednání, tedy újmě, kterou způsobil. Je zapotřebí jeho vedení, aby dal věci v co možná nejvyšší míře do pořádku. Je prokázáno, že taková odpovědnost je lepší jak pro poškozené, tak pro společnost, a i pro samotného pachatele. Pachatelé mají kromě zodpovědnosti k poškozeným a komunitě i další potřeby. Pokud po pachateli chceme, aby byl aktivní a zodpovědný za své jednání, změnil své chování a stane se platným členem společnosti, je zapotřebí v souladu se zásadami restorativní justice také uspokojit jeho potřeby.⁸⁷

Osoba pachatele má v problematice restorativní justice významnou pozici, jelikož klade akcent na přijetí opravdové a upřímné odpovědnosti za spáchaný trestný čin. Přijetí odpovědnosti je zvnitřnělým prožitkem, který není totožný s pouhým formálním konstatováním viny.⁸⁸

V případě pachatele je kladen hlavní důraz, spíše než na převzetí formální trestněprávní odpovědnosti pachatele za spáchaný trestný čin, na skutečné uvědomění si osobní odpovědnosti za své jednání. Pro takové přijetí odpovědnosti je předpokladem, že pachatel musí porozumět svému chování v jeho individuálních a sociálních souvislostech a uvědomit si zejména faktické, nikoliv pouze trestněprávní důsledky svého chování.⁸⁹

Pachatelův dobrovolný souhlas s účastí a uznáním odpovědnosti za spáchaný trestný čin je zásadním předpokladem pro uskutečnění restorativního procesu, jestliže se restorativní justice snaží, aby byl pachatel vhodným způsobem konfrontován s následky trestného činu, který spáchal a díky tomu pochopil, co svým obětem způsobil. Pachatel je veden ke skutečné sebereflexi a ke snaze omluvit se oběti a k jejímu odškodnění. Významnou součástí restorativního procesu je práce s pachatelem, kdy je snahou zvýšit jeho povědomí o obětech trestných činů, což je realizováno jednak jeho setkáním s obětí, tak i setkáním

⁸⁷ Ibid., s. 12

⁸⁸ *Restorativní justice: Pachatel* [online]. [cit. 2023-01-31]. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/o-restorativni-justici/pachatel/>

⁸⁹ DLEŠTÍKOVÁ, Tereza. *Poškozený a oběť trestného činu v kontextu restorativní justice*. 2019. Dizertační práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra trestního práva. Vedoucí práce Jelínek, Jiří. s. 259.

s oběťmi jiných trestných činů. K tomuto však nedochází, pokud oběť, která je dotčena jeho trestným činem se setkáním nesouhlasí.⁹⁰

Restorativní justice se nesnaží pachatele odsoudit jako takového, nýbrž pouze jeho protiprávní čin. V případě, kdy pachatel pocituje spravedlivost procesu, přispívá to k jeho následnému dodržování práva.⁹¹ Naopak, nelegitimní odsouzení vede v budoucnu k většímu vzdoru vůči právu, stejně jako pachatelovo slabé pouto k odsuzujícímu zástupci a společenství, popření jeho studu a hrdosti na to, že je z odsuzujícího společenství vyloučen.⁹²

Restorativní směr v oblasti sankcionování pachatele není zcela jednorodý. Jednotliví autoři používají různé pojmy a zdůvodnění svých teorií, ve kterých je proces chápán i jako šance pro pachatele změnit sám sebe.⁹³

Při sankcionování je žádoucí, aby při ukládání trestu pachateli, byly dodrženy zásady. Především by se mělo jednat o jakousi zprávu pachateli nejen, že jeho jednáním porušil pravidla společnosti, ale to, že především narušil mezilidské vztahy tím, že někomu způsobil újmu a současně porušil hodnoty a jistoty, které jsou základními prvky pocitu bezpečí jak pro jednotlivé osoby, tak i pro celou společnost.⁹⁴

Smyslem sankcionování není odsouzení osoby pachatele jako jedince, ale zejména vyjádření nesouhlasu s jednáním pachatele a poskytnutí možnosti vedoucí k nápravě stavu, a ne k vyloučení jedince ze společnosti. Sankce má mít především úzký vztah k danému trestnému jednání s reflexí na způsobenou újmu, proto je její náhrada základem pro uložení povinností a závazků s ní související. Smyslem sankce je snaha napomoci pachateli, aby si vůbec uvědomil důvody, které ho k jeho protiprávnímu jednání vedly a snaha o poskytnutí šance změnit vzorce svého chování a vytvoření příležitostí k nápravě.⁹⁵

⁹⁰ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Alternativní neznamená restorativní aneb o co restorativní justici vlastně jde? (zaměřeno na aktuální otázky české sankční politiky). *Trestněprávní revue*. 2016, (11 - 12), s. 258 - 264

⁹¹ Braithwaite, J., *Restorative Justice: Theories and Worries* (2004) UNAFEI, Resource Material Series No. 63, [cit. 2023-01-08] dostupné online: http://www.unafei.or.jp/english/pdf/PDF_rms_all/no63.pdf. S. 48.

⁹² *Ibid.*, s. 50

⁹³ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Alternativní neznamená restorativní aneb o co restorativní justici vlastně jde? (zaměřeno na aktuální otázky české sankční politiky). *Trestněprávní revue*. 2016, (11 - 12), s. 86.

⁹⁴ *Ibid.*, s. 86-87

⁹⁵ *Ibid.*, s. 86-87

Sankce a proces jejího uložení by měl odrážet obecné restorativní hodnoty, kterými jsou dialog, odpovědnost jako vnitřní prožitek a aktivní postoj, náprava narušených mezilidských vztahů a odčinění újmy, které by neměl zahrnovat jen materiální a nemateriální újmu, ale především obnovení pocitu bezpečí a reparaci dalších ohrožených hodnot, které byly protiprávním činem postiženy i ve vztahu k širší komunitě a společnosti.⁹⁶

Pachatel by měl s uloženou sankcí získat pocit, že pouze jeho jednání je špatné, ale jako člověk je schopen dosáhnout změny, nápravy. Podstatou takové změny je nalezení vlastní síly, schopnosti odčinit újmu a změnit to, co mu v jeho životě neprospívá a vede ho do sporu nejen se zákonem, ale především se společností, které je součástí, s komunitou, která ho obklopuje, s lidmi, mezi kterými žije.⁹⁷

Ve srovnání restorativního přístupu v problematice sankcionování pachatele s retributivními, utilitárními, rehabilitativními a reparačními přístupy je možné zjednodušeně konstatovat, že sankce v restorativním duchu v určitém smyslu reflektují některé myšlenky všech uvedených přístupů, ale uvádí je do jiného kontextu a souvislostí.⁹⁸

Sankce v restorativním duchu v sobě vždy obsahuje retributivní složku, ve smyslu vyjádření odsudku společností a nesouhlasu s pachatelovým jednáním, což má za nepříznivý následek jakési způsobení újmy pachateli ve formě různých pro něho vyplývajících omezení či povinností. Cílem sankce není užití újmy, ale újma je jejím doprovodným jevem.⁹⁹

Uložená sankce projevuje snahu o nastolení vhodných preventivních opatření, které pachateli napomáhají při cestě k vytvoření si znovu svého psychosociálního zázemí takovým způsobem, aby se již v budoucnosti k protiprávnímu jednání neuchyloval. Na rozdíl od utilitárních teorií však restorativní přístup nevsází na sílu strachu, ale snaží se v pachateli podpořit růst jeho pozitivních kompetencí a zároveň směřovat k motivaci k převzetí odpovědnosti za řešení dané věci.¹⁰⁰

⁹⁶ Ibid., s. 87

⁹⁷ Ibid., s. 87

⁹⁸ Ibid., s. 87

⁹⁹ Ibid., s. 87-88

¹⁰⁰ Ibid., s. 88

Restorativní přístup bere v úvahu i to, že některá hlediska pachatelova života je potřeba ozdravit, přičemž hlavní slovo má v dané věci sám pachatel. Restorativní přístup nabízí pomocnou ruku, ale nepřebírá za ozdravné procesy odpovědnost.¹⁰¹

Zastánci restorativní justice předpokládají, že otevřená konfrontace s obětí zdůrazní v očích pachatele lidský rozměr jeho činu, a přiměje ho tak nejen převzít za své chování zodpovědnost a odčinit jeho následky, ale také se vyhnout do budoucna dalšímu problémovému jednání.¹⁰²

2.3 Veřejnost a restorativní justice

Veřejnost hraje z pohledu restorativní justice významnou roli. Je logické, že trestný čin má vliv nejen na životy obětí a pachatelů, ale také na životy jejich blízkých, svědků, sousedů nebo kolegů v práci. Následkem trestného činu je ztráta pocitu bezpečí ve svém domě, sousedství, na ulici, v zájmové skupině nebo na místech, která jsou součástí běžného života. Lidé mají vždy co říci k řešení kriminality, která se stala na jejich místech a zasáhla jejich blízké. V rámci restorativních programů všichni zúčastnění, zasažení hovoří o dopadech trestného činu, svých potřebách, možnostech urovnání konfliktu i formě nápravy ze strany pachatele, což jim může být umožněno i formou účasti při mediacích, konferencích, či kruzích veřejnosti, společnosti, komunity na samotném procesu řešení konfliktů, prostřednictvím nástrojů restorativní justice.¹⁰³

Principy restorativní justice zohledňují mimo zájmy obětí a pachatelů také zájmy společnosti, tedy veřejnosti. Společnost je ovlivňována dopady trestné činnosti, a proto se v mnoha případech stává sekundární obětí. V rámci restorativního přístupu má komunita možnost se podílet na řešení konfliktů prostřednictvím jejích nástrojů. Taková účast komunity na řešení konfliktů pozitivně posiluje její mezilidské vztahy. Důležité je, aby společnost uměla vytvořit

¹⁰¹ Ibid., s. 88

¹⁰² *Institut pro restorativní justici: Restorativní justice a kriminologické výzkumy* [online]. [cit. 2023-02-05]. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/o-restorativni-justici/odbornici-a-system/rj-ve-vyzkumech/>

¹⁰³ *Institut pro restorativní justici: Komunita a společnost* [online]. [cit. 2023-02-05]. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/o-restorativni-justici/komunita-a-spolecnost/>

podmínky vedoucí k blahu a prosperitě svých členů nevyjímaje, poškozených i pachatelů.¹⁰⁴

Restorativní justice podporuje angažovanost a účast, která spočívá právě v účasti komunity v procesu řešení. Tito aktéři potřebují být o sobě navzájem informováni a mít možnost zapojit se do procesu naplňování trestní spravedlnosti. To v některých případech, zejména u konferencí může znamenat, že mezi stranami sporu dochází ke skutečnému dialogu. Strany tak mohou sdílet své příběhy a vzájemně se seznámit s pohledem každého účastníka na vzniklou situaci. Disponují tak možností, jak dospět ke vzájemné shodě o způsobu, jak danou situaci vyřešit. V jiných případech mají strany sporu možnost nepřímého kontaktu a předávání informací, mohou spolu jednat prostřednictvím svých zástupců, náhradníků anebo jsou využity další formy nepřímého zapojení. Tímto ve srovnání s tradičním procesem princip angažovanosti vede k účasti širšího okruhu osob.¹⁰⁵

Společnost od procesu naplňování spravedlnosti potřebuje, aby byla věnována pozornost jejím zájmům v roli poškozeného, dostat příležitost prohloubit smysl pro pospolitost a vzájemnou zodpovědnost. Povzbudit, aby na sebe vzala závazky pro blaho a prosperitu svých členů, včetně poškozených a pachatelů a vytvářela podmínky, které vedou ke zdravé komunitě.¹⁰⁶

Důkazy o tom, že restorativní opatření fungují v praxi, jsou velmi přesvědčivé a řada kriminologických výzkumů z posledních let odůvodňuje, proč restorativní justici dnes již málokdo vnímá pouze jako určitý filosofický směr v oblasti trestní politiky.¹⁰⁷

Oproti tomu domácí i zahraniční výzkumy veřejného mínění, zaměřené na názory a postoje vůči kriminalitě a trestní politice většinou nepřinášejí povzbudivé zprávy. Většina občanů neskrývá pocit, že stát je před zločinem a jeho jednotlivými podobami nechrání dostatečně účinně a že orgány činné v trestním řízení nepracují na patřičné úrovni. Sankce, které hrozí pachatelům jsou

¹⁰⁴ ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, 48 s. ISBN 80-902-9981-4. S. 13.

¹⁰⁵ Ibid., s. 17

¹⁰⁶ Ibid., s. 13

¹⁰⁷ *Institut pro restorativní justici: Restorativní justice a kriminologické výzkumy* [online]. [cit. 2023-02-05]. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/o-restorativni-justici/odbornici-a-system/rj-ve-vyzkumech/>

hodnoceny jako příliš mírné a nikoli výjimečný bývá i názor, že systém trestní justice je nastaven spíše tak, aby sledoval zájmy a práva pachatelů než obětí.¹⁰⁸

Proto, aby veřejnost mohla svůj názor k restorativní justici a k jiným alternativním opatřením vyjádřit, musí být informována, že takové možnosti vůbec existují.¹⁰⁹

Principy restorativní justice postupem času pronikly do trestních systémů vyspělých zemí světa, jenže nelze předpokládat, že je s nimi veřejnost seznámena v dostatečně širokém měřítku. To je podloženo i některými zahraničními šetřeními, kterými bylo zjištěno, že o existenci programů restorativní justice ví pouze malá část veřejnosti. Jedinou možností, jak zjistit názory či postoje na jejich uplatňování představují výzkumy, ve kterých jsou respondentům alespoň základní myšlenky daných opatření vysvětleny.¹¹⁰

¹⁰⁸ VEČERKA, Kazimír. *Občané o kriminalitě a prevenci: závěrečná zpráva z výzkumu veřejného mínění*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2007, 128 s. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-057-1. s. 111-113.

¹⁰⁹ ROZUM, Jan, Petr KOTULAN, Marina LUPTÁKOVÁ, Miroslav SCHEINOST a Jan TOMÁŠEK. *Uplatnění mediace v systému trestní justice I*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009, 74 s. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-090-8. s. 20-21.

¹¹⁰ *Ibid.*, s. 20-21

3 RESTORATIVNÍ JUSTICE V ČESKÉ REPUBLICE

V České republice se o restorativním přístupu začaly vést diskuze až v 90. letech 20. století, kdy se např. nadcházejícími novelami původního tr. zákona začaly její prvky postupně objevovat.¹¹¹ Následně nový tr. zákoník oproti předchozímu o něco více zrestorativněl. V 90. letech byla také uvedena v život Probační a mediační služba, která však zahájila svoji plnou činnost v roce 2001. V účinnost vzešel také ZOTČ, Zákon o soudnictví ve věcech mládeže¹¹² (dále jen ZSM).

Jako ryze čistý projev restorativního směru lze v českém trestním právu označit výhradně mediaci. Tento nástroj restorativního přístupu, byl zaveden do českého právního řádu až účinností ZPMS. Ostatní restorativní prvky ryzího charakteru tohoto směru prozatím české trestní právo nezná.¹¹³

Restorativní justice v českém trestním systému má především roli spíše alternativní cesty ve srovnání s klasickou retributivní justicí, tedy je vhodnou alternativou běžného řešení trestních věcí, jejímž primárním účelem je náhrada nepodmíněného trestu odnětí svobody, jejich uspořádání a vzájemné vztahy mezi nimi.¹¹⁴

Tyto alternativy by se v rámci systému trestního práva daly rozdělit na hmotněprávní a na procesněprávní,¹¹⁵ a na alternativy realizované mimo pomyslně hlavní systém trestního práva, tedy metody,¹¹⁶ které jsou sice postaveny mimo tento pomyslný hlavní systém, ale určitým způsobem jej ovlivňují a zasahují

¹¹¹ KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. Brno: Masarykova univerzita, 2002, 272 s. ISBN 80-210-3025-9. s. 35-39.

¹¹² ČESKÁ REPUBLIKA. Zákon o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů). In: 2013. Praha, 2013, ročník 2013, číslo 45. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-45>

¹¹³ JONÁŠOVÁ, Aneta. *Restorativní justice a její projevy v českém trestním právu*. Brno, 2017, 124 s. Dostupné také z: https://is.muni.cz/th/m9kxv/Aneta_Jonasova_-_Restorativni_justice_a_její_projevy_v_ceskem_trestnim_pravu.pdf. Diplomová práce. Právnická fakulta Masarykovy univerzity. Vedoucí práce Doc. JUDr. Věra Kalvodová, Dr. s. 34.

¹¹⁴ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, 464 s. Teoretik. ISBN 978-80-87576-93-9. s. 30.

¹¹⁵ SOTOLÁŘ, Alexander, Pavel ŠÁMAL a František PÚRY. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C.H. Beck, 2000, 468 s. Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 80-717-9350-7. s. 15-17.

¹¹⁶ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, 464 s. Teoretik. ISBN 978-80-87576-93-9. s. 30.

do něho.¹¹⁷ Je však zapotřebí upozornit, že se všechny alternativy v pomyslných třech kategoriích významně ovlivňují, potažmo prolínají.

Systém restorativních neboli alternativních opatření lze v českém trestní právu, z pohledu různých kritérií ještě dále vnitřně strukturovat. Nejpodstatnějším strukturování je provedeno v závislosti na tom, v jaké fázi trestního řízení lze jednotlivé druhy aplikovat, což logicky souvisí s tím, kde je obsažena úprava dané skupiny alternativních opatření, tj. jestli v trestním právu hmotném či v trestním právu procesním. Na základě tohoto kritéria lze rozlišit na:

1. hmotněprávní alternativní opatření:
 - a) alternativní tresty
 - b) alternativy k potrestání
2. procesní alternativní opatření, tj. tzv. odklony v trestním řízení.¹¹⁸

3.1 Restorativní justice v českém trestním právu hmotném

Za posledních zhruba 30 let prošlo české trestní právo hmotné významnou změnou, při které došlo k začlenění restorativních myšlenek a přístupů. Myšlenkou nového tr. zákoníku z roku 2009 bylo, že řešení kriminality prostřednictvím alternativních trestů, mimo závažnější trestnou činnost a případy recidivy.¹¹⁹ Především má docházet ke snížení aplikace krátkodobých nepodmíněných trestů odnětí svobody a z toho vyplývající snížení počtu vězněných osob. Využívání trestu odnětí svobody by mělo být ve smyslu ultima ratio, až jako nejzazší trestní opatření.¹²⁰

Za tímto účelem došlo k zavedení nových alternativních sankcí, zejména trestu domácího vězení, dále pak trestu zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, změny u stávajících alternativních sankcí, včetně alternativ

¹¹⁷ SOTOLÁŘ, Alexander, Pavel ŠÁMAL a František PÚRY. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C.H. Beck, 2000, 468 s. Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 80-717-9350-7. s. 15-17.

¹¹⁸ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, 464 s. Teoretik. ISBN 978-80-87576-93-9. s. 30.

¹¹⁹ ŠÁMAL, Pavel. *Teoretické a trestněpolitické aspekty reformy trestního práva v oblasti trestních sankcí (GAČR P408-12-2209): The New Penal Code in the Context of Development of Criminal and Penal Policy (the main new elements)* [online]. 18 [cit. 2023-02-07]. Dostupné z: <https://ksocp.ff.cuni.cz/cs/grantovehy-projekt-c-p408122209-teoreticke-a-trestnepoliticke-aspekty-reformy-trestniho-prava-v-oblasti-trestnich-sankci/>

¹²⁰ SCHEINOST, Miroslav a kol. *Teoretické a trestněpolitické aspekty reformy trestního práva v oblasti trestních sankcí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2013, 138 s. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-135-6. s. 49.

k potrestání. Jednalo se konkrétně např. o možnost upustit od potrestání a užít většinu alternativních trestů v případě přečinů, tj. i nedbalostních trestných činů s horní hranicí vyšší než pět let či možnost ponechat trest obecně prospěšných prací v platnosti i v případě, že odsouzený zavinil příčinu k jeho přeměně.¹²¹

K širšímu využití majetkových sankcí měla přispět např. zásada obsažená v § 39 odst. 7 tr. zákoníku, ve které se stanoví povinnost v případě, že pachatel získal nebo se snažil získat majetkový prospěch, přihlídnutí při stanovení druhu a výměry trestu a v případě, že to umožňují majetkové nebo osobní poměry uložit s přihlídnutím k výši majetkového prospěchu některý z trestů, který pachatele postihne na majetku, ukládání peněžitého trestu formou denních sazeb apod.¹²²

Mezi jednotlivými cíli a východisky tr. zákoníku není upraven přímý odkaz na restorativní justici, a i důvodová zpráva se restorativního přístupu dotkne pouze okrajově, kde se v podstatě vymezuje proti represivnímu přístupu původního tr. zákona, který byl považován za nevyhovující pro moderní trestněprávní politiku.¹²³

I přesto nový tr. zákoník upravuje řadu aspektů, zejména v řešeních zacházení s následky trestné činnosti, které v sobě restorativní přístup odráží. Jedná se především o posílení pozice trestního práva jako ultima ratio a subsidiarity přísnější trestní represe, namísto využívání trestu odnětí svobody volit jiné alternativy, které spočívají ve větší pozitivní motivaci pachatele a snaze o jeho zpětné začlenění do společnosti, spočívající v upřednostnění aplikace trestní sankce mírnější pro pachatele, před aplikací trestní sankce pro pachatele citelnější. Nový tr. zákoník se také při ukládání trestu snaží o přiměřený ohled na potřeby poškozeného.¹²⁴

Ve smyslu zmíněného ultima ratio by nepodmíněný trest odnětí svobody, měl být aplikován pouze v nezbytných případech, ve kterých se uložení trestní sankce mírnější jeví jako neefektivní a neúčinné. Např. v případech méně závažných trestných činů, u kterých zákon stanoví horní hranici trestní sazby

¹²¹ Ibid., s. 49

¹²² Ibid., s. 49.

¹²³ *Důvodová zpráva k trestnímu zákoníku: úvodní komentář k obecné části* [online]. Wolters Kluwer ČR, 126 s. [cit. 2023-02-07]. Dostupné z: ASPI [právní informační systém]

¹²⁴ ČESKÁ REPUBLIKA. Trestní zákoník. In: 2009. Praha, 2009, ročník 2009, číslo 40. § 38 Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40?text=40%2F2009>,

odnětí svobody nepřevyšující pět let, by mělo být uložení nepodmíněného trestu pouze výjimečné.¹²⁵

Touto strategií by měla být zaručena frekventovanější aplikace alternativních sankcí, zejména za účelem většího zamezení negativního vlivu vězeňského prostředí na pachatele a proto, aby pachatel nebyl izolován od svého přirozeného prostředí, ve kterém má významné sociální vazby. Současná moderní trestní politika již trest nechápe jen jako pouhou odplatu za spáchaný trestný čin, ale přiklání se právě k využití jeho potenciálu. Tr. zákoník neusiluje o pouhé potrestání pachatele, ale naopak usiluje spíše o jeho nápravu a o jeho výchovu a sociální reintegraci, vše v souladu se zajištěním přiměřené satisfakce vůči oběti jeho jednání. Lze konstatovat, že jde o smíšenou teorii potrestání, ve které však v rámci účelu trestu stále přetrvává ochranná, eliminační, represivní, generálně preventivní, ale zároveň i s poměrně silnou rehabilitační funkcí.¹²⁶

3.1.1 Alternativní tresty a opatření a jejich restorativní prvky

Jednotlivé druhy alternativních opatření neexistují v rámci českého trestního práva pouze jako jednotlivé prvky, ale vytvářejí určitý systém, který je charakterizován v první řadě svým stejným účelem, tj. zajišťují náhradu nepodmíněného trestu odnětí svobody. Do určité míry je tento systém alternativních opatření obdobou systému trestů, přičemž obě skupiny nejsou obsahově totožné a nelze ani konstatovat, že by systém alternativních opatření byl podmnožinou systému trestů, jelikož se mezi alternativní opatření řadí i instituty nespádající do kategorie trestů. Lze tedy dovodit, že primárním účelem alternativních opatření, je náhrada nepodmíněného trestu odnětí svobody.¹²⁷

Alternativní tresty je možné v jistém měřítku považovat za základní typ alternativních opatření, přičemž východiskem pro toto konstatování je předpoklad, že spáchání trestného činu by zásadně mělo vyústit v odsouzení pachatele, spočívajícím ve vynesení výroku o vině a trestu. V současné době je považován za zcela legitimní postup, na kterém je založena koncepce odklonů v trestním

¹²⁵ Ibid., § 38 a § 55, odst. 2

¹²⁶ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 5. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2016, 976 s. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-120-5. s. 391-395.

¹²⁷ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, 464 s. Teoretik. ISBN 978-80-87576-93-9. s. 30.

řízení. Určitý postup je tedy reálný i bez vynesení výroku o vině ze spáchání trestného činu. Tento postup je třeba považovat spíše za výjimku a jeho realizace je navíc závislá na souhlasu pachatele.¹²⁸

V případě, že soud uzná pachatele vinným, uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody představuje bezprostřední variantu dalšího postupu a účelem alternativních trestů je ve vhodných případech odvrátit jeho užití.¹²⁹

V užším pojetí můžeme alternativní tresty vymezovat prostřednictvím jejich hlavního účelu, kterým je náhrada za nepodmíněný trest. V rámci českého trestního práva do kategorie alternativních trestů spadá pouze trest domácího vězení, trest obecně prospěšných prací, peněžitý trest a podmíněné odsouzení, včetně podmíněného odsouzení s dohledem.¹³⁰

Tyto čtyři alternativní tresty jsou svým charakterem neslučitelné s nepodmíněným trestem odnětí svobody, byť v případě peněžitého trestu toto tvrzení platí pouze z části, a to když je tento trest ukládán za přečin, za který vzhledem k jeho povaze a závažnosti a osobě a poměrům pachatele se současně nepodmíněný trest odnětí svobody neukládá.¹³¹ Nemožnost uložení některého z vyjmenovaných trestů vedle nepodmíněného trestu odnětí svobody podtrhuje jejich alternativní povahu.¹³²

3.1.1.1 Domácí vězení

Výkon trestu domácího vězení je zakotven v § 60 a § 61 tr. zákoníku a je významnou alternativou zejména ke krátkodobému nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Představuje totiž určitý kompromis mezi omezením svobody pachatele trestného činu a jeho ponecháním na svobodě. Je určen pro postih pachatelů, který je třeba s přihlédnutím k povaze a závažnosti trestného činu, jejich osobě i možností resocializace sice bezprostředně postihnout omezením osobní svobody, ale postačuje vzhledem k jejich osobním vlastnostem a rodinným poměrům podstatně menší intenzita zásahu vůči nim. Jde zároveň o moderní

¹²⁸ Ibid., s. 31

¹²⁹ Ibid., s. 31

¹³⁰ Ibid., s. 31

¹³¹ ČESKÁ REPUBLIKA. Trestní zákoník. In: 2009. Praha, 2009, ročník 2009, číslo 40. § 67 odst. 2 písm. b). Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40?text=40%2F2009>

¹³² ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, 464 s. Teoretik. ISBN 978-80-87576-93-9. s. 30-31.

alternativní trest, zejména proto, že kontrola jeho výkonu je spojena s tzv. elektronickou kontrolou pohybu odsouzeného, tedy za využití elektronického kontrolního systému.¹³³

Možnost, ve vhodných případech, ponechat odsouzeného za zákonem stanovených podmínek v domácím prostředí, lze zpravidla považovat za lepší řešení nejen pro něho samotného a jeho rodinu, ale i pro oběť. Ta má tak větší šanci obdržet plnou a včasnou kompenzaci utrpěné újmy oproti případu, kdy je pachatel výkonem trestu odnětí svobody sociálně izolován se všemi z toho vyplývajícími vedlejšími účinky.¹³⁴ Ostatně znění důvodové zprávy k zavedení trestu domácího vězení do sankčního systému české justice je zpracováno právě v uvedeném smyslu slova:

„V novém trestním zákoně bude do systému sankcí začleněn i další, dosud u nás nepoužívaný trest domácího vězení, který je veden požadavkem zachování pozitivních rodinných a pracovních vazeb i ekonomickými hledisky vztahujícími se k výkonu takového trestu (značné ušetření prostředků jinak vynakládaných na výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody).“¹³⁵

Trest domácího vězení může být uložen až na 2 roky, pokud je pachatel odsouzen za přečin, jestliže je možné mít důvodně za to, že jeho povaha, závažnost, spáchání, osoba a poměry pachatele, postačí k uložení tohoto trestu a to, popřípadě i vedle jiného trestu, a pokud dá pachatel písemný slib, že se ve stanovené době bude zdržovat v obydlí na určené adrese a při výkonu kontroly poskytne veškerou potřebnou součinnost.¹³⁶

Pokud soud ve svém rozsudku nestanoví jinak, tak trest domácího vězení spočívá v povinnosti odsouzeného zdržovat se v určeném obydlí ve dnech

¹³³ ŠČERBA, Filip. BECK-ONLINE. *Trestní zákoník* [online]. C. H. Beck, 2022 [cit. 2023-02-11]. 2. aktualizované vydání. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembgijpwk232ge4dcxzsfszwxzsgaydsxzugbpxazrwga#>

¹³⁴ NOVOTNÝ, František. *Trestní právo hmotné*. 4. aktualizované a doplněné vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017, 373 s. ISBN 978-80-7380-651-4. s. 262-263.

¹³⁵ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. S. 1464. ISBN 978-80-7400-428-5. s. 818.

¹³⁶ PÚRY, František a Dušan HENDRYCH. BECK-ONLINE. *Právní slovník: Domácí vězení* [online]. 3. C. H. Beck, 2009 [cit. 2023-02-11]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembqhfwp64zrguxgi33nmfrwsx3wmv5gk3tj&groupIndex=0&rowIndex=0>

pracovního klidu a pracovního volna po celý den a v ostatních dnech v době od 20:00 hodin do 05:00 hodin, pokud mu však v tom nebrání důležité důvody, a to především výkon zaměstnání nebo povolání nebo podstoupení zdravotní péče ve zdravotnickém zařízení v důsledku onemocnění jeho onemocnění. Soud může schválit např. i účast na bohoslužbách. Z tohoto pak vyplývá, že odsouzený se nadále účastní více méně běžného způsobu života a neztrácí návyky potřebné pro socializaci.¹³⁷

V případě, že byl výkon trestu domácího vězení zmařen, ukládá soud náhradní trest odnětí svobody až na jeden rok. Zmařením trestu domácího vězení se rozumí nedodržení jeho podmínek, v takovém případě soud rozhodne o výkonu celého náhradního trestu odnětí svobody bez ohledu na délku dosud vykonaného trestu domácího vězení a zároveň stanoví i způsob jeho výkonu ve smyslu § 61 odst. 2 tr. zákoník a to, že se náhradní trest odnětí svobody vykoná, po výkonu poloviny uloženého trestu domácího vězení, kdy soud délku náhradního trestu odnětí svobody zkrátí na polovinu.¹³⁸

Kontrola dodržování uloženého trestu domácího vězení je v dikci Probační a mediační služby, ve spolupráci s provozovatelem elektronického kontrolního systému, umožňující monitoring pohybu odsouzeného, nebo náhodnou kontrolou prováděnou probačním úředníkem za stanovených podmínek.¹³⁹

Tento trest lze považovat za velmi vhodný u pachatele ve věku blízkém věku mladistvému. Soud jej ukládá v zájmu využití výchovného působení rodiny, školy a dalších subjektů, a to samostatně nebo vedle přiměřených omezení a přiměřených povinností výchovných opatření.¹⁴⁰

Domácí vězení lze uložit také jako trestní opatření i mladistvému § 24 odst. 1 písm. g) ZSM, a to za podmínek stanovených tr. zákoníkem v podstatě bez jakýchkoli odchylek.¹⁴¹

¹³⁷ Ibid.,

¹³⁸ Ibid.,

¹³⁹ Další porobnosti o výkonu trestu domácího vězení včetně jeho odkladu a přerušení, změny místa výkonu a doby výkonu, upuštění od výkonu a nařízení výkonu náhradního trestu odnětí svobody, jsou upraveny v § 334a až § 334g trestního řádu.

¹⁴⁰ PÚRY, František a Dušan HENDRYCH. BECK-ONLINE. *Právní slovník: Domácí vězení* [online]. 3. C. H. Beck, 2009 [cit. 2023-02-11]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembqhfwp64zrguxgi33nmfrwsx3wmv5gk3tj&groupIndex=0&rowIndex=0>

¹⁴¹ Ibid.,

3.1.1.2 Obecně prospěšné práce

Trest obecně prospěšných prací je upraven v § 62 až § 65 tr. zákoníku. Jedná se o další z moderních alternativních trestů. Primárně je určen jako postih pro pachatele, kteří spáchali přečin a u kterých s přihlédnutím k okolnostem není vyžadováno uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody. Jde o mírnější trest než je trest domácího vězení, a tedy i nepodmíněný trest odnětí svobody. Není však možné dovozovat, že lze obecně považovat trest obecně prospěšných prací za mírnější než trest odnětí svobody, jehož výkon byl podmíněně odložen.¹⁴²

Institut trestu obecně prospěšných prací byl do českého právního řádu zakotven již novelou tr. zákona s účinností od 1.1.1996. Zavedení tohoto druhu trestu jako jedné z možných alternativ k trestu odnětí svobody je projev posílení prvků humanismu a restorativní čili obnovující justice, neboť dává soudu možnost s ohledem na všechny okolnosti případu, jakož i osobní poměry pachatele ponechat jej na svobodě a výchovně na něj působit povinností vykonat určitý druh prací sloužících k obecně prospěšným účelům. V daném případě tak lze při potrestání pachatele trestného činu navázat na jeho pozitivní rodinné, pracovní, sociální či jiné vazby, které nemusí být výkonem trestu obecně prospěšných prací, na rozdíl od výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody, vážným způsobem dotčeny.¹⁴³

Pachateli je při výkonu tohoto druhu trestu ponechána možnost nadále plnit své rodinné, pracovní a jiné občanské povinnosti, včetně volnočasových aktivit, čímž je motivován jednak vyvarování se do budoucna jakéhokoli opakování trestné činnosti a stejně tak odstranit případné nežádoucí následky svého protiprávního jednání. Zpravidla jde o náhradu materiální škody, popř. jiné újmy, která byla poškozenému trestným činem způsobena. Díky zachování možnosti výkonu zaměstnání, jsou právě k tomuto vytvořeny vhodné podmínky.¹⁴⁴

¹⁴² ŠČERBA, Filip. BECK-ONLINE. *Trestní zákoník: Obecně prospěšné práce* [online]. C. H. Beck, 2022 [cit. 2023-02-11]. 2. aktualizované vydání. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembsgjpwk232ge4dcxzsfzwwexzsgaydsxzugbpxazrwi#>

¹⁴³ ROZUM, Jan. INSTITUT PRO KRIMINOLOGII A SOCIÁLNÍ PREVENCI. *Výzkum institutu obecně prospěšných prací: Domácí vězení* [ASPI pro vnitřní potřebu bezpečnostních složek]. Praha: Wolters Kluwer, 1998, 98 s. [cit. 2023-02-10].

¹⁴⁴ Ibid.,

Jako samostatný trest může být trest obecně prospěšných prací uložen, jestliže k povaze a závažnosti spáchaného přečinu, osobě pachatele jeho poměrům uložení jiného trestu není třeba.¹⁴⁵

Smyslem tohoto trestu je povinnost odsouzeného vykonávat ve stanoveném rozsahu práce k obecně prospěšným účelům, ve prospěch poskytovatele obecně prospěšných prací, kterými mohou být stát, kraj, obec nebo právnická osoba, která se zabývá vzděláním a vědou, kulturou, školstvím, ochranou zdraví, požární ochranou, ochranou životního prostředí, podporou a ochranou mládeže, ochranou zvířat, humanitární, sociální, charitativní, náboženskou, tělovýchovnou a sportovní činností a která tuto činnost vykonává k veřejně prospěšnému účelu. Práce nesmí sloužit výdělečným účelům odsouzeného.¹⁴⁶

Zákonná meze výměru tohoto trestu je od 50 do 300 hodin. Soud také pachateli může po dobu výkonu trestu obecně prospěšných prací uložit i přiměřená omezení nebo naopak přiměřené povinnosti, které jsou upraveny v § 48 odst. 4 tr. zákoníku a které usilují o lepší způsob vedení jeho života. Pachateli blízkému věku mladistvých může uložit některá výchovná opatření, která jsou stanovena v ZSM.¹⁴⁷

V případě, kdy pachatel v době od odsouzení do skončení výkonu trestu nevedl řádný život nebo zaviněně nevykonával ve stanovené době uložený trest, může být jeho trest obecně prospěšných prací nebo jeho zbytek přeměněn na výkon trestu odnětí svobody, s rozhodnutím o způsobu jeho výkonu. Při takové přeměně nevykonaného trestu obecně prospěšných prací se každá hodina přeměnění na jeden den domácího vězení, nebo v peněžitý trest anebo v trest odnětí svobody.¹⁴⁸

Je-li myšlenka restorativní justice naplněna, a tedy odsouzený, kterému byl uložen trest obecně prospěšných prací, vede řádný život a plněním svých povinností prokázal polepšení, může soud uložené přiměřené omezení,

¹⁴⁵ ČESKÁ REPUBLIKA. Trestní zákoník. In: 2009. Praha, 2009, ročník 2009, číslo 40. § 62 odst. 3. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40?text=40%2F2009>

¹⁴⁶ Ibid., § 62, odst. 3

¹⁴⁷ NOVOTNÝ, František. *Trestní právo hmotné*. 4. aktualizované a doplněné vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017, 373 s. ISBN 978-80-7380-651-4. s. 264.

¹⁴⁸ Ibid., 264

přiměřenou povinnost nebo výchovné opatření zrušit, pokud lze očekávat, že povede řádný život i bez nich; toto rozhodnutí může soud učinit nejdříve po uplynutí šesti měsíců ode dne stanoveného jako den nástupu výkonu tohoto trestu.¹⁴⁹

Obecně prospěšné práce jsou také trestním opatřením v rámci ZSM, které lze mladistvému uložit a které je zařazeno na prvním místě mezi taxativně vyjmenovanými opatřeními. Z toho lze vyvodit jeho význam pro nápravu mladistvého, který tomuto trestu přikládá zákonodárce.¹⁵⁰

3.1.1.3 Peněžítý trest, peněžité opatření, peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu

Peněžítý trest je upraven v § 67 až § 69 tr. zákoníku a představuje typický druh majetkové trestní sankce. Je určen zejména k sankcionování pachatelů, kteří se dopustili trestné činnosti, kterou si zajistili, opatřili neoprávněný majetkový prospěch, anebo o něho alespoň usilovali. Účelem tohoto trestu je postihnout pachatele jak na majetku, který si opatřil trestnou činností, tak i na jeho legálně drženém majetku. Tr. zákoník s ohledem na povahu a závažnost spáchaného trestného činu, osobu a poměry pachatele umožňuje, že se nepodmíněný trest odnětí svobody současně s tímto druhem trestu neukládá. S ohledem na tyto podmínky je zřejmé, že peněžítý trest lze ukládat i v případě, že se pachatel dopustil trestné činnosti nemajetkové povahy. Peněžítý trest je též trestem, který představuje alternativu ke krátkodobým trestům odnětí svobody, a to především v případech méně závažných trestných činů.¹⁵¹ Peněžítý trest nelze současně uložit vedle trestu propadnutí majetku a zákaz pobytu vedle vyhoštění.¹⁵²

Limitující pro širší využívání tohoto trestu je fakt, že nepostihuje jen osobu pachatele, nýbrž případně jeho rodinu a osoby, vůči nimž má pachatel závazky,

¹⁴⁹ Ibid., 264

¹⁵⁰ ČESKÁ REPUBLIKA. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. In: 2003. Praha, 2003, ročník 2003, číslo 218. § 24 odst. 1 písm. a). Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2003-218?text=218%2F2003>

¹⁵¹ Drašík, Antonín. *Trestní zákoník. Komentáře* [ASPI právní informační systém]. Praha: Wolters Kluwer, 1.1.2015, [cit. 2023-02-10].

¹⁵² ČESKÁ REPUBLIKA. Trestní zákoník. In: 2009. Praha, 2009, ročník 2009, číslo 40. § 67 odst. 2, písm. b). Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40?text=40%2F2009>

¹⁵² Ibid., § 53 odst. 1

včetně poškozeného. Tím se však peněžitý trest neliší od jiných druhů trestů, které rovněž ve větší či menší míře postihují i jiné osoby než pachatele. Jde o projev obecné povahy trestu jako trestněprávní sankce, jejíž podstatou je vždy určitá újma.¹⁵³

Dalším limitujícím faktorem je velmi intenzivní závislost peněžitého trestu a jeho citelnost na majetkových poměrech pachatele, které se mohou podstatně lišit u různých osob. Navíc v případě nevykonání, tedy nezaplacení peněžitého trestu a nemožnosti jeho vymožení nastupuje náhradní trest odnětí svobody, který je spojen se všemi nevýhodami krátkodobých trestů odnětí svobody.¹⁵⁴

Peněžitý trest je vhodným druhem trestu buď jako samostatný, nebo v kombinaci s jinými druhy trestů nespojenými s odnětím svobody u trestných činů majetkově nezaujatých, pokud jej spáchaly osoby dosud netrestané a jde o méně závažné delikty, zejména přečiny. V těchto případech bude mnohdy stačit uložení peněžitého trestu jako trestu samostatného¹⁵⁵, jestliže vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu a osobě a poměrům pachatele uložení jiného trestu není třeba.¹⁵⁶ Aby nedošlo ke zbytečné kumulaci účinků peněžitého trestu, nelze jej uložit současně s trestem propadnutí majetku.¹⁵⁷

Peněžitý trest není možné podmíněně odložit, s ohledem na skutečnost, že soud může pouze rozhodnout o přiměřených měsíčních splátkách za účelem jeho vykonání, přičemž toto rozhodnutí lze učinit, buď již při ukládání tohoto trestu,¹⁵⁸ nebo až ve vykonávacím řízení v rámci výkonu peněžitého trestu. Výkon

¹⁵³ PÚRY, František a Pavel ŠÁMAL. BECK-ONLINE. *Trestní zákoník: Peněžitý trest*: [online]. 2. C. H. Beck, 2012, s. 885–887. [cit. 2023-02-11]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembrgjpwk5tlg4xhgys7giydaok7gqyf64dgggy3q>

¹⁵⁴ Ibid.,

¹⁵⁵ PÚRY, František a Pavel ŠÁMAL. BECK-ONLINE. *Trestní zákoník: Peněžitý trest*: [online]. 2. C. H. Beck, 2012, s. 885–887. [cit. 2023-02-11]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembrgjpwk5tlg4xhgys7giydaok7gqyf64dgggy3q>

¹⁵⁶ ČESKÁ REPUBLIKA. Trestní zákoník. In: 2009. Praha, 2009, ročník 2009, číslo 40. § 67 odst. 3. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40?text=40%2F2009>

¹⁵⁷ Ibid., § 53 odst. 1

¹⁵⁸ Ibid., § 68 odst. 5

peněžitého trestu lze odložit na dobu nejvýše tří měsíců ode dne, kdy rozsudek nabyl právní moci.¹⁵⁹

Výměra peněžitého trestu se stanoví v určitém počtu denních sazeb určité výše,¹⁶⁰ která činí nejméně 20 a nejvíce 730 celých denních sazeb, přičemž denní sazba činí nejméně 100 Kč a nejvýše 50 000 Kč.¹⁶¹

Vymožená částka peněžitého trestu připadá státu. Soud však peněžitý trest neuloží, jeli riziko, že by byl nedobytný.¹⁶² V případě, že nebyl peněžitý trest vykonán a nedojde tak k jeho zaplacení ve stanovených lhůtách, soud nařídí nejdříve jeho vymáhání,¹⁶³ a až teprve v případě neúspěšného vymáhání anebo pokud je zjevné, že by výkon peněžitého trestu mohl být zmařen, nařídí soud výkon náhradního trestu odnětí svobody,¹⁶⁴ který je ukládán ve výměře čtyřech roků.¹⁶⁵

3.1.1.4 Podmíněné odsouzení, podmíněné odsouzení s dohledem

Podmíněné odsouzení je zakotveno v § 81 až § 84 tr. zákoníku a je jednou z klasických alternativ nepodmíněného trestu odnětí svobody, jehož využívání v praxi je stále více rozšířené a obohacuje jej o nové prvky.¹⁶⁶

Smyslem podmíněného odsouzení je tendence zahrnovat v rámci zkušební doby do podmíněného odsouzení i výchovné prvky, usměrňující odsouzeného k lepšímu způsobu života, zejména pak bez konfliktů s tr. zákoníkem.¹⁶⁷

¹⁵⁹ ČESKÁ REPUBLIKA. Trestní řád. In: 1961. Praha, 1961, ročník 1961, číslo 141. § 342 odst. 1. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-141>

¹⁶⁰ ČESKÁ REPUBLIKA. Trestní zákoník. In: 2009. Praha, 2009, ročník 2009, číslo 40. § 68 odst. 1-4. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40?text=40%2F2009>

¹⁶¹ NOVOTNÝ, František. *Trestní právo hmotné*. 4. aktualizované a doplněné vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017, 373 s. ISBN 978-80-7380-651-4. s. 265-266.

¹⁶² *Ibid.*, s. 265-266

¹⁶³ ČESKÁ REPUBLIKA. Trestní řád. In: 1961. Praha, 1961, ročník 1961, číslo 141. § 343. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-141>

¹⁶⁴ PŮRY, František a Pavel ŠÁMAL. BECK-ONLINE. *Trestní zákoník: Peněžitý trest*: [online]. 2. C. H. Beck, 2012, s. 885–887. [cit. 2023-02-11]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembrgjpwk5tlg4xhgys7giydaok7gqyf64dgggy3q>

¹⁶⁵ ČESKÁ REPUBLIKA. Trestní zákoník. In: 2009. Praha, 2009, ročník 2009, číslo 40. § 69 odst. 1. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40?text=40%2F2009>

¹⁶⁶ VÁLKOVÁ, Helena a Dušan HENDRYCH. *Právní slovník: Podmíněné odsouzení* [BECK-online]. 3. Praha: C.H. Beck, 2009 [cit. 2023-02-12]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembqhfwpw64zrguxha33envuw4zlmvwpw6ztdn52xuzlone&groupIndex=0&rowIndex=0&refSource=search#>

¹⁶⁷ *Ibid.*,

Podstata podmíněného odsouzení spočívá v tom, že soud odsuzujícím rozsudkem uloží trest odnětí svobody, ale odložení jeho výkonu si podmíní tím, že se odsouzený bude ve zkušební době řádně chovat a vyhoví případně dalším uloženým podmínkám. Vychází se z předpokladu, že už samo trestní stíhání, negativní zhodnocení osoby pachatele a jeho činu rozsudkem a hrozba budoucího eventuálního výkonu trestu mohou dosáhnout stejného účinku jako výkon trestu odnětí svobody samotný. A to i při současném naplnění požadavků na dostatečnou ochranu společnosti před pachateli trestných činů a na výchovné působení trestu na ostatní.¹⁶⁸

Soud může za splnění zákonných podmínek podmíněně odložit výkon trestu odnětí svobody a stanovit zkušební dobu v rozmezí jednoho roku až pěti let. Zároveň může uložit odsouzenému i přiměřená omezení a povinnosti, směřující k tomu, aby vedl řádný život. Pokud je odsouzený ve věku blízkém věku mladistvých, může soud uložit i některá z výchovných opatření podle ZSM.¹⁶⁹

U mladistvých je možné trestní opatření podmíněného odsouzení použít za stejných podmínek jako je tomu u dospělých pachatelů pouze s tím rozdílem, že zkušební doba je zde stanovena na jeden rok až tři léta, přičemž ji lze, v případě potřeby, až o dva roky dodatečně prodloužit.¹⁷⁰ Výchovná opatření tedy lze uložit současně s trestem podmíněného odsouzení.¹⁷¹

Tresty ve smyslu podmíněného odsouzení zaujaly své místo v české trestní úpravě, neboť tresty spojené s odnětím svobody významně postihují pachatele tím, že citelně zasahují do jeho osobních práv, jelikož ho zbavují osobní svobody, ale současně citelně zasahují i do práv osob jemu blízkých tím, že dojde k narušení rodinných vazeb. Proto trest odnětí svobody nemusí být vždy

¹⁶⁸ Ibid.,

¹⁶⁹ Ibid.,

¹⁷⁰ ČESKÁ REPUBLIKA. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. In: 2003. Praha, 2003, ročník 2003, číslo 218. § 33. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2003-218?text=218%2F2003>

¹⁷¹ VÁLKOVÁ, Helena a Dušan HENDRYCH. *Právní slovník: Podmíněné odsouzení* [BECK-online]. 3. Praha: C.H. Beck, 2009 [cit. 2023-02-12]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembqhfwp64zrguxha33envuw4zlomvpw6ztdtn52xuzlone&groupIndex=0&rowIndex=0&refSource=search#>

nepodmíněný.¹⁷² Samotná podmínka je vztyčeným ukazovákem a výzvou k vyvarování se dalšího protiprávního jednání.

3.1.1.5 Podmíněný odklad výkonu trestu odnětí svobody

Tento institut je upraven v § 81 až § 83 tr. zákoníku. Soud může podmíněně odložit výkon trestu odnětí svobody nepřevyšujícího tři léta, jestliže vzhledem k osobě a poměrům pachatele, zejména s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a prostředí, ve kterém žije a pracuje, a k okolnostem případu má důvodně za to, že k působení na pachatele, aby vedl řádný život, není třeba jeho výkonu.¹⁷³

Při podmíněném odsouzení může být stanovena zkušební doba v délce jednoho roku až pěti let, která začíná běžet ode dne, kdy rozsudek nabyl právní moci. Odsouzenému, jak je již uvedeno lze uložit také přiměřená opatření a přiměřené povinnosti, které jsou taxativně uvedené v § 48 odst. 4 tr. zákoníku, které směřují k tomu, aby vedl řádný život. Soud zpravidla podmíněně odsouzenému uloží, aby podle svých sil nahradil škodu nebo odčinil nemajetkovou újmu způsobenou svým protiprávním jednáním, případně aby vydal bezdůvodné obohacení svým protiprávním jednáním získané.¹⁷⁴

V případě, že soud vysloví, že se podmíněně odsouzený osvědčil, hledí se na pachatele, jako by nebyl odsouzen. Jinak soud rozhodne, a to případně již během zkušební doby, že se trest vykoná. Zároveň soud rozhodně o zařazení pachatele do některého z typů věznic, a to buď jen s ostrahou anebo se zvýšenou ostrahou.¹⁷⁵

Výjimečně k okolnostem případu a osobě odsouzeného může soud ponechat podmíněné odsouzení v platnosti, za podmínek, že nad odsouzeným stanoví dohled, nebo přiměřeně prodlouží zkušební dobu, ne však o více než dvě léta, přičemž nesmí překročit horní hranici zkušební doby pěti let. Soud také může stanovit dosud neuložená přiměřená omezení a přiměřené povinnosti, které mají za cíl, aby pachatel vedl řádný život, nebo v případě, že se jedná o pachatele

¹⁷² NOVOTNÝ, František. *Trestní právo hmotné*. 4. aktualizované a doplněné vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017, 373 s. ISBN 978-80-7380-651-4. s. 259-260.

¹⁷³ ČESKÁ REPUBLIKA. Trestní zákoník. In: 2009. Praha, 2009, ročník 2009, číslo 40. § 81 odst. 1. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40?text=40%2F2009>

¹⁷⁴ NOVOTNÝ, František. *Trestní právo hmotné*. 4. aktualizované a doplněné vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017, 373 s. ISBN 978-80-7380-651-4. S. 260-261

¹⁷⁵ *Ibid.*, s. 261

ve věku blízkém věku mladistvých, může stanovit dosud neuložená výchovná opatření, nebo stanovit, aby se podmíněně odsouzený zdržoval v určeném obydlí nebo jeho části, kdy celková doba trvání pobytu podmíněně odsouzeného v určeném obydlí nebo jeho části nesmí přesáhnout jeden rok, a to i v případě stanovení delší zkušební doby.¹⁷⁶

3.1.1.6 Podmíněný odklad výkonu trestu odnětí svobody s dohledem

Institut upravuje § 84 až § 87 tr. zákoníku. V případě, že je třeba zvýšeně sledovat a kontrolovat chování odsouzeného a poskytnou mu potřebnou péči a pomoc ve zkušební době, může soud podmíněně odložit výkon trestu odnětí svobody nepřevyšujícího tři léta za současného vyslovení dohledu nad pachatelem. Zkušební doba a možnost uložení přiměřených omezení a přiměřených povinností jsou stejné jako při podmíněném odkladu výkonu trestu odnětí svobody.¹⁷⁷

Dohled spočívá v pravidelném osobním styku pachatele s úředníkem Probační a mediační služby, jehož účelem je sledování a kontrola pachatele zajišťující ochranu společnosti a snižující možnost opakování trestné činnosti a jeho odborné vedení a pomoc pachateli s cílem zajistit, aby v budoucnu vedl řádný život.¹⁷⁸ Pokud však soud nepověří výkonem kontroly probačního úředníka, v pravidelných termínech, alespoň jedenkrát za šest měsíců, zjišťuje sám, jestli podmíněně odsouzený vede řádný způsob života a dodržuje omezení, která mu byla rozsudkem uložena.¹⁷⁹

V případě, že se podmíněně odsouzený osvědčil, hledí se na pachatele jako by nebyl odsouzen. V opačném případě soud rozhodne, a to klidně již během zkušební doby, že se trest vykoná. Zároveň rozhodne o způsobu výkonu trestu.¹⁸⁰

Pachateli, který je ve věku blízkém věku mladistvých, může soud v zájmu využití výchovného působení rodiny, školy a dalších subjektů uložit, a to

¹⁷⁶ NOVOTNÝ, František. *Trestní právo hmotné*. 4. aktualizované a doplněné vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017, 373 s. ISBN 978-80-7380-651-4. s. 261.

¹⁷⁷ *Ibid.*, s. 261

¹⁷⁸ ČESKÁ REPUBLIKA. Trestní zákoník. In: 2009. Praha, 2009, ročník 2009, číslo 40. § 49. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40?text=40%2F2009>

¹⁷⁹ ČESKÁ REPUBLIKA. Trestní řád. In: 1961. Praha, 1961, ročník 1961, číslo 141. § 329. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-141>

¹⁸⁰ NOVOTNÝ, František. *Trestní právo hmotné*. 4. aktualizované a doplněné vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017, 373 s. ISBN 978-80-7380-651-4. s. 262-263.

samostatně nebo vedle přiměřených omezení a přiměřených povinností též některá výchovná opatření, která směřují k tomu, aby vedl řádný život, zpravidla mu též uloží, aby podle svých sil nahradil škodu nebo odčinil nemajetkovou újmu, kterou trestným činem způsobil, nebo aby vydal bezdůvodné obohacení získané trestným činem.¹⁸¹

3.1.2 Alternativy k potrestání (tzv. upuštění od potrestání) a jejich restorativní prvky

Alternativy k potrestání představují specifickou kategorii alternativních opatření, která je založena na tom, že soud pachatele uzná vinným ze spáchání trestného činu, avšak neuloží žádný trest. Jedná se o určitý mezistupeň mezi alternativami procesními a alternativními tresty, kdy sice trestní řízení proběhne celé a je ukončeno rozhodnutím o vině ze spáchání stíhaného skutku, avšak nenastoupí nejpřísnější model trestněprávní reakce v podobě uloženého trestu.¹⁸²

Rozhodnutí o neuložení trestu může mít definitivní či mezitímní povahu. Český trestní systém disponuje se dvěma variantami, a to v podobě institutů upuštění od potrestání a podmíněného upuštění od potrestání s dohledem.¹⁸³ Takové vyřízení trestní věci vyplývá z principu subsidiarity trestní represe i zásady humanity.¹⁸⁴

3.1.2.1 Upuštění od potrestání a upuštění od uložení trestního opatření mladistvému

Upuštění od potrestání je zakotveno v § 46 tr. zákoníku a v podstatě jde o zvláštní případ pohrůžky trestem v tom smyslu, že dokud není pravomocně rozhodnuto o tom, že soud upouští od uložení trestu, na pachatele působí samotný fakt odhalení trestného činu, jeho vyšetřování spojené s trestním řízením vedeným proti pachateli, soudní projednávání činu a pak zejména po celou dobu trestního stíhání existující hrozba uložení trestu soudem.¹⁸⁵

¹⁸¹ ČESKÁ REPUBLIKA. Trestní zákoník. In: 2009. Praha, 2009, ročník 2009, číslo 40. § 85 odst. 3. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40?text=40%2F2009>

¹⁸² ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, 464 s. Teoretik. ISBN 978-80-87576-93-9. s. 32.

¹⁸³ *Ibid.*, s. 32

¹⁸⁴ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. S. 1464. ISBN 978-80-7400-428-5. s. 633.

¹⁸⁵ *Ibid.*, s. 633

Jedná se o prostředek výchovného rázu, který předpokládá, že již samotné trestní stíhání pachatele, tj. od odhalení, stíhání jako obviněného, projednání jeho činu před soudem a vyslovení viny, které v sobě obsahuje negativní zhodnocení pachatelova trestného činu soudem, může mít samo o sobě z hlediska individuální a generální prevence stejné účinky, které má jinak uložení trestu a jeho výkon.¹⁸⁶

Upuštění od potrestání znamená, že soud pachatele uzná vinným, ale neuloží mu žádný trest, nikoli to, že není možné v souvislosti s takovým výrokem o vině rozhodnout o dalších opatřeních, jako např. o povinnosti k náhradě škody, nebo k odčinění nemajetkové újmy, v penězích anebo k vydání bezdůvodného obohacení. Tato opatření pak mohou v některých vhodných případech nahrazovat uložení trestu, resp. doplnit účinky samotného projednání věci před soudem a vyslovení viny. Ve zvláštních případech upuštění od potrestání pak musí být uloženo určité ochranné opatření nebo zabezpečovací detence.¹⁸⁷

Upuštění od potrestání není rezignací na plnění zejména ochranné funkce trestního práva, ale musí být odůvodněno z hlediska jak individuální prevence, tak i z hlediska generální prevence. V konkrétním případě již odhalení pachatele jeho trestní stíhání, postavení před soud a odsouzení jeho činu v podobě výroku o vině musí dostatečně výchovně působit na pachatele i na ostatní členy společnosti. Samotným projednáním věci před soudem, s výrokem o vině, kterým se jménem státu a celé společnosti vyjadřuje negativní hodnocení pachatelova činu, se má dosáhnout stejný cíl a splnit stejný účel, jako je tomu v jiných případech uložení trestu, tj. náprava pachatele a ochrana společnosti.¹⁸⁸

ZSM též zná institut upuštění od potrestání pachatele, který je v něm upraven v § 11 až § 14, a je interpretován jako institut upuštění od uložení trestního opatření.¹⁸⁹

Aby mohlo být využito institutu upuštění od potrestání, musí být všechny podmínky splněny zároveň, protože jsou stanoveny kumulativně. Tím je myšleno, že pachatel musí být souzen za přečin. V případě, že je pachatele souzen

¹⁸⁶ Ibid., s. 633

¹⁸⁷ Ibid., s. 633

¹⁸⁸ Ibid., s. 633-634

¹⁸⁹ ČESKÁ REPUBLIKA. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. In: 2003. Praha, 2003, ročník 2003, číslo 218. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2003-218?text=218%2F2003>

za zločin, je možné tohoto institutu využít za podmíněk, jestliže pachatel spáchal zločin ve stavu zmenšené přičetnosti nebo ve stavu vyvolaném duševní poruchou, a nelze přitom očekávat, že by uložené ochranné léčení s přihlédnutím k povaze duševní poruchy a možnostem působení na pachatele vedlo k dostatečné ochraně společnosti, a soud má za to, že zabezpečovací detence, kterou pachateli zároveň ukládá, zajistí ochranu společnosti lépe než trest.¹⁹⁰

Další podmínkou k upuštění od potrestání je projevená lítost pachatele nad svým protiprávním jednáním. O takové lítosti svědčí především jeho vnitřní postoj ke svému jednání a jeho celkové následné chování. Formální projev lítosti sám o sobě nestačí, jedná se zejména o dobrovolné ukončení trestné činnosti, ve smyslu pokračujících a trvajících trestných činů, oznámení trestné činnosti, o účinnou lítost a o náhradu škody nebo nemajetkové újmy, resp. vydání bezdůvodného obohacení dosažené jeho přečinem. V neposlední řadě jde i o omluvu poškozenému, odstranění nebo zmírnění jiných škod a následků. Předpokladem pachatelova lítosti je jeho doznání ke spáchanému přečinu.¹⁹¹

Dalším předpokladem k upuštění od potrestání je pachatelova účinná snaha po nápravě, která obdobným způsobem, jak je tomu u předchozí podmínky spočívá v upřímné lítosti. Na místo vysloveného trestu může být uloženo jiné opatření např. povinnost k náhradě škody, nebo nemajetkové újmy, k vydání bezdůvodného obohacení, anebo uložení ochranného opatření. Těmito prostředky lze ve vhodných případech nahradit chybějící účinek trestu, který nebyl uložen. Zákon požaduje alespoň projev snahy, aniž je zapotřebí konkrétního výsledku. Snaha by měla být ovšem taková, aby nebyla pouze formální, ale aby její výsledek byl reálně dosažitelný. Soud v odsuzujícím rozsudku musí odůvodnit, v čem shledává pachatelův projev snahy jako dostatečný.¹⁹²

Další podmínkou pro využití institutu upuštění od potrestání je povaha a závažnost spáchaného činu. Spáchání přečinu za některé z přitěžujících okolností může být překážkou k využití institutu upuštění od potrestání, oproti tomu na druhé straně současná existence více polehčujících okolností by mohla

¹⁹⁰ ČESKÁ REPUBLIKA. Trestní zákoník. In: 2009. Praha, 2009, ročník 2009, číslo 40. § 47 odst. 2. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40?text=40%2F2009>

¹⁹¹ Ibid., s. 636

¹⁹² Ibid., s. 636

odůvodnit závěr, že závažnost přečinu, vedle ostatních podmínek odůvodňuje upuštění od potrestání.¹⁹³

Konečně i dosavadní život pachatele, má vliv na rozhodování o uplatnění této formy. Předpokladem je pachatelova dosavadní bezúhonnost, vedení řádného života jak před spácháním, tak i po spáchání přečinu.¹⁹⁴

Vzhledem k podmínkám stanoveným pro upuštění od potrestání, lze toto opatření považovat za výjimečné, o to více, že jiné instituty nerepresivního charakteru mohou být praktičtější a využívanější, zejména pak u pachatelů dosud bezúhonných, mladistvých a v případech např. u tzv. bagatelní kriminality.¹⁹⁵

3.1.2.2 Podmíněné upuštění od potrestání s dohledem a podmíněné upuštění od uložení trestního opatření

Tyto instituty jsou upraveny v § 48 tr. zákoníku a do českého trestního systému byl s účinností uveden od roku 1998. Díky nim česká trestní justice nabyla prvků restorativního přístupu. Podstata těchto institutů spočívá ve vyslovení viny ze spáchaného trestného činu s tím, že uložení trestu je podmíněně uloženo na zkušební dobu, přičemž trest je soudem uložen tehdy, když se pachatel ve zkušební době neosvědčí, tzn. zásadním způsobem poruší své povinnosti.¹⁹⁶

Lze hovořit o typické alternativě k tradičním trestním sankcím, které upřednostňují dohled a výchovu před újmou a donucením, avšak přísnější oproti předchozímu institutu podmíněného upuštění od potrestání. Soud může takto postupovat pouze v případech, kdy jsou splněny obecné podmínky pro upuštění od potrestání bez dohledu, jehož rozbor je uveden shora, kdy uzná za potřebné po určitou dobu sledovat chování pachatele. Pachateli sice není uložen trest, ale stanoví mu zkušební dobu až na jeden rok v rámci, kterého je nad ním prováděn probační dohled.¹⁹⁷

¹⁹³ Ibid., s. 636-637

¹⁹⁴ Ibid., s. 637

¹⁹⁵ Ibid., s. 638

¹⁹⁶ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, 464 s. Teoretik. ISBN 978-80-87576-93-9. s. 204.

¹⁹⁷ VÁLKOVÁ, Helena a Dušan HENDRYCH. *Právní slovník: Podmíněné upuštění od potrestání s dohledem* [BECK-online]. 3. Praha: C.H. Beck, 2009 [cit. 2023-02-15]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembqhfwp64zrguxha33envuw4zlmvpxk4dvon2gk3tjl5xwix3qn52hezltorqw42k7onpwi33inrswizln&groupIndex=0&rowIndex=0&refSource=search>

Smyslem takového dohledu je ověření během zkušební doby, že k nápravě pachatele došlo a že není potřeba ukládat trest. Jde také o snahu výchovného působení probačního úředníka. Soud v podstatě uvažuje o podmíněném upuštění od potrestání s dohledem v situaci, kdy na jedné straně považuje za potřebné aktivně směřovat pachatele k řádnému životu za pomoci probačního úředníka, ale na straně druhé nepokládá za nutné vystavovat jej zkušební době v delší výměře a postihovat jeho protiprávní jednání trestem odnětí svobody, byť jen podmíněně odloženým.¹⁹⁸

Zákon u podmíněného upuštění od potrestání s dohledem nestanoví žádnou minimální délku zkušební doby. Nicméně jen zcela výjimečně by měl soud stanovit zkušební dobu v menší výměře než šest měsíců. Důvodem je fakt, že při kratší výměře se probační úředník jen stěží může podrobněji seznámit s poměry pachatele, posoudit dodržování jeho povinností a účinně výchovně působit.¹⁹⁹

Zákon u tohoto institutu na rozdíl od jiných spojených se stanovením zkušební doby, neurčuje okamžik, od kterého počíná běžet stanovená zkušební doba. Tímto okamžikem jednoznačně musí být soudem s definitivní platností řečeno, že od potrestání pachatele upouští, avšak po stanovenou dobu je třeba sledovat jeho chování a podrobit jej dohledu, tj. právní moc rozsudku, kterým bylo podmíněně upuštěno od potrestání s dohledem.²⁰⁰

Smyslem dohledu je jak kontrola, pomoc a poradenství, díky kterým je pachatel během zkušební doby vhodně usměřován a veden k řádnému životu. Toto je příznačné pro opatření typu probace, jehož smyslem je působit na odsouzeného, aniž by byl zbaven své osobní svobody, ale zároveň již není ponecháno na jeho vůli, jak se bude dále na svobodě chovat.²⁰¹

Dohled může být posílen ještě soudem uložených konkrétních přiměřených omezení a přiměřených povinností, které mají vést pachatele k tomu,

¹⁹⁸ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, 464 s. Teoretik. ISBN 978-80-87576-93-9. s. 205.

¹⁹⁹ Ibid., 206

²⁰⁰ Ibid., 206

²⁰¹ VÁLKOVÁ, Helena a Dušan HENDRYCH. *Právní slovník: Podmíněné upuštění od potrestání s dohledem* [BECK-online]. 3. Praha: C.H. Beck, 2009 [cit. 2023-02-15]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembqhfwp64zrguxha33envuw4zlomvpxk4dvon2gk3tjl5xwix3qn52hezltorqw42k7onpwi33inrswizln&groupIndex=0&rowIndex=0&refSource=search>

aby ve zkušební době vedl řádný život. V podstatě se jedná o příkazy k aktivnímu chování, např. podrobit se vhodným programům sociálního výcviku, psychologického poradenství, výcviku pro získání pracovní kvalifikace, léčení závislosti na návykových látkách, uhradit dlužné výživné, veřejně se omluvit poškozenému nebo mu nabídnout přiměřené zadostiučinění apod. Jedná se také o zákazy, např. nenavštěvovat nevhodná prostředí, nestýkat se s určitými osobami, nepožívat alkohol nebo návykové látky, zdržet se hazardu a sázek apod.²⁰²

Pokud ten, od jehož potrestání bylo podmíněně upuštěno, vedl ve zkušební době řádný život a vyhověl uloženým podmínkám, vysloví soud, že se osvědčil. Na toho, kdo se osvědčil, se hledí, jako by nebyl odsouzen. V opačném případě, tedy neosvědčení se, rozhodne soud o uložení trestu.²⁰³

V případě mladistvého pachatele se uplatňuje speciální právní úprava obsažená v § 14 v ZSM.²⁰⁴ K jejíž aplikaci podmíněného upuštění od uložení trestního opatření se vyžaduje splnění několika podmínek, přesně specifikovaných v uvedeném zákoně.²⁰⁵ Na rozdíl od dospělých není tento institut vázán na povinné uložení dohledu probačního úředníka, který však jako jedno z výchovných opatření mladistvému může být uložen nepovinně.²⁰⁶

3.2 Restorativní justice v českém trestním právu procesím

Prvky restorativní justice v českém trestním právu lze nazývat jako procesní alternativní opatření, konkrétně pak jako odklony v trestním řízení. Ty patří k nejmladšímu prvku v systému alternativních opatření a zároveň přispívají k lepší individualizaci trestněprávního postihu. Spojeny jsou s některými podstatnými výhodami pro osoby poškozené trestnou činností.²⁰⁷

²⁰² Ibid.,

²⁰³ Ibid.,

²⁰⁴ ČESKÁ REPUBLIKA. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. In: 2003. Praha, 2003, ročník 2003, číslo 218. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2003-218?text=218%2F2003>

²⁰⁵ Ibid.,

²⁰⁶ VÁLKOVÁ, Helena a Dušan HENDRYCH. *Právní slovník: Podmíněné odsouzení s dohledem* [BECK-online]. 3. Praha: C.H. Beck, 2009 [cit. 2023-02-15]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembqhfwp64zrguxha33envuw4zlmvpxk4dvon2gk3tjl5xwix3qn52hezltorqw42k7onpwi33inrswizln&groupIndex=0&rowIndex=0&refSource=search#>

²⁰⁷ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, 464 s. Teoretik. ISBN 978-80-87576-93-9. s. 32.

Vzhledem k tomu, že je jejich aplikace významně spojena s mediací, lze využívání odklonů považovat za postup, který ve velké míře respektuje principy restorativní justice. Vlivem využití odklonu dochází k zastavení trestního stíhání, zároveň se skutečností, že obviněný je se svým souhlasem určitým způsobem sankcionován. Z tohoto důvodu lze odklony řadit do kategorie sankčních opatření.²⁰⁸

České trestní právo zná celkem čtyři druhy odklonů, a to podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání, podmíněné odložení podání návrhu na potrestání ve zkráceném přípravném řízení a odstoupení od trestního stíhání. Zatímco první dva jmenované odklony jsou univerzálními instituty, podmíněné odložení podání návrhu na potrestání je pouze specifickou formou podmíněného zastavení trestního stíhání určenou pro zkrácené přípravné řízení. Odstoupení od trestního stíhání je pak typ odklonu, který je možno aplikovat výhradně v rámci řízení proti mladistvým.²⁰⁹

3.2.1 Alternativy k trestnímu řízení (tzv. odklony v trestním řízení) a jejich restorativní prvky

1. Podmíněné zastavení trestního stíhání
2. Narovnání
3. Podmíněné odložení podání návrhu na potrestání ve zkráceném přípravném řízení
4. Odstoupení od trestního stíhání²¹⁰

3.2.1.1 Podmíněné zastavení trestního stíhání

Tento institut je v Trestním řádu²¹¹ (dále jen. tr. řád) upraven v § 307 až § 308 a v § 68 ZSM, a to na základě novely tr. řádu č. 292/1993 Sb.²¹² Hlavním účelem je zejména efektivnější a rychlejší vyřízení trestních věcí, které nemusí být projednány před soudem, při splnění zákonem stanovených podmínek.²¹³

²⁰⁸ Ibid., s. 32

²⁰⁹ Ibid., s. 32

²¹⁰ Ibid., s. 32

²¹¹ ČESKÁ REPUBLIKA. Trestní řád. In: 1961. Praha, 1961, ročník 1961, číslo 141. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-141>

²¹² Důvodové zprávy k novelám TR: č. 292/1993 Sb., [online]; dostupné z: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 2023-02-10]

²¹³ NOVOTNÝ, František. *Trestní právo procesní*. 2. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017, 458 s. ISBN 978-80-7380-677-4. s. 390.

V řízení o přečinu může se souhlasem pachatele soud a v přípravném řízení státní zástupce podmíněně zastavit trestní stíhání, jestliže se pachatel k činu doznal, přičemž předpokladem je plné doznání. Dále musí být nahrazena škoda, v případě, že byla způsobena nebo o její náhradě obviněný s poškozeným alespoň uzavřel dohodu, či učinil určitá opatření, např. sepsal smlouvu o splátkách dle splatného kalendáře, který schválí státní zástupce, potažmo soud. V případě, kdy se obviněný bezdůvodně obohatil, musí takové obohacení, které svým protiprávním jednáním získal vydat nebo s poškozeným o jeho vydání uzavřel dohodu, anebo učinit jiná vhodná opatření k jeho vydání, např. zprostředkovaně vyplatí peněžní náhradu za bezdůvodné obohacení, přičemž se přihlíží i k dosavadnímu životu pachatele i k okolnostem případu, aby se takové rozhodnutí dalo považovat za dostačující.²¹⁴

V případě, když je to odůvodněno povahou a závažností spáchaného činu, okolnostmi jeho spáchání anebo poměry obviněného, zastavení trestního stíhání, soud a v přípravném řízení státní zástupce rozhodne o podmíněném zastavení trestního stíhání pouze tehdy, pokud se obviněný zaváže, že se během zkušební doby zdrží určité činnosti v jejíž souvislosti se dopustil protiprávního jednání, např., že nebude navštěvovat restaurační zařízení. Nebo složí na účet soudu a v přípravném řízení na účet státního zastupitelství peněžitou částku, která je určena na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti a tato částka není zřejmě nepřiměřená závažnosti přečinu, jejíž výše musí být obsažena v rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání.²¹⁵

Zkušební doba, stanovená rozhodnutím o podmíněném zastavení trestního stíhání začíná běžet od okamžiku nabytí právní moci takového rozhodnutí, se stanoví na šest měsíců až dva roky, někdy však až na pět let, a to podle konkrétní míry společenské závažnosti daného přečinu a okolností, za kterých byl spáchán. Pachatel by měl během zkušební doby nahradit nebo vydat bezdůvodné obohacení, v případě, že s poškozeným uzavřel dohodu o způsobu náhrady škody nebo dohodu o vydání bezdůvodného obohacení.²¹⁶

²¹⁴ Ibid., s. 391

²¹⁵ Ibid., s. 391

²¹⁶ Ibid., s. 391

Rozhodování o osvědčení probíhá ve dvou fázích. V průběhu první fáze se kontrolují uložené podmínky a posuzuje se, jestli se obviněný osvědčuje, přičemž uložené podmínky mohou trvat i v průběhu prodloužené zkušební doby, až o jeden rok, nesmí však překročit maximální dobu pěti let.²¹⁷

V ZSM je uvedeno, že pokud do jednoho roku po uplynutí zkušební doby nebylo učiněno rozhodnutí, zda se obviněný osvědčil či neosvědčil, aniž na tom měl obviněný vinu, má se za to, že se osvědčil.²¹⁸

Druhá fáze rozhodování o osvědčení nastává při splnění všech zákonných podmínek konstatováním, že se obviněný osvědčil, po čemž následuje konečné rozhodnutí, a to zastavení trestního stíhání. Obdobně se postupuje v případě mladistvých pachatelů dle § 68 v ZSM.²¹⁹

3.2.1.2 Narovnání

Další důležitou formou odklonu je institut narovnání, u něhož se nejvýrazněji projevují restorativní prvky. Tento institut je upraven v § 309 až § 314 tr. řádu. Princip narovnání spočívá zejména v dohodě mezi obviněným a poškozeným, která se obdobně uplatňuje pouze u přečinů.²²⁰

Využití tohoto institutu by mělo být realizováno zejména v případech, ve kterých má stát větší zájem na konsensu a vyrovnání vztahů mezi pachatelem s obětí než na jeho trestním postihu. Větší restorativní charakter narovnání, např. oproti podmíněnému zastavení trestního stíhání, se projevuje zejména v tom, že k narovnání je krom souhlasu obviněného zapotřebí i souhlasu poškozeného a nestačí tak, aby byla pouze uzavřena smlouva mezi obviněným a obětí o náhradě újmy nebo o vydání bezdůvodného obohacení, ale bezprostřední podmínkou narovnání je úplné nahrazení újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení.²²¹

²¹⁷ Ibid., s. 391

²¹⁸ Ibid., s. 392

²¹⁹ Ibid., s. 392

²²⁰ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní - 5. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 3. 2018*, 864 s. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-278-3. s. 739.

²²¹ Ibid., s. 739-740

Obdobně jako v případě podmíněného zastavení trestního stíhání je i zde možné, aby obviněný učinil kroky k náhradě nebo jinému způsobu odčinění újmy, která vznikla v důsledku jeho protiprávního jednání.²²²

Předpoklad pro narovnání je např. prohlášení obviněného, že spáchal skutek, za který je stíhán, a nejsou důvodné pochybnosti o tom, že jeho prohlášení bylo učiněno svobodně, vážně a určitě. Takové prohlášení není doznáním, a proto jej nelze použít jako důkaz, v případě, kdyby nedošlo ke schválení narovnání.²²³

Obviněný má za povinnost složit na účet soudu a v připraveném řízení na účet státního zastupitelství peněžitou částku určenou na peněžitou pomoc obětem trestných činů, která se skládá ve výši, která není zřejmě nepřiměřená závažnosti přečinu.²²⁴

Podmínkou z procesního hlediska je výslech obviněného, a i poškozeného před rozhodnutím o schválení, který je nutné provést zejména ke zjištění způsobu narovnání a k okolnostem uzavření dohody o narovnání. Obviněného je také důležité vyslechnout ke zjištění, jestli rozumí obsahu obvinění a jestli si je vědom důsledků narovnání, přičemž je povinné i jeho prohlášení, že skutek, pro který je stíhán spáchal.²²⁵

Narovnání schvaluje a trestní stíhání zastavuje svým usnesením soud a v přípravném řízení státní zástupce, přičemž musí být splněny všechny uvedené podmínky a dotyčný orgán považuje takový způsob vyřízení věci za přijatelný vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného činu, k míře, jakou byl činem dotčený veřejný zájem, k osobě obviněného a k jeho majetkovým poměrům. Proti rozhodnutí o narovnání a zastavení trestního stíhání, může obviněný, poškozený a v řízení před soudem i státní zástupce podat stížnost, která má odkladný účinek.²²⁶

²²² Ibid., s. 740

²²³ Ibid., s. 740

²²⁴ ČESKÁ REPUBLIKA. Trestní řád. In: 1961. Praha, 1961, ročník 1961, číslo 141. § 307, odst. 2, písm. b), Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-141>

²²⁵ NOVOTNÝ, František. *Trestní právo procesní*. 2. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017, 458 s. ISBN 978-80-7380-677-4. s. 393.

²²⁶ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní - 5. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 3. 2018*, 864 s. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-278-3. s. 741.

3.2.1.3 Podmíněné odložení podání návrhu na potrestání ve zkráceném přípravném řízení

Zkrácené přípravné řízení je specifické v postavení pachatele, který je prověřován jako podezřelý a po celou dobu trvání zkráceného přípravného řízení není nikdy v postavení obviněného. Z tohoto důvodu nepřipadá v úvahu schválit podmíněné zastavení trestního stíhání, ani narovnání, neboť úprava těchto obou odklonů se vztahuje výhradně k osobě obviněného.²²⁷

Až do novelizace tr. řádu učiněnou zákonem č. 283/2004 Sb. s účinností od 1.7.2004, byl aplikován způsob odklonu v trestním řízení institut podmíněného odložení podaného návrhu na potrestání, který je upraven v § 179g až § 179h tr. řádu. Po jeho zavedení do tr. řádu došlo k dalšímu vývoji této právní úpravy, a to zejména novelou č. 459/2011, která s účinností od 1.1.2012 rozšířila možnosti konání zkráceného přípravného řízení a významným způsobem upravila podmínky pro aplikaci podmíněného odložení podání návrhu na potrestání.²²⁸

Tohoto institutu tedy z logiky věci lze využít v řízení o trestných činech, u kterých lze konat zkrácené přípravné řízení a u nichž zákon nestanoví horní hranici trestu odnětí svobody nepřevyšující pět let a zároveň jsou příslušné okresnímu soudu.²²⁹

Tak jako v případě podmíněného zastavení trestního stíhání, je vyžadováno doznání podezřelého k činu, náhrada škody ze strany podezřelého, byla-li činem způsobena, nebo podezřelý s poškozeným o její náhradě uzavřel dohodu, nebo učinil jiná vhodná opatření k její náhradě, případně vydání bezdůvodného obohacení, které podezřelý činem získal anebo alespoň stejně postupoval jako v předešlém případě o náhradě škody, vyslovení souhlasu podezřelého s podmíněným odložením podání návrhu na potrestání a v neposlední řadě, aby důvodné rozhodnutí o podmíněném odložení podání návrhu na potrestání považováno za dostačující, vzhledem k osobě podezřelého, jeho dosavadnímu životu a k okolnostem případu.²³⁰

²²⁷ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, 464 s. Teoretik. ISBN 978-80-87576-93-9. s. 104-105.

²²⁸ *Ibid.*, s. 104-105

²²⁹ ČESKÁ REPUBLIKA. Trestní řád. In: 1961. Praha, 1961, ročník 1961, číslo 141. § 179g - § 179h, Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-141>

²³⁰ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, 464 s. Teoretik. ISBN 978-80-87576-93-9. s. 105.

Státní zástupce rozhodnutím o podmíněném odložení podání návrhu na potrestání současně stanoví zkušební dobu, a to v délce od šesti měsíců do dvou let.²³¹ V konkrétních případech je pak možné stanovit maximální délku zkušební doby až pět let a jeli některá z těchto variant využita v rámci řízení proti mladistvému, může být zkušební doba stanovena v délce nejvýše tří let. Rozhodnutí o podmíněném odložení podání návrhu na potrestání může učinit pouze státní zástupce, tedy žádný jiný subjekt a má formu usnesení, proti kterému může podezřelý a poškozený podat stížnost, která má odkladný účinek.²³²

V průběhu stanovené zkušební doby je podezřelý povinen vést řádný život a pokud bylo podmíněné odložení podání návrhu na potrestání schváleno na základě dohody podezřelého s poškozeným o náhradě škody či vydání bezdůvodného obohacení, musí být podezřelému stanovena povinnost tuto dohodu splnit. Navíc státní zástupce může podezřelému uložit, aby během zkušební doby dodržoval přiměřená omezení či povinnosti směřující k tomu, aby vedl řádný život.²³³

Po uplynutí zkušební doby, jsou-li splněny podmínky, rozhodne státní zástupce, který rozhodl o podmíněném odložení podání návrhu na potrestání v prvním stupni o tom, že se podezřelý osvědčil. V opačném případě nařídí policejnímu orgánu, aby zahájil trestní stíhání a dále postupoval ve smyslu standardního přípravného řízení. Státní zástupce může, tak jak tomu je u podmíněného zastavení trestního stíhání ve výjimečných okolnostech prodloužit zkušební dobu až o jeden rok, přičemž celková doba zkušební doby nesmí překročit pět let.²³⁴

3.2.1.4 Odstoupení od trestního stíhání

Tento institut vedle narovnání a podmíněného zastavení trestního stíhání představuje další druh odklonu v trestním řízení a oproti oběma uvedeným je

²³¹ ČESKÁ REPUBLIKA. Trestní řád. In: 1961. Praha, 1961, ročník 1961, číslo 141. § 179g odst. 2, Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-141>

²³² ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, 464 s. Teoretik. ISBN 978-80-87576-93-9. s. 107.

²³³ *Ibid.*, s. 108

²³⁴ *Ibid.*, s. 108

specifický tým, že je použitelný pouze v případě řízení proti mladistvým, je tedy upraven v § 70 ZSM.²³⁵

Jeho podstata spočívá v odstoupení od trestního stíhání mladistvého soudem pro mládež a v přípravném řízení státním zástupcem, z důvodu chybějícího veřejného zájmu na dalším jeho stíhání a s přihlédnutím k povaze a závažnosti jeho provinění. Mimo uvedené musí být však současně splněny ještě další zákonné podmínky, kterými jsou neúčelnost trestního stíhání, dále skutečnost, že potrestání mladistvého není z hlediska možného rizika jeho recidivy nutné a musí se jednat o provinění, na které tr. zákoník stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje tři léta.²³⁶

Odstoupení od trestního stíhání je možné především v případech, kdy mladistvý úspěšně vykonal vhodný probační program, pokud zcela nebo alespoň částečně nahradil škodu a poškozený se způsobem jejího nahrazení souhlasí nebo bylo-li mladistvému vysloveno napomenutí s výstrahou a takové řešení lze považovat z hlediska účelu řízení za dostatečné. V případě, že mladistvý na projednání věci trvá a v řízení se proto z jeho iniciativy pokračuje, nesmí mu soud pro mládež ani v případě, že by neshledal důvod k jeho zproštění, uložit trestní opatření.²³⁷

3.3 Uplatnění restorativní justice po pravomocném rozsudku a adhezní řízení

Restorativní přístupy se odráží ve velkém výčtu jednotlivých institutů českého trestního práva. Řadu těchto institutů známe i ve stádiu trestního řízení po vynesení pravomocného rozsudku, mezi ně lze zařadit zahlazení odsouzení, účinnou lítost, podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí s dohledem. V rámci nápravy vzniklé škody a zároveň i snaze o urovnání vztahů mezi poškozeným a pachatelem bývá uplatňováno adhezní řízení.

²³⁵ VÁLKOVÁ, Helena a Dušan HENDRYCH. *Právníký slovník: Odstoupení od trestního stíhání mladistvého* [BECK-online]. 3. Praha: C.H. Beck, 2009 [cit. 2023-02-15]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembqhfwp64zrguxg6zdtorxxk4dfnzuv633el52hezltorxgs2dpl5zxi2li mfxgsx3nnrqwi2ltor3gk2dp&groupIndex=0&rowIndex=0&refSource=search#>

²³⁶ Ibid.,

²³⁷ Ibid.,

3.3.1 Zahlazení odsouzení

Smyslem tohoto institutu je změna pohledu na odsouzeného, po jehož uplatnění ve výpisu z rejstříku trestu nebude zřejmé, že byl žadatel o výpis někdy pravomocně odsouzen. Tato fikce však nenastává vždy, její aplikace je možná jen u nedbalostních přečinů. Tento institut lze aplikovat pouze po vykonání peněžitého trestu. Podmínka aplikace fikce odsouzení pouze při řízení o nedbalostním činu neplatí v případě peněžitého opatření u mladistvých pachatelů, protože u nich fikce odsouzení nastává vždy, když mladistvý vykonal peněžité opatření nebo když bylo od výkonu tohoto opatření či jeho zbytku pravomocně upuštěno.²³⁸

3.3.2 Účinná lítost

Je jedním ze zákonem stanoveným důvodem zániku trestní odpovědnosti. Jestliže pachatel vlastní aktivní činností dobrovolně zamezí nebo napraví škodlivý následek trestného činu nebo o něm učiní oznámení ještě v době, kdy škodlivému následku mohlo být zabráněno, zaniká u konkrétních trestných činů trestní odpovědnost. Takové oznámení je nutno učinit státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu. V případě pachatele vojáka, oznámení může být učiněno i jeho nadřízenému.²³⁹

Účinnou lítostí zaniká trestní odpovědnost jen za trestné činy taxativně vyjmenované v § 33 tr. zákoníku, přičemž se jedná o činy, u kterých je obecně větší zájem o odvrácení vzniku následku škody než na potrestání pachatele. Jedná se především o trestné činy proti životu nebo zdraví, nejtěžší trestné činy proti státnímu aparátu České republiky, cizímu státu a mezinárodní organizaci a dále trestné činy vyvolávající obecné nebezpečí, jejichž následkem je vážné ohrožení života, zdraví nebo majetku. Zvláštní případy účinné lítosti jsou pak upraveny v § 197 tr. zákoníku, a to pro trestný čin zanedbání povinné výživy a pro trestný čin neodvedení daně, pojistného na sociální zabezpečení a podobné povinné platby a pro trestný čin účasti na organizované zločinecké skupině.²⁴⁰

²³⁸ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, 464 s. Teoretik. ISBN 978-80-87576-93-9. s. 276-277.

²³⁹ ŠÁMAL, Pavel a Dušan HENDRYCH. *Právní slovník: Účinná lítost* [BECK-online]. 3. Praha: C.H. Beck, 2009 [cit. 2023-02-15]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembqhfpw64zrguxg6zdtorxxk4dfnzuv633el52hezltorxgs2dpl5zxi2li mfxgsx3nrrqwi2ltor3gk2dp&groupIndex=0&rowIndex=0&refSource=search#>

²⁴⁰ Ibid.,

V případě řízení proti mladistvému je účinná lítost upravena v § 7 ZSM. Smyslem tohoto odrazu restorativní justice je, aby mladistvý pachatel následky svého protiprávního jednání dobrovolně odstranil, napravil nebo se alespoň o to pokusil a aby následek jeho protiprávního jednání neměl trvale nepříznivých následků, a to ještě za další podmínky, že se jedná o trestný čin, za který je stanoven trest odnětí svobody s horní hranicí nepřevyšující pět let.²⁴¹

3.3.3 Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, s dohledem

České trestní právo z pohledu restorativního přístupu mimo hmotnou, procesní úpravu a úpravu souvisejících zákonů disponuje ještě dalšími restorativními alternativami. Tyto restorativní alternativy jsou aplikovány i s výkonem trestu odnětí svobody. Jedná se o podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, i za současného uložení dohledu, podle podmínek uvedených v tr. zákoníku, případně dle ZSM, jelikož se i v rámci trestní justice mladistvých řídí podmíněné propuštění za podmínek uvedených v tr. zákoníku, na návrh státního zástupce či ředitele věznice. U tohoto institutu se za restorativní přístup dá považovat možnost pachatelovy nápravy na svobodě a také možnost uložení povinností a opatření, které k nápravě pachatele přispívají. Mimo jiné i k jeho reintegraci do společnosti. V případě stanovení dohledu se pachateli dostává potřebná pomoc a podpora.²⁴²

V řízení ve věcech mládeže se uvedenému institutu dá přiřadit i úprava odložení výkonu trestního opatření odnětí svobody, případně následného upuštění od jeho výkonu, upravenému v rámci § 77 ZSM. Upřednostněna je náprava pachatele na svobodě, přičemž jsou zachovány důležité sociální vazby ve vnějším prostředí. Jde především o zaměření se na pachatelovu budoucnost převýchovu, a i o jeho nápravu.²⁴³

²⁴¹ ŽATECKÁ, Eva a Milana HRUŠÁKOVÁ. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, 321 s. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-807-4788-482. s. 23-26.

²⁴² JONÁŠOVÁ, Aneta. *Restorativní justice a její projevy v českém trestním právu*. Brno, 2017, 124 s. Dostupné také Z: https://is.muni.cz/th/m9kxv/Aneta_Jonasova_-_Restorativni_justice_a_jeji_projevy_v_ceskem_trestnim_pravu.pdf. Diplomová práce. Právnická fakulta Masarykovy univerzity. Vedoucí práce Doc. JUDr. Věra Kalvodová, Dr. s. 77-78.

²⁴³ Ibid., s. 78-79

V souvislosti s tím existuje velká řada resocializačních a probačních programů či projektů v oblasti kriminality, pomáhající pachatelům v rámci výkonu trestu, a i po jeho skončení. Zejména pak v souvislosti s výkonem trestu odnětí svobody či výkonem alternativních trestů spojených s dohledem, se zaměřením na mladistvé pachatele. Tyto programy zajišťují nevládní a neziskové organizace, které více či méně spolupracují s Probační a mediační službou.²⁴⁴ Účelem dohledu je jednak sledování pachatele v rámci zkušební doby, zdali se snaží o svoji nápravu, ale také pomoc při takové nápravě.²⁴⁵

3.3.4 Adhezní řízení

Mimo odklonů v českém trestním právu procesním je z restorativního pohledu důležitý institut adhezní řízení, které zohledňuje a zjednodušuje uplatnění jednoho ze stěžejních práv poškozeného. Adhezní řízení je nedílnou součástí trestního řízení ve stádiu rozhodování soudu o výše uplatněném nároku. Poškozený má možnost dosáhnout rozhodnutí a uplatnění nároku náhrady škody, kterého by se jinak musel složitěji a jistě i zdlouhavěji domáhat zejména v občanskoprávním řízení.²⁴⁶

Poškozený smí uplatnit výhradně škodu, nemajetkovou újmu nebo bezdůvodné obohacení na úkor poškozeného, které lze vyjádřit v penězích. Význam takového rozhodnutí pro poškozeného je také v tom, že v případě nesplnění dobrovolné povinnosti, je předmětný rozsudek exekučním titulem. Poškozený však musí dodržet podmínku včasnosti učinění svého návrhu, a to nejpozději v hlavním líčení, před zahájením dokazování, případně před vydáním trestního příkazu.²⁴⁷

Rozsah a způsob náhrady se řídí předpisy civilního hmotného práva, jakmile ale dojde k postoupení věci jinému orgánu, zastavení či přerušení

²⁴⁴ Štern, Pavel, Ouředníčková, Lenka, ed. a Doubravová, Dagmar, ed. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010, 212 s. ISBN 978-80-7367-757-2. s. 173-176.

²⁴⁵ JONÁŠOVÁ, Aneta. *Restorativní justice a její projevy v českém trestním právu*. Brno, 2017, 124 s. Dostupné také z: https://is.muni.cz/th/m9kxv/Aneta_Jonasova_-_Restorativni_justice_a_jeji_projevy_v_ceskem_trestnim_pravu.pdf. Diplomová práce. Právnická fakulta Masarykovy univerzity. Vedoucí práce Doc. JUDr. Věra Kalvodová, Dr. s. 77-78.

²⁴⁶ NOVOTNÝ, František. *Trestní právo procesní*. 2. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017, 458 s. ISBN 978-80-7380-677-4. s. 116.

²⁴⁷ *Ibid.*, s. 117

trestního stíhání, nemůže trestní soud samostatně rozhodnout o nárocích poškozeného. Ten má pak možnost své nároky uplatnit pouze v občanskoprávním řízení, případně v řízení před jiným příslušným orgánem.²⁴⁸

3.4 Uplatnění restorativního přístupu v rámci ostatních zákonů ve vztahu k trestnímu právu

3.4.1 Zákon o soudnictví ve věcech mládeže

Tento zákon nabyl účinnosti dnem 1. 1. 2004 a přinesl do českého trestního práva významné změny zejména v oblasti sankcionování mladistvých pachatelů, které sledují výchovný záměr. Toto pojetí takového sankcionování vychází především z předpokladu, že u mladistvé osoby obecně existuje větší šance na úspěch, že se podaří jeho výchovu a budoucí život včas zvrátit tak, aby se v budoucnu již trestné činnosti vyvaroval.²⁴⁹

Tento zákon ve svém ustanovení spatřuje účel ukládaných opatření mladistvým pachatelům, především ve vytvoření podmínek pro jeho sociální i duševní rozvoj se zřetelem na jeho stupeň rozumového a mravního vývoje, osobním vlastnostem, k rodinné výchově a k prostředí, ze kterého pochází, dále pak v jeho ochraně před škodlivými vlivy a předcházení dalšímu páčání provinění. Z toho je tedy evidentní, že výchovný, preventivní účel je v této zákonné úpravě mimořádně zdůrazněn.²⁵⁰

Ustanovení tohoto zákona by měla mladistvého motivovat a podporovat v přijetí jeho odpovědnosti za své provinění a k odčinění způsobené újmy. Je zde poměrně důsledně uplatňována zásada pomocné role trestní represe, přičemž nej přísnější druh sankce, trestní opatření, má být zároveň sankcí subsidiární.²⁵¹

Zákon při sankcionování mladistvých pachatelů jednoznačně upřednostňuje ukládání výchovných opatření, která maximálně zdůrazňují svůj výchovný účel, a která jsou ukládána jako nejmírnější prvek, a teprve až pak jako ultima ratio je možné přistoupit k aplikaci trestního opatření. Tato výchovná

²⁴⁸ Ibid., s. 118

²⁴⁹ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, 464 s. Teoretik. ISBN 978-80-87576-93-9. s. 373.

²⁵⁰ ČESKÁ REPUBLIKA. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. In: 2003. Praha, 2003, ročník 2003, číslo 218. §9 Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2003-218?text=218%2F2003>

²⁵¹ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, 464 s. Teoretik. ISBN 978-80-87576-93-9. s. 373.

opatření představují zvláštní skupinu alternativ k nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Význam výchovných opatření navíc stoupl v důsledku toho, že nový tr. zákoník výrazným způsobem rozšířil možnosti ukládat výchovná opatření také dospělým pachatelům, kteří jsou ve věku blízkému věku mladistvých, a to např. v rámci trestu domácího vězení nebo trestu obecně prospěšných prací.²⁵²

3.4.2 Zákon o obětech trestných činů

Tato zákonná úprava přišla do české právní úpravy v roce 2013. Z pohledu restorativního přístupu se jedná o významný přínos, jelikož se snaží o posílení procesního postavení oběti trestného činu, v trestním řízení. Takové posílení spočívá zejména v rozšíření jejích práv a zaručení šetrnějšího přístupu nejen ze strany orgánů činných v trestním řízení.²⁵³

Tato úprava vymezuje pojem oběť, kterou je myšlena fyzická osoba, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil. Za oběť se také považuje osoba, která utrpěla újmu v důsledku úmrtí blízké osoby, které bylo způsobeno trestným činem anebo osoba, která se považuje za oběť, která se jí cítí býti, nevyjde-li najevo opak.²⁵⁴ Je tedy evidentní, že tato zákonná úprava bere více ohledů na subjektivní vnímání daného činu zasažené osoby, takže takové chápání a zohlednění jejích subjektivních smyslů více odpovídá pojmu poškozeného v restorativním smyslu.²⁵⁵

ZOTČ z hlediska restorativnosti disponuje několika instituty. Jedním z nich je právo na informace díky, kterému má oběť možnost informací ohledně řízení v její věci. Má právo na procesní informace, jakým způsobem se řízení vede, na informace o jejím postavení, pro jaký skutek se vede, jak bude řízení ukončeno apod. Také má právo na informace o propuštění či uprchnutí pachatele z výkonu

²⁵² Ibid., s. 374

²⁵³ KOZÁK, Vítězslav. Trestněprávní revue [online]. 2015. Praha [cit. 2023-01-08]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembrgvpxi4s7gjpngxzugm&groupIndex=11&rowIndex=0&refSource=search#>.

²⁵⁴ ČESKÁ REPUBLIKA. Zákon o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů). In: 2013. Praha, 2013, ročník 2013, číslo 45. §2. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-45>

²⁵⁵ KOZÁK, Vítězslav. Trestněprávní revue [online]. 2015. Praha [cit. 2023-01-08]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembrgvpxi4s7gjpngxzugm&groupIndex=11&rowIndex=0&refSource=search#>.

trestu odnětí svobody či ochranných opatření. Taková informovanost je z restorativního pohledu velmi přínosná, protože v ozdravném procesu může vůči oběti sehrát významnou roli.²⁵⁶

Další významný institut z restorativního pohledu je právo na odbornou pomoc, v některých případech i bezplatnou. Tento institut může významně přispět k vyrovnání se s prožitým traumatem z trestného činu i v reintegraci oběti zpět do společnosti, jelikož zahrnuje právní pomoc, psychologické či sociální poradenství, nebo již zmíněné restorativní programy, které jsou poskytovány v kterékoli fázi trestního řízení.²⁵⁷

Peněžitá pomoc je také významným krokem směrem k restorativnosti, neboť jejím poskytnutím může být podpora oběti v tíživé situaci, ve které se oběť po trestném činu nachází, např. z důvodu újmy na jejím zdraví, smrti blízkého, samozřejmě může i pak oběti napomoci ke zpět začlenění se do společnosti.²⁵⁸

Právo na ochranu před hrozícím nebezpečím, které zaručuje pocit většího bezpečí oběti, jednu z nejvýznamnějších lidských potřeb zajišťuje institut krátkodobé ochrany oběti nebo vykazání osoby ze společného obydlí, utajení totožnosti i podoby oběti jako svědka.²⁵⁹

ZOTČ i významně myslí na ochranu oběti proti sekundární viktimizaci, jelikož obsahuje i opatření, jejichž smyslem je alespoň částečná eliminace nepříjemných situací, které nastávají při podání vysvětlení a u výslechů, a to tak, aby jim nebyla zbytečně opětovně vystavována a nebyla tím podrobována další zbytečné, zejména psychické újmě. Oběť a její blízké osoby mají také právo žádat, aby nebyly vystaveny kontaktu s pachatelem, případně smí využít doprovodu zvoleného důvěrníka.²⁶⁰

Jako poslední, ale za to významný krok k restorativnosti je projevení zájmu o oběť prostřednictvím subjektů poskytujících pomoc obětem trestných činů. Orgány činné v trestním řízení mají pak při poskytování pomoci obětem s těmito

²⁵⁶ JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014, 320 s. Komentátor. ISBN 978-80-7502-016-1. s. 55-96.

²⁵⁷ *Ibid.*, s. 46-55

²⁵⁸ ČESKÁ REPUBLIKA. Zákon o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů). In: 2013. Praha, 2013, ročník 2013, číslo 45. §23-25. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-45>

²⁵⁹ *Ibid.*, §14

²⁶⁰ *Ibid.*, §17-22

subjekty spolupracovat. Tímto přístupem státního aparátu je projevována snaha o začlenění restorativních programů do trestní politiky.²⁶¹

3.4.3 Zákon o probační a mediační službě

Tato zákonná úprava byla do české legislativy zařazena s účinností v roce 2001 a zřizuje a upravuje fungování Probační a mediační služby, včetně úkonů probace a mediace ve věcech projednávaných v trestním řízení nebo v řízení ve věcech dětí mladších patnácti let. Dále upravuje samotný průběh nejdůležitější činnosti této organizace a těmi jsou probace a mediace.²⁶²

ZPMS zejména usiluje o dosažení základních cílů, kterými jsou reintegrace pachatele do společnosti, účastenství s poškozeným a ochrana společnosti. V rámci znovu začlenění pachatele zpět do společnosti se Probační a mediační služba mimo jiné zaměřuje na obnovení pachatelova respektu k právním normám, které spočívá ve vytváření podmínek pro rozhodování o alternativních postupech v trestním řízení, což je z restorativního pohledu velmi významné. Ve smyslu ochrany společnosti se zákonná úprava o Probační a mediační službě snaží přispívat účinným řešením konfliktních a rizikových situací, spojených s trestním řízením a efektivním zajištěním realizace uložených alternativních trestů a opatření.²⁶³

Probací se rozumí organizace a výkon dohledu nad pachateli trestných činů, jak před odsouzením, tak i po odsouzení. Dále pak kontrola výkonu trestů nebo trestních opatření nespojených s odnětím svobody, kontrola výkonu omezení a povinností uložených pachateli v souvislosti s podmíněným upuštěním od potrestání, podmíněným odložením podání návrhu na potrestání, podmíněným zastavením trestního stíhání, nahrazením vazby jiným opatřením, podmíněným odsouzením, odkladem nebo přerušením výkonu trestu odnětí svobody, podmíněným propuštěním nebo výkonem jiných trestů, včetně individuální pomoci pachateli a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl podmínkám, které byly

²⁶¹ ČESKÁ REPUBLIKA. Zákon o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů). In: 2013. Praha, 2013, ročník 2013, číslo 45. §3 odst. 5. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-45>

²⁶² ČESKÁ REPUBLIKA. Zákon o probační a mediační službě. In: 2000. Praha 2000, ročník 2000, číslo 257. Dostupné také z: Dostupné z: ASPI [právní informační systém]

²⁶³ STRÉMY, Tomáš, Lucia KURILOVSKÁ a Miroslava VRÁBLOVÁ. *Restorativní justice*. Praha: Leges, 2015, 352 s. Teoretik. ISBN 978-80-7502-075-8. s. 305-317.

uloženy soudem nebo státním zástupcem, jejichž cílem je obnova narušených právních i společenských vztahů.²⁶⁴

Mediace se vykonává v souvislosti s trestním řízením a rozumí se jí mimosoudní zprostředkování, jehož snahou je řešení sporu mezi pachatelem a poškozeným, včetně činnosti směřující k urovnání konfliktního stavu. Mediáci lze provádět pouze s výslovnými souhlasy pachatele a poškozeného a za účasti mediátora, který prošel akreditovaným výcvikem.²⁶⁵

Podle Roubalové bývají restorativní programy pro oběti často nepříjemné, avšak studie dlouhodobě prokazují jejich přínos. Tyto programy umožňují obětem dosáhnout reparační, tzn. nápravy, kterou může způsobit např. vyjádřená lítost pachatele apod. Současně dávají obětem prostor pro projev jejich hlubších emocí, např. hněvu, studu, strachu či smutku, což má napomoci k účinnější léčbě traumatu z duševního pohledu.²⁶⁶

Pro dosažení efektivních výsledků restorativního záměru, je zapotřebí o pachateli obdržet co nejvíce informací, a proto Probační a mediační služba musí úzce spolupracovat s řadou státních i nestátních institucí. V praxi se jedná o spolupráci především s orgány obcí, dalších obecně prospěšných institucí zajišťujících výkon trestu obecně prospěšných prací. Dále pak s Úřady práce, které zajišťují případný pracovní výcvik či pracovní vzdělání klientely Probační a mediační služby. Další spolupráce je s pracovníky sociální péče, se sociálními kurátory, kurátory pro mládež a také s protidrogovými koordinátory. V případě řízení ve věci pachatele, který je ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody, Probační a mediační služba spolupracuje s Vězeňskou službou a Justiční stráží.²⁶⁷

Probační a mediační služba je významná spolupracující instituce pro soudy, jestliže úředníci Probační a mediační služby podávají zprávy o výsledku vykonané mediace a o výkonu a plnění uložených alternativních trestů, které jim byly uloženy

²⁶⁴ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, 464 s. Teoretik. ISBN 978-80-87576-93-9. s. 388.

²⁶⁵ ČESKÁ REPUBLIKA. Zákon o probační a mediační službě. In: 2000. Praha 2000, ročník 2000, číslo 257. Dostupné také z: Dostupné z: ASPI [právní informační systém]

²⁶⁶ ROUBALOVÁ, Michaela. *Oběti kriminality: poznatky z viktimizační studie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019, 193 s. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-174-5. Dostupné také z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/449.pdf>. s. 47.

²⁶⁷ DOUBRAVOVÁ, Dagmar. *Příručka pro probaci a mediaci*. Praha: SPJ - Institut pro probaci a mediaci, 2001, 180 s. ISBN 80-902998-0-6. s. 4-7.

a které byly úředníkům svěřeny. Takové podání zprávy se koná v intervalech alespoň jednou za půl roku.²⁶⁸

Dalším významným spolupracujícím orgánem je pro Probační a mediační službu Policie České republiky. Policie zajišťuje kontrolní činnost nad uloženým trestem zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, v rámci, kterých může být uložen požadavek, aby se pachatel v době konání těchto akcí, na které má zákaz vstupu, dostavoval na policejní služebnu. O plnění tohoto požadavku, pak policie úředníkům Probační a mediační služby podává zprávu.²⁶⁹ Běžnou praxí poslední doby je i skutečnost, že policie z vlastního rozhodnutí podává zprávu o zahájení trestního řízení proti konkrétnímu pachateli.

²⁶⁸ VĚTROVEC, Vladislav. *Zákon o mediaci a probaci: komentář*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002, 115 s. Komentované zákony (Eurolex Bohemia). ISBN 80-864-3232-7. s. 87-88.

²⁶⁹ *Ibid.*, 87-88

4 KOMPARACE SE ZAHRANIČÍM

Justiční systém České republiky má z restorativního pohledu poměrně rigidní přístup ve srovnání se západními zeměmi. Prvky restorativní justice se ve světě začaly objevovat zhruba v 70. letech 20. století, přičemž způsoby začlenění restorativní justice do právních řádů jednotlivých států, jsou značně rozličné. Česká justice je stále postavena na kontinentálním právním systému a na základech klasické trestní justice. Pravděpodobně díky nedostatkům tohoto klasického trestního systému a trendu ostatních vyspělých států, zejména pak evropských, reaguje i česká justice na potřeby dnešní moderní společnosti a zařazuje stále více restorativních prvků do svého trestního systému.²⁷⁰

Pro srovnání projevů restorativní justice v zahraničí došlo ke komparaci prvků restorativní justice v zemích Nový Zéland, Belgie a Maďarsko, přičemž jejich výběr nebyl náhodný a u každé z nich je odůvodněn.

4.1 Nový Zéland

Nový Zéland je považován za kolébkou restorativní justice. Ačkoliv jde o právní kulturu angloamerickou, která je od české právní kultury výrazně odlišná je jeho uvedení věcné, neboť praxe promítání restorativního konceptu do legislativních úprav práva je velmi inspirativní.²⁷¹

Na Novém Zélandu se začaly praktikovat rodinné skupinové konference, které jsou hlavním představitelem restorativního přístupu programů a tamního řešení trestné činnosti zejména mladistvých. I v procesech dospělých pachatelů je užíváno řady restorativních nástrojů, přičemž restorativní přístupy zde představují nejen instrument procesního řízení, ale též koncept, který výrazným způsobem ovlivňuje ducha a základní nastavení celého trestněprávního systému.²⁷²

²⁷⁰ FRYŠTÁK, Marek a Eva ŽATECKÁ. *PRINCIP RESTORATIVNÍ JUSTICE V NOVÉM TRESTNÍM ZÁKONÍKU*. In: . 2007, s. 12. Dostupné také z: <https://aoov.cz/wp-content/uploads/2020/09/Princip-restorativni-justice-v-novem-trestnim-zakoniku.pdf>

²⁷¹ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti*. V Praze: C.H. Beck, 2019, 220 s. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-756-9. s. 110.

²⁷² *Ibid.*, s. 110

Sentencing Act²⁷³ z roku 2002 je jednou z nejrestorativnějších trestněprávních úprav v celosvětovém měřítku, v němž je velmi dobře kombinován restorativní a retributivní přístup. Soudy jsou při svém rozhodování vázány základními zásady, jejichž cílem je, aby dovedly pachatele k přijetí odpovědnosti za své jednání a uvědomění si újmy, kterou způsobil, aby zaopatřil potřeby, které vznikly oběti trestného činu, zajistil náhradu újmy vzniklé v souvislosti s jeho protiprávním jednáním, aby odsoudily pachatelovo trestné jednání, odstrašily pachatele od spáchání trestného činu stejného nebo obdobného charakteru, ochránily komunitu před pachatelem a napomohly pachateli v jeho rehabilitaci a reintegraci.²⁷⁴

Soudy jsou také povinny zahrnout a vzít v potaz v rozhodování o věci všechny výsledky restorativních procesů. Takový přístup vhodně doplňuje další jmenované zásady, které lze řadit mezi klasické funkce trestního práva, kterými jsou prvky odsouzení a odstrašení od dalšího trestného jednání. Uvedená zákonná úprava tedy na legislativní úrovni zapojuje restorativní koncept a jeho principy do stávajících trestněprávních úprav. Taková kombinace restorativního a klasického systému má významný vliv jednak na problematiku sankcionování a jednak na větší šanci, jak podpořit pachatelovu změnu chování do budoucna.²⁷⁵

Novozélandská trestněprávní úprava v širokém měřítku usiluje ve svých procesně nenáročných ustanoveních o narovnání mezi primárními účastníky konfliktu, tedy mezi obětí, pachatelem a jejich rodinami či dotčenými komunitami.²⁷⁶

4.2 Belgie

Belgie má zvláštní úlohu v tom, že má aktivně, působící kriminologický institut při Katholieke Universiteit v Lovani, jehož součástí je i výzkumná sekce, která se zabývá výhradně restorativní justicí. Při této univerzitě, dokonce ve stejné budově sídlí i centrála European Forum for Restorative Justice. Spolupráce těchto

²⁷³ NOVÝ ZÉLAND. *Sentencing Act*. In: 2002. Dostupné také z: <http://www.legislation.govt.nz/act/public/2002/0009/latest/DLM135342.html>. [online], [cit. 2023-03-01].

²⁷⁴ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti*. V Praze: C.H. Beck, 2019, 220 s. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-756-9. s. 111.

²⁷⁵ *Ibid.*, S. 112

²⁷⁶ *Ibid.*, S. 112

dvou institucí vytváří silné zázemí a možnosti pro úvod restorativních myšlenek do praxe.²⁷⁷

K větší míře aplikace restorativního přístupu v Belgii docházelo od 90. let, 20. století. V řízení ve věcech dospělých pachatelů jsou dostupné čtyři základní oblasti a nástroje: trestní mediace, mediace pro náhradu, restorativní justice ve vězeňském systému a mediace využívaná v dalších kontextech.²⁷⁸

V porovnání s jinými zeměmi je Belgie odlišná, tím že oproti úpravě ve věcech mladistvým pachatelů došlo k výraznému vzestupu a nárůstu využití restorativní justice v trestním řízení dospělých pachatelů.²⁷⁹

Do trestněprávní úpravy Belgie byla v roce 1994 přidána trestní mediace, kterou státní zástupci mohou využít v řízení o bagatelních trestních činech, za které hrozí trest odnětí svobody do dvou let. Státní zástupce může současně s mediací nařídit poradenství, vhodný program či povinnost k obecně prospěšným pracím.²⁸⁰

Na rozdíl od české právní úpravy, ta belgická volí jako způsob narovnání vztahu mezi obětí a pachatelem, přímo mediaci, tak jako tomu je např. v Maďarsku. Od roku 2005 se v Belgii stala mediace přímou součástí trestněprávní politiky, kterou je možné aplikovat u řešení veškeré trestné činnosti bez omezení stupně závažnosti. V Belgii restorativní proces a trestní řízení na sobě fungují sice nezávisle, ale právní legislativa umožňuje vzájemné prolínání a upravuje pravidla tohoto propojení.²⁸¹

V případě, že během mediace jednotliví účastníci dojdou ke shodě, zašlou jejich konsensus soudu, který jej uvede do svého rozhodnutí. Je výlučně na úvaze soudu, zdali takovou shodu ve svém rozhodnutí zohlední. Pokud tak učiní, uvede soud tuto skutečnost ve svém rozhodnutí. Mediace je poskytována v každém soudním obvodu a mediátory jsou probační úředníci, přičemž samotné její zajištění mají v kompetenci neziskové organizace, pod záštitou Ministerstva spravedlnosti.²⁸²

²⁷⁷ Ibid., S. 108

²⁷⁸ Ibid., s. 108

²⁷⁹ Ibid., s. 108

²⁸⁰ Ibid., s. 109

²⁸¹ Ibid., s. 109

²⁸² Ibid., s. 109

Mediaci belgická legislativní úprava umožňuje využít i u závažné trestné činnosti. To popírá obecnou představu, že restorativní programy, které stojí na kontaktu oběti a pachatele, jsou vhodným řešením jen pro méně závažnou trestnou činnost.²⁸³

4.3 Maďarsko

Maďarsko je pro srovnání zajímavé s ohledem na historickou blízkost České republiky, a to včetně jejich přeměně celkového státního systému, včetně právního, po pádu totalitního režimu v roce 1989. Díky tomu v obou zemích nastaly nové výzvy i pro postupnou transformaci trestní justice, včetně možností zapojování restorativních myšlenek do stávajících podob trestněprávních úprav.²⁸⁴

V Maďarsku byla zavedena mediace, jako jeden z nástrojů řešení následků bagatelní trestné činnosti, a to na základě evropského rámcového rozhodnutí z roku 2001.²⁸⁵ Mediace je upravena samostatným zákonem, který detailně upravuje principy, pravidla, proces, i obsahové náležitosti výsledných ujednání. Provázanost této zákonné úpravy s úpravou obecnou je pak zajištěna hmotněprávními a procesními řády.²⁸⁶

Maďarská úprava je oproti české specifitější, neboť přímo taxativně vyjmenovává, u jakých trestných činů ji je možné využít, přičemž současně rozlišuje dva procesní postupy. U trestných činů, za které má být uložen trest odnětí svobody do tří nebo pěti let. V případě první kategorie je náhrada způsobené újmy jako výsledek mediačního procesu dostačujícím předpokladem pro skončení věci. V případě druhé kategorie je možno za obdobných podmínek snížit trest v libovolném rozsahu, přičemž soud zvažuje, jestli výsledek mediačního procesu představuje adekvátní řešení dané věci či zda je nutné navíc uložit trest.²⁸⁷

²⁸³ Ibid., s. 109

²⁸⁴ Ibid., s. 106

²⁸⁵ EVROPSKÁ UNIE. *RÁMCOVÉ ROZHODNUTÍ RADY ze dne 15. března 2001 o postavení obětí v trestním řízení: ÚŘEDNÍ VĚSTNÍK EVROPSKÝCH SPOLEČENSTVÍ*. In: Brusel, 2001, 2001/220/SVV. Dostupné také z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001F0220&from=CS>. [online], [cit. 2023-03-07].

²⁸⁶ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti*. V Praze: C.H. Beck, 2019, 220 s. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-756-9. s. 106-107.

²⁸⁷ Ibid., s. 107

Zcela zásadní odlišnost v maďarské právní úpravě od české je spatřována v tom, že mediace má v tamější právní úpravě mnohem významnější místo, přičemž existence jejich zákona o mediaci velmi dopodrobna zajišťuje vyšší právní jistotu celého mediačního procesu a jeho následné provázanosti s trestním řízením. Jeho existence také zajišťuje obecné vědomí široké veřejnosti o restorativním konceptu a znalost, zkušenosti orgánů činných v trestním řízení.²⁸⁸

Lze předpokládat, že v Maďarsku byla větší snaha o zapojení restorativního přístupu do právní úpravy nežli v České republice. Praxe však odráží skutečnost, že tato právní úprava nemá příliš velkou podporu jak ze strany orgánů činných v trestním řízení, tak v rámci společnosti obecně. Je tedy zřejmé, že implementace restorativního přístupu do trestněprávní politiky je v Maďarsku spíše aktivitou shora, bez potřebné reflexe společnosti. To může být vyvolané nedostatečnou společenskou sociální soudržností, což je v podstatě jeden ze základních stavebních kamenů restorativní justice.²⁸⁹

²⁸⁸ Ibid., s. 107

²⁸⁹ Ibid., s. 108

5 VÝZKUM

Pro praktickou část je v této práci zvolena metoda dotazníkového šetření, jejímž cílem je získání dat napříč strukturou policejního orgánu České republiky, kterou tvoří zejména zpracovatelé trestních věcí základních článků policie, vyšetřovatelé SKPV všech úrovní, elitní vyšetřovatelé zařazení na celorepublikových útvarech, včetně vedoucích pracovníků, kteří se procesní stránkou trestních věcí zabývají především formou výkonu kontroly nad legitimitou postupu v každé trestní věci jednotlivě.

5.1 Výzkumná metoda – anonymní dotazník

Pro výzkumnou část byla zvolena metoda anonymního dotazníkového šetření. Cílem je získání dat, vypovídajících o úrovni znalosti a využití prvků restorativní justice specificky vybranou skupinou respondentů. Respondenti jsou příslušníci Policie České republiky, kteří v rámci výkonu své služby zpracovávají nápad trestné činnosti v rámci trestního řízení za dozoru státního zástupce, jemuž svá zjištění a návrhy předkládají. Zároveň se zaměřuje na zjištění ovlivnění míry užití prvků restorativní justice vlastními zkušenostmi a postoji dotazovaných.

Dotazník, který je přílohou, je vytvořen prostřednictvím webového portálu www.survio.com, který účastníkům dotazníkového šetření umožňuje vyplnění dotazníku kdykoliv a kdekoli online prostřednictvím internetového portálu. Zároveň zadavateli napomáhá i s následným vyhodnocením výsledků, které jsou dotazníkovým šetřením získány.

Vytvořený dotazník byl jednak individuálně rozeslán mezi příslušníky Policie České republiky zařazených na uvedených úsecích a součástech a jednak prostřednictvím internetové stránky na sociální síti Facebook, konkrétně ve skupině, kde se sdružují pouze policisté a policistky z celé České republiky, s upozorněním, komu je přesně určen.

Dotazník je tvořen úvodem, ve kterém jsou respondenti seznámeni, s problematikou, která je předmětem výzkumu, tedy restorativní justicí. Otázky, které dotazník obsahuje, jsou rozděleny do dvou částí. V první části je uvedeno pět rozřazovacích otázek, jimiž má být ověřena reprezentativnost vzorku, tedy respondentů včetně jejich charakteristiky. V druhé části se pak nachází šestnáct otázek, ze kterých je jedenáct uzavřených a pět otevřených. Forma otevřených

otázek byla zvolena z důvodu získání subjektivního názoru a zkušeností každého respondenta v dané problematice.

5.1.1 Vyhodnocení

Výsledky, které byly získány metodou dotazníkového šetření, budou vyhodnoceny i z titulu patnáctiletého působení autora této práce na několika policejních součástech, včetně zařazení na úseku vyšetřování a vedoucí pozice základního článku policie, na kterém je vedeno trestní řízení.

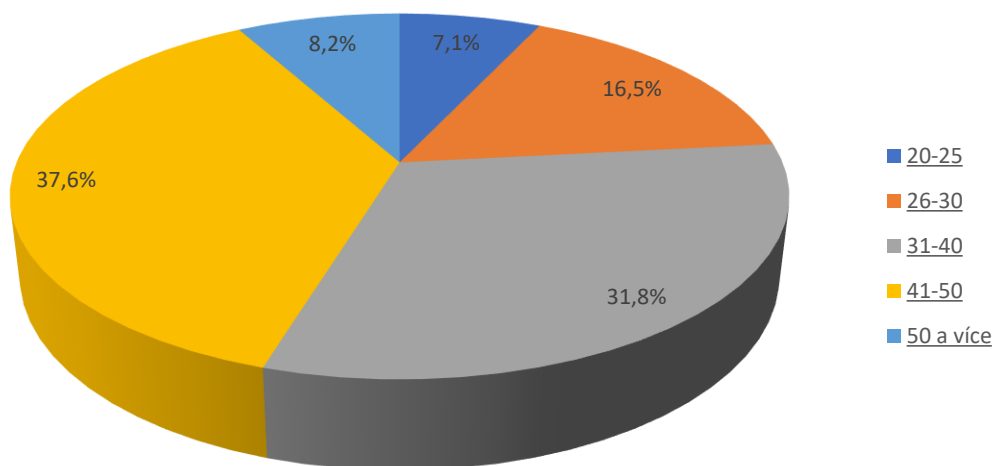
5.2 Výzkumný soubor – policejní orgán

5.2.1 Charakteristika respondentů

Dotazník vyplnilo celkem osmdesát pět respondentů, což je o patnáct respondentů méně, než činil předpoklad minimálního počtu sto plnohodnotných odpovědí. Počet celkových zájemců o vyplnění dotazníků byl však ze závěrečné statistiky www.surveymonkey.com vyšší, viz závěr praktické části této práce.

Otázka č. 1: Jaký je Váš věk:

Nejvíce zastoupenou věkovou skupinou respondentů byla kategorie ve věkovém rozmezí mezi 41 až 50 rokem života, z čehož lze předpokládat, že se jedná především o osobnostně vyzrálé jedince. Konkrétní procentuální zastoupení všech věkových kategorií je patrné z níže uvedeného grafu.

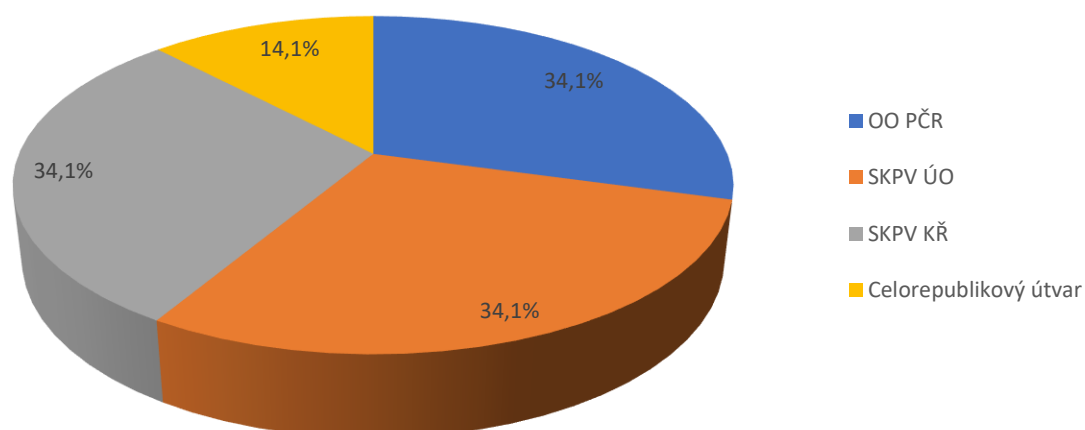
Graf č. 1 - Věkové kategorie respondentů

Otázka č. 2 Jaké máte vzdělání:

Dosažené vzdělání respondentů bylo nejvíce zastoupené skupinou s ukončeným vysokoškolským vzděláním ve II. stupni v celkovém procentuálním zastoupení 42,4 %. Druhá nejvíce zastoupená skupina byla s ukončeným vysokoškolským vzděláním v I. stupni v celkovém procentuálním zastoupení 40 %, třetí skupinou pak byli středoškoláci, kteří tvoří 16,5 % z celkového počtu odpovědí.

Otázka č. 3 Kde jste u Policie ČR zařazen/a:

Mezi respondenty převažovala v celkovém souhrnu skupina příslušníků, kteří jsou zařazeni u SKPV a u celorepublikových útvarů, což je úroveň SKPV. Do vyplňování dotazníku se zapojili i respondenti zařazení u základních článků policie, s předpokladem, že se jedná o procesualisty v trestním řízení a vedoucí funkcionáře, kteří dohlíží na průběh zpracovávání trestních věcí.

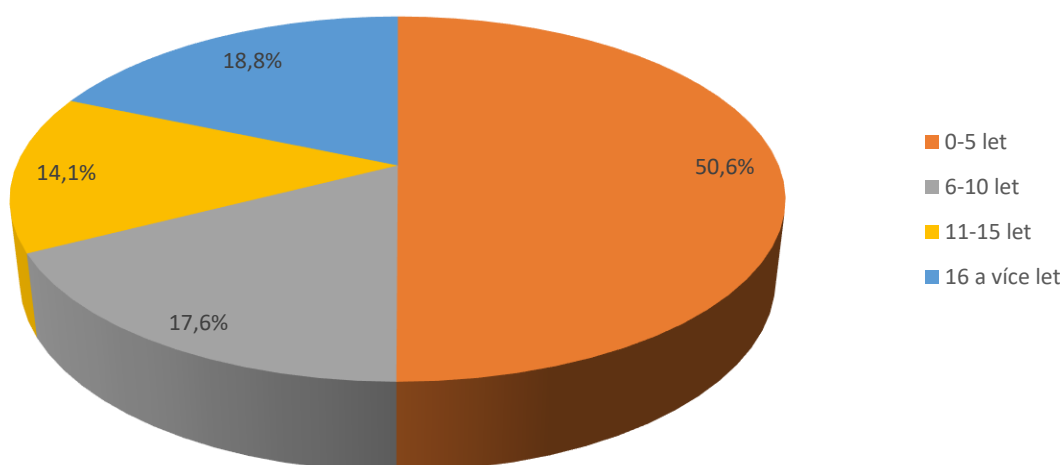

Graf č. 2 – Služební zařazení respondentů u PČR

Otázka č. 4 Jaká je délka Vaší praxe: a otázka č. 5 Jak dlouho jste zařazení nebo byli zařazení u SKPV:

Dotazník byl nejčastěji vyplněn respondenty sloužícími 21 let a více v procentuálním poměru 34,1 %, následně respondenty sloužícími v rozmezí 16 až 20 let v procentuálním poměru 17,6 %, ve stejném procentuálním poměru, tedy 17,6 %, byli zastoupeni i sloužící v rozmezí 11 až 15 let. Druhou největší

zastoupenou skupinou byli respondenti sloužící v rozmezí 6 až 10 let, v procentuálním zastoupení 18,8 % a zbylé procentuální zastoupení ve výši 11,8 % byla kategorie do 5 let délky služby. Z většiny respondentů jsou policisté zařazení u SKPV a celorepublikových útvarů s délkou praxe do 5 let, o čemž vypovídá procentuální zastoupení v poměru 50,6 %. To je podloženo níže uvedeným grafem, včetně ostatních kategorií s délkou zařazení u SKPV a celorepublikových útvarů.

Graf č. 3 – Délka praxe u SKPV a celorepublikových útvarů

5.2.2 Shrnutí charakteristiky respondentů

Celkovým zhodnocením bylo zjištěno, že nejvíce odpovědí bylo získáno od respondentů ve věkové kategorii mezi 41 až 50 rokem života, s vysokoškolským vzděláním II. stupně sloužících u Policie České republiky 21 let a více, s většinovým služebním zařazením u SKPV a u celorepublikových útvarů, s délkou praxe do 5 let uvedeného zařazení. Vzhledem k jejich vzdělání a celkové délce praxe a zároveň k jejich většinovému zařazení na SKPV a celorepublikových útvarech, se dá předpokládat, že by o principech a nástrojích restorativní justice mohli a měli mít dostatečné povědomí, případně znalosti, kterých by mohli využívat ve své praxi.

5.3 Cíl výzkumu – analýza užití prvků restorativní justice v praxi

Rozbor výsledků z oblasti zkušeností policistů s restorativní justicí v trestním řízení

Odpovědi na otázky zaměřené na osobní zkušenosti, znalosti v oblasti restorativní justice včetně analýzy fungování jejích prvků v praxi byly vyhodnoceny a zpracovány do grafického znázornění.

Otázka č. 6 Stal/a jste se vy nebo někdo z vašich blízkých obětí trestného činu:

Většina respondentů na tuto otázku odpověděla, že se obětí trestného činu buď stali oni, případně jejich blízcí. Tito byli zastoupeni v procentuálním poměru 55,3 % z celkového počtu dotázaných. Zbývá poměrná procentuální část odpověděla, že se sami, ani jejich blízcí nestali obětí trestného činu.

Otázka č. 7 Ohodnoťte na škále od -2 do +2, co si myslíte, že trestný čin narušuje primárně:

Podstatou otázky bylo zjištění, zda se respondenti domnívají, že trestný čin spíše narušuje „mezilidské vztahy“ nebo spíše narušuje „právní normy“. Jejich odpovědi vyšly poměrně neutrálně avšak s mírným příklonem k odpovědi, že trestný čin narušuje mezilidské vztahy v procentuálním poměru 51,8 % v celkovém souhrnu odpovídajících. Respondenti, kteří se přiklání k tomu, že trestný čin narušuje „primárně právní normy“ jsou procentuálním poměru 30,6 % a 17,6 % odpovídajících odpovědělo tak, že trestný čin narušuje mezilidské vztahy a právní předpisy rovnocenně. Takže výsledná hodnota ve výši 51,8 % odpovídajících se přiklonilo k tomu, že trestný čin narušuje „mezilidské vztahy“, což v celkovém souhrnu svědčí, že pouze o 1,8 % z celkového souhrnu odpovědí jde z restorativního hlediska pozitivním směrem. Lze tedy říci, že policisté nevnímají důsledky trestných činů jako narušení mezilidských vztahů, ale že jsou přesvědčení, že je tím především narušena norma. S ohledem na formu odpovědí škálováním, jsou data pro přehlednost uvedena v tabulce, nikoli grafu.

Tabulka č. 1 Odpovědi na otázku č. 7

Odpověď	-2	-1	0	1	2	
primárně narušuje právní normy ●	12 (14,1%)	14 (16,5%)	15 (17,6%)	18 (21,2%)	26 (30,6%)	● narušuje mezilidské vztahy
primárně narušuje právní normy			0,4			narušuje mezilidské vztahy
	-2	-1	0	1	2	

Otázka č. 8 Podstatou trestního řízení a trestu je:

U této otázky byly uvedeny konkrétní možnosti odpovědi k výběru: „náhrada škody poškozeného, potrestání pachatele, udělení trestu odnětí svobody, ochrana společnosti, náprava pachatele, předcházení trestné činnosti, obnovení předchozích poměrů, alternativní potrestání, zajištění potřeb oběti a převzetí odpovědnosti pachatele, náprava narušených vztahů, stigmatizace pachatele (zápis do rejstříků trestů), vyčlenění pachatele,“ přičemž byla možnost vybrat všechny odpovědi najednou. V odpovědích, bylo úmyslně zahrnuto více restorativních i retributivních prvků najednou. Smyslem této otázky bylo zjistit, zdali se respondenti přiklánějí spíše ke klasickému, současnému retributivnímu myšlení, či více k restorativnímu. Pro názornost bude uvedeno šest nejčastěji označovaných odpovědí.

Nejčastěji volenou odpovědí byla možnost „potrestání pachatele“. Ta byla ze svých 100 % označena ve frekvenci označování 80 %. Druhou nejčastěji volenou odpovědí byla možnost „ochrana společnosti“ ve frekvenci označování 76,5 %, třetí možností byla odpověď „náprava pachatele“ ve frekvenci označování 40 %. Čtvrtou a pátou možností byly odpovědi „náhrada škody poškozenému a předcházení trestné činnosti“, které vyšly ve frekvenci označování na stejné úrovni a to v 38,8 %. Šestou nejčastěji vybranou možností byla odpověď „zajištění potřeb oběti a převzetí odpovědnosti pachatele“ ve frekvenci označování 25,9 %.

V celkovém souhrnu těchto odpovědí byla nejčastěji označena odpověď „potrestání pachatele“, což je vysloveně retributivní prvek.

Otázka č. 9: Domníváte se, že trest odnětí svobody je ve vztahu k oběti dostatečným zadostiučiněním a nápravou poškozených práv a svobod:

U této otázky měli respondenti možnost odpovídat pomocí rozmezí na škále od hodnoty -2 do hodnoty 2. Hodnota na škále -2 vyjadřovala příklon k názoru,

že respondent „naprosto NESouhlasí“ a hodnota na škále 2 vyjadřovala možnost, že „naprosto souhlasí“.

Nadpoloviční většina respondentů v celkovém procentuálním souhrnu se z 62,3 % domnívá, že trest odnětí svobody není ve vztahu k oběti dostatečným zadostiučiněním. Tento výsledek by mohl naznačit, že se myšlenky většiny respondentů ubírají restorativním směrem. Vysvětlení by mohlo být částečně v kontextu s pokládanou otázkou č. 6, která se respondentů dotazovala, zdali se stali sami nebo někdo z jejich blízkých obětí trestného činu, kde nadpoloviční většina odpověděla, že ano. Lze předpokládat, že na předmětnou otázku č. 9 respondenti hleděli z pohledu oběti trestného činu, a proto je možné, že se jejich myšlenky, ubírají restorativním směrem. Není nezajímavé, že se z celkového počtu respondentů 11,8 % k této otázce nedovedlo vyhranit. Zbýlých 25,9 % se přiklonilo k odpovědi, že trest odnětí svobody je dostatečným zadostiučiněním a nápravou poškozených práv a svobod.

Tabulka č. 2 Odpovědi na otázku č. 9

Odpověď	-2	-1	0	1	2	
Naprosto NESouhlasím ☒	20 (23,5%)	33 (38,8%)	10 (11,8%)	17 (20,0%)	5 (5,9%)	☒ naprosto souhlasím

Otázka č. 10 Domníváte se, že trest odnětí svobody vede k napravení pachatele:

U této otázky byla taktéž jako u předchozí otázky č. 9 možnost odpovídat pomocí rozmezí na škále od hodnoty -2 do hodnoty 2. Hodnota na škále -2 označovala odpověď, že respondent „naprosto NESouhlasí“ a hodnota 2 označovala odpověď, že respondent „naprosto souhlasí“.

Výsledkem rozboru těchto odpovědí bylo, že 62,4 % respondentů odpovědělo, že „naprosto NESouhlasí“, z čehož vyplývá, že pro ně trest odnětí svobody nevede k napravení pachatele. 21,2 % respondentů se vyjadřuje neutrálně, což by mohlo znamenat, že je pro ně tato otázka příliš obecná. Dá se předpokládat, že v případě konkretizování trestného činu a trestu by jejich

vyjádření bylo více jednoznačné. Zbýlých 16,5 % respondentů se domnívá, že trest odnětí svobody vede k napravení pachatele.

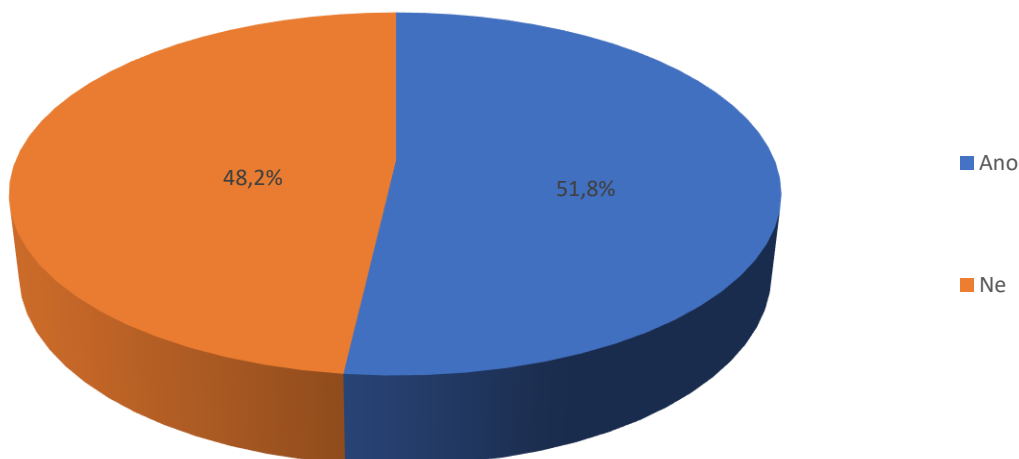
Z jejich odpovědí je evidentní restorativní myšlení, a tedy uvědomění si, že odsouzení a následné vyčlenění pachatele jako osoby ze společnosti do výkonu trestu odnětí svobody není vhodnou cestou pro jeho nápravu. Avšak ze stejného hlediska jako u otázky č. 9, lze předpokládat, že opět náhled respondentů na tuto otázku je z pohledu jejich zkušeností z pozice oběti.

Tabulka č. 3 Odpovědi na otázku č. 10

Odpověď	-2	-1	0	1	2	
Naprosto NESouhlasím ☒	17 (20,0%)	36 (42,4%)	18 (21,2%)	13 (15,3%)	1 (1,2%)	☒ naprosto souhlasím

Otázka č. 11. Setkal/a jste se s pojmem restorativní justice:

Na tuto otázku bylo možné odpovědět pouze „Ano / Ne“. O seznání respondentů s pojmem restorativní justice vypovídá níže uvedené grafické znázornění.

Graf. č. 4 – Znalost pojmu restorativní justice

Z výsledku této otázky s přihlédnutím k charakteristice respondentů (věkově i služebně vyzrálé osobnosti, s dlouholetou praxí a zařazením na SKPV všech

úrovni) je k zamyšlení, že neznají pojem restorativní justice jako takový. Znalost pojmu stvrdilo pouze o 1,2 % více respondentů než neznalých, přičemž předpoklad byl daleko větší.

Otázka č. 12 Česká justice má několik forem řešení protiprávního jednání a potrestání pachatele. Současný trend je užití prvků restorativní justice. Souhlasíte s tímto tvrzením:

Na tuto otázku bylo možno odpovědět pouze „Ano / Ne“, kdy 51,8 % respondentů odpovědělo, že současným trendem není užití prvků restorativní justice v české justici. Lze předpokládat, že respondenti, kteří mají povědomí o restorativní justici, viz předchozí otázka č. 11, kde 51,8 % respondentů odpovědělo, že se již s pojmem restorativní justice setkali, si mohou být zároveň i vědomi, že v současnosti není kladen důraz na plné užití prvků restorativní justice v české justici. Zbylých 48,2 % respondentů souhlasilo s tvrzením, že současným trendem v české justici je užití prvků restorativní justice.

Vzhledem k tomu, že dotazníky byly rozeslány mezi kolegyně a kolegy policisty došlo ke zpětné vazbě, konkrétně byl položen dotaz, co to tedy ta restorativní justice je, případně bylo sděleno, že to před vyplněním dotazníku nevěděli a otázka č. 11 je přiměla k tomu, aby si tento pojem vyhledali. Nelze tvrdit, že tak učinili všichni, ale vzhledem k úrovni jejich vzdělání se to dá předpokládat. Mimo jiné se tato domněnka potvrzuje i v následujících odpovědích.

Otázka č. 13 Podstatou restorativní justice je:

Na tuto otázku byl uveden taxativní výčet těchto odpovědí: „striktní potrestání pachatele, zajištění potřeb oběti, převzetí odpovědnosti pachatele, udělení trestu odnětí svobody, obnova narušených vztahů, identifikace újmy a z ní vyplývající povinnost, eliminace pachatele od společnosti, motivace pachatele k převzetí odpovědnosti, stigmatizace pachatele (zápis do rejstříku trestů), zajištění pocitu spravedlnosti, přijetí viny, náhrada škody poškozeného“, přičemž byla možnost označit všechny odpovědi najednou. Pro názornost bude rozebráno 6 nejčastěji volených odpovědí.

Nejčastěji volenou odpovědí byla možnost „obnova narušených vztahů“. Ta byla ze svých 100 % označena ve frekvenci označování 57,6 %. Druhou nejčastěji volenou odpovědí byla možnost „motivace pachatele k převzetí

odpovědnosti“ ve frekvenci označování 56,5 %, třetí možností byla odpověď „převzetí odpovědnosti pachatele“ ve frekvenci označování 54,1 %. Čtvrtou byla odpověď „zajištění potřeb oběti“, ve frekvenci označování 47,1 %. Pátou odpovědí byla možnost „náhrada škody poškozenému“ ve frekvenci označování 36,5 % a šestou nejčastěji označovanou odpovědí byla odpověď „zajištění pocitu spravedlnosti“ ve frekvenci označování 35,3 %.

V celkovém souhrnu těchto odpovědí, je zjištěno, že většina respondentů označila jako správné možnosti, které jsou opravdu skutečnou podstatou restorativního přístupu. Ostatní možnosti v retributivním duchu, byly označovány v jednotkách procent. Tedy respondenti chápou, co by mělo být podstatou restorativního přístupu.

Otázka č. 14 Prostředkem restorativní justice je:

Na tuto otázku byl také taxativní výčet odpovědí ve znění: „dialog, odnětí či omezení svobody pachatele, dobrovolnost, nepotrestání, participace účastníků, uspokojení potřeb pachatele, zaměření se na trest, zaměření se na odškodnění, porozumění poškozenému, medializace narušení právních norem“ přičemž byla možnost označit všechny odpovědi najednou. Pro názornost bude rozebráno šest nejčastěji volených odpovědí.

Nejčastěji volenou odpovědí byla možnost „dialog“. Tato odpověď byla ze svých 100 % volena nejčastěji, a to ve frekvenci označování 58,8 %. Druhou nejčastěji volenou odpovědí byla možnost „participace účastníků“ ve frekvenci označování 56,5 %. Třetí nejčastěji volenou odpovědí byla možnost „porozumění poškozenému“ ve frekvenci 54,1 %. Čtvrtou odpovědí byla možnost „zaměření se na odškodnění“ ve frekvenci 42,4 %, pátou odpovědí pak byla možnost „dobrovolnost“ ve frekvenci označování 37,6 % a šestou nejčastěji volenou odpovědí byla možnost „medializace narušení právních norem“ ve frekvenci označování 10,6 %.

Vzhledem k tomu, že respondenti u této otázky volili nejčastěji možnosti, které jsou skutečnými projevy restorativní justice, a nejméně volili odpovědi typické pro retributivní justici, je evidentní, že respondenti mají povědomí o tom, co restorativní justice znamená, resp. obnáší.

Otázka č. 15 Ztotožňujete se se základní myšlenkou restorativní justice, že trestný čin představuje především zásah do mezilidských vztahů, a proto, je-li to možné a je-li o to zájem, měli by se do řešení následků zapojit jejich přímí účastníci:

U této otázky respondenti odpovídali prostřednictvím označování rozmezí na škále od hodnoty -2 do hodnoty 2. Hodnota na škále -2 vyjadřovala odpověď respondentova nesouhlasu, tedy „naprosto NESouhlasím“ a hodnota 2 vyjadřovala souhlasnou respondentovu odpověď „naprosto souhlasím“

Výsledkem rozboru těchto odpovědí bylo, že 68,3 % respondentů odpovědělo souhlasně tedy, že se ztotožňují s tvrzením, že trestný čin představuje především zásah do mezilidských vztahů, a proto, je-li to možné a je-li o to zájem, měli by se do řešení následků zapojit jejich přímí účastníci. 16,5 % respondentů se vyjadřuje neutrálně, což by mohlo znamenat, že je pro ně tato otázka příliš obecná. Dá se opět předpokládat, že v případě konkretizování druhu a závažnosti trestné činnosti by jejich vyjádření bylo více jednoznačné. Zbýlých 15,3 % se neztotožňují s tvrzením, že trestný čin představuje především zásah do mezilidských vztahů.

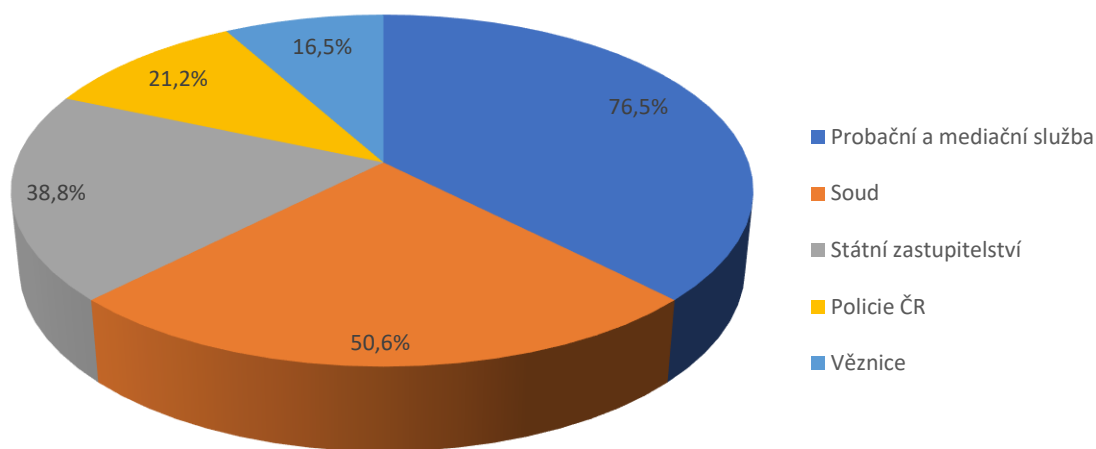
Z odpovědí respondentů se v celkovém náhledu dá konstatovat, že mají pozitivní restorativní směr myšlení. Protože, uvažování o trestném činu, jako o pouhém strohém narušení právních norem je výrazně retributivní přístup. To, že trestný čin narušuje, především mezilidské vztahy je čistě restorativní přístup. Zde je tedy vidět výrazný příklon respondentů ke správnému pochopení podstaty restorativní justice.

Tabulka č. 4 Odpovědi na otázku č. 15

Odpověď	-2	-1	0	1	2	
Naprosto NESouhlasím ●	3 (3,5%)	10 (11,8%)	14 (16,5%)	39 (45,9%)	19 (22,4%)	● naprosto souhlasím

Otázka č. 16 Která z institucí v ČR má možnost praktikovat prvky restorativní justice:

U této otázky bylo uvedeno pět institucí, které se restorativními prvky zabývají. Byla zde tedy možnost označit všechny odpovědi najednou. Všechny odpovědi jsou v podstatě v duchu projevů a vyžití restorativní justice správné, neboť všechny jmenované instituce se podílejí na její realizaci v různých rovinách a v různé intenzitě. Frekvence označování odpovědí, bude vyhodnocena od nejčastěji označované po nejméně.

Graf č. 5 – Instituce aplikující restorativní přístup

Z vyhodnocení této otázky bylo zjištěno, že Probační a mediační služba byla nejčastěji respondenty označována jako instituce, která má v ČR možnost praktikovat prvky restorativní justice, což je správně, neboť Probační a mediační služba je skutečně institucí, která má realizovat, výkon, dohled, stanovit program alternativních opatření, na místo výkonu trestu odnětí svobody.

Jako druhý nejčastěji označovaný byl soud. Ten rozhoduje o uložených opatřeních, které jsou rozhodnutím o tom, jak celé trestní řízení dopadne a nařizuje případné alternativní opatření, případné řešení, jakým směrem se povede náprava způsobené škody, a tedy satisfakce oběti, jakým způsobem bude dále pracováno s pachatelem apod. Třetí nejčastější odpovědí bylo státní zastupitelství. Jako předposlední možnost byla označována Policie ČR a nejmenší frekvence označení byla zaznamenána u možnosti věznice.

Tato možnost byla uvedena jednak pro uzavření celého kruhu podílejících se institucí na práci s pachatelem a jednak pro zajímavost, zdali respondenti tuší, jakou pozici věznice v rámci restorativní justice zastávají.

V celkovém souhrnu vyhodnocení této otázky, by se dalo říci, že pořadí jednotlivě označovaných institucí, které mohou v praxi realizovat restorativní přístupy, respondenti prováděli v poměrně dobrém sledu. Přičemž u dvou posledních odpovědí bylo předpokladu, že Policie ČR bude na posledním místě, neboť tato má nejméně možností ze všech institucí realizovat restorativní instituty.

Otázka č. 17 V rámci své policejní práce, užil/a jste někdy v trestním řízení některou z forem restorativní justice? Uveďte, kterou a kolikrát:

Respondenti měli u této otázky možnost otevřené odpovědi. Otevřená forma byla zvolena pro možnost hlouběji poznat zkušenosti respondentů, jejich názhledy na danou problematiku, z čehož je případně možné čerpat konkrétních návrhů na širší obeznámenost a efektivnější využití restorativního konceptu.

Vyhodnocením pozitivních odpovědí respondentů z hlediska restorativní justice bylo zjištěno, že se při své praxi setkali s užitím nějakých restorativních prvků, a to zhruba ve třiceti případech. Přesný počet případů užití se s jistotou nedá říci, neboť sami respondenti často uváděli, že si přesný počet nepamatují, případně jej nespécifikovali, namísto toho uvedli mnohokrát, nespočetně krát. Mezi nejčastěji uváděné příklady užití restorativní justice patřila dohoda o vině a trestu, náhrada škody, zejména u mladistvých pachatelů, podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání, omluva oběti, podněty k mediaci. V jednom případě byla uvedena odpověď:

„Ve třech případech mou osobou zpracovávané trestní řízení vedlo v řízené setkání pachatele s poškozeným u probační pracovnice, složení finanční částky na oběti TČ skrze účet státního zastupitelství ze strany pachatele.“

Ve zhruba 55 případech negativních odpovědí z hlediska restorativní justice, taktéž někteří respondenti neodpověděli konkrétně. Nejčastěji uváděli, že se neseťkali při své praxi s prvky restorativní justice. U některých respondentů je zcela evidentní, že o restorativní justici nevědí téměř nic, dle jejich odpovědí, např., že se oni sami pokouší o dialog během trestního řízení, který vedou.

Jenže restorativní justice má namysli dialogu mezi obětí a pachatelem, nikoliv mezi procesualistou a blíže respondentem nespécifikovanou stranou. Proto je z odpovědí respondentů z hlediska restorativní justice patrná záměna správného termínu dialogu, viz odpověď:

„Forma rest. justice není v současné době aplikovatelná při výkonu činností Policie ČR v rámci trestního řízení, a to především s ohledem na zákonnou úpravu ke zvlášť zranitelné oběti tr. činů, je nepředstavitelné, aby za současné právní úpravy byl pol. orgán v pozici mediátora. Taková role dle stávající zákonné úpravy pol. orgánu vůbec nepřísluší. Max. poučení obviněného o možnosti uzavřít dohodu o vině a trestu, případně podm. zastavení tr. stíhání a povinnosti s tím spojené.“

Shora uvedená odpověď svědčí o naprosté respondentově neznalosti projevů restorativní justice v českém trestním právu, natož o případném jejím využití. O další neznalosti svědčí odpověď, která je uvedena níže.

„Domluva, vyřešení konfliktu dialogem, několikrát, během přímého výkonu služby“

Taktéž zajímavá odpověď byla:

„OSZ nechtělo řešit odklony v TŘ. Setkala jsem se nelibostí státních zástupců“

V souhrnu jde zhruba o 1/3 pozitivních odpovědí, přičemž některé případy, obzvlášť uvedená odpověď respondenta se zkušeností, že ve třech případech u jeho trestních věcí došlo až k řízenému setkání oběti s pachatelem za účasti probačního úředníka je velmi pozitivní. Zbylé 2/3 odpovědí jsou negativní. Některé skutečně vypovídají o naprosté neznalosti prvků a způsobů užití restorativní justice některých respondentů. Poslední uvedená odpověď, která vypovídala o tom, že státní zastupitelství nechce řešit odklony v trestním řízení, je přímo tristní, neboť autor této práce má v mnoha případech za 15letou praxi u policejního orgánu totožné zkušenosti. Takže odpovědi na tuto otázku dokazují předpokládané, že prvky restorativní justice nejsou často v praxi využívány.

Otázka č. 18 Setkáváte se s návrhy státního zastupitelství na jinou formu řešení trestního řízení než podání návrhu na potrestání, či obžaloby a následné soudní řízení:

Tato otázka byla také formou pro otevřené odpovědi. Vyhodnocením bylo zjištěno, že zhruba ve 34 případech respondenti odpovídali pozitivně. Svévolně uváděli formy návrhů státních zástupců pro jiné řešení trestního řízení, nežli podání návrhu na potrestání či na obžalobu. Nejčastější formou bylo opět dohoda o vině a trestu, podmíněné zastavení trestního stíhání, podmíněné odložení návrhu na potrestání a narovnání. Ve zbylých případech pak byly negativní odpovědi. Ve srovnání s předchozí otázkou se opět jedná zhruba o 1/3 pozitivních odpovědí ve prospěch restorativního přístupu a ve zbylých 2/3 negativních.

Otázka č. 19 Restorativní přístup je užíván nejen při uplatnění podmíněných a alternativních trestů. Vězeňství v současné době praktikuje řadu restorativních programů u odsouzených, např. restorativní kruhy před propuštěním, setkání odsouzených s oběti nesouvisejících trestných činů, programy na zvyšování odpovědnosti pachatele a další. Uveďte, na co by takové programy měly být zaměřeny:

K této otázce se respondenti vyjadřovali otevřenými odpověďmi. Někteří se nedokázali vyjádřit nebo nechtěli odpovědět. V některých případech uvedli, že s těmito programy nesouhlasí, nebo jim nerozumí. Velmi zajímavá byla odpověď:

„Odmakat si své neřádství, práce na potížisty vždy platila.“

Tento odpovídající respondent se zřejmě restorativním přístupem neubírá. Několik respondentů odpovídalo negativně, např., že opakovaně ukládané alternativní tresty u několika násobných pachatelů v žádném případě nemotivují k jejich nápravě. Zde jsou evidentní špatné zkušenosti s tzv. nenapravitelnými pachateli, recidivisty.

Většina respondentů pak odpověděla vůči restorativnímu přístupu v poměrně pozitivním duchu. Nejvíce odpovědí bylo ve smyslu doporučení, aby se restorativní programy zaměřily na pachatele a jeho nápravu. Na to, aby pachatel přijal a pochopil svoji odpovědnost, za způsobenou újmu a aby ji

odčinil. Aby si uvědomil, že svým protiprávním jednáním nezpůsobil pouze fyzickou újmu, např. vyjádřenou v penězích, ale také duševní újmu, na odškodnění a satisfakci oběti. Dále pak na celkovou nápravu mezilidských vztahů. Další poměrně velká část respondentů odpovídala, že by se programy měly zaměřit na léčbu drogové závislosti, včetně její prevence a zejména na včasnou, již ve vzdělávacích zařízeních. Respondenti drogovou závislost vidí jako velký problém, neboť ji často zmiňují v souvislosti s páchanou trestnou činností. Jedna z nejzajímavějších odpovědí byla níže uvedená:

„na oboustranné pochopení pachatele a oběti, na vytvoření návyků u pachatelů, aby pochopili, že něco dělají špatně a odmítli v takovém jednání do budoucna pokračovat.“

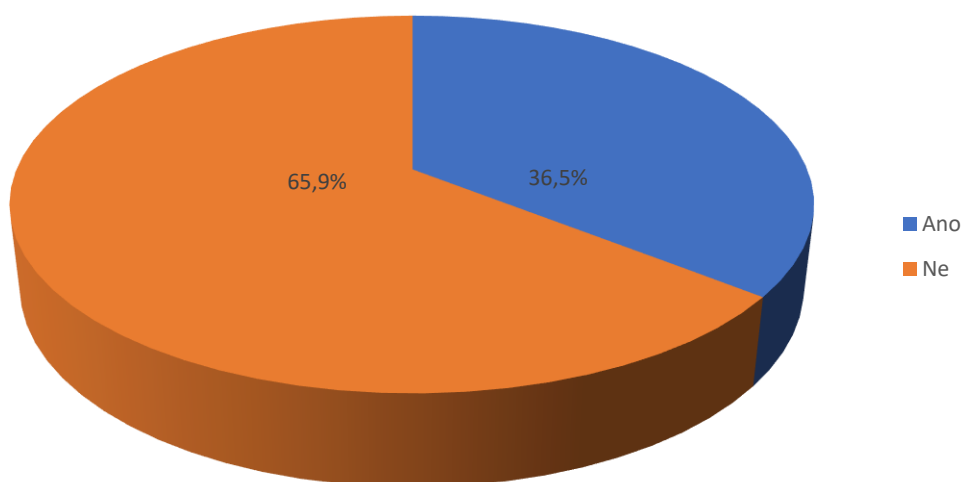
Další zajímavé odpovědi byly ve smyslu toho, že by se programy měly zaměřit na obnovu pachatelova sociálních dovedností po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, aby se mohl, pokud možno úspěšně uplatnit ve svém budoucím životě, včetně zaměření na zlepšení jeho kvalifikace, vzdělání apod.

V celkovém souhrnu je velmi pozitivní, že respondenti naprosto chápou principy restorativní justice, to že je zaměřena nejen na potřeby oběti, případně společnosti, ale i na potřeby pachatele. Opět se ve smyslu porovnání s teoretickou částí této práce, kde je uvedeno, že se restorativní justice zaměřuje na potřeby uvedených stran, myšlení respondentů, byť v početní menšině, ubírá velmi správným směrem.

Prvotním cílem a produktem restorativní justice je ozdravení mezilidských vztahů, vzít v potaz potřeby oběti, společnosti i samotného pachatele, druhotným produktem restorativní justice by mělo být i ulehčení soudnímu a vězeňskému systému. Odpověď jednoho z respondentů tento druhotný produkt, taktéž dobře vystihuje, kdy odpověděl ve smyslu, že by se uvedené programy měly zaměřovat na převýchovu pachatele, aby trestnou činností neopakoval, nebo ji dokonce předcházel, aby tito pachatelé nebyli pro společnost finanční zátěží v podobě výkonu trestu odnětí svobody.

Z celkového souhrnu odpovědí k této otázce bylo zjištěno, že opět zhruba 1/3 respondentů odpovídá vůči restorativnímu přístupu pozitivním směrem, zbylé 2/3 pak negativním, což souhlasí s výsledky předchozích otázek.

Otázka č. 20 *Souhlasíte s tvrzením, že setkání pachatele trestného činu/odsouzeného s obětí a porozumění vede k nápravě pachatele a předcházení jeho recidivy:*

Graf č. 6 Tvrzení, zdali může setkání pachatele s obětí vést k jeho nápravě

Smysl této otázky je jednoznačný a odpovědi respondentů taktéž. Respondenti mají jasný názor, který se neslučuje s restorativním přístupem, viz shora uvedené grafické znázornění. Většina respondentů si myslí, že setkání pachatele s obětí nemá vliv na jeho nápravu. Taktéž by se odpovědi respondentů mohly mimo jiné přepočítat na třetiny, kdy zhruba 1/3 respondentů odpovídá pozitivně ve smyslu restorativního přístupu a zbylé 2/3 negativně, tak jak tomu je v přepočtu u předchozích otázek.

Otázka č. 21 *Domníváte se, že by restorativní justice (obnovení vztahů) měla být upřednostněna před retributivní justicí (potrestání pachatele), uveďte ANO/NE a v obou případech uveďte proč:*

Na tuto otázku respondenti odpovídali otevřenou formou. Cílem bylo zjistit názor respondentů na restorativní justici vůbec. Jejich odpovědi na tuto otázku dávají možnost náhledu na jejich názor k předmětnému konceptu a na to, zdali by policejní orgán mohl být připraven na jeho častější využití v praxi. Ačkoliv by tento směr byl aplikován, tzv. zákonnou úpravou, musí ho jeho uživatelé chápat, rozumět mu a souhlasit s jeho podstatou.

Vyhodnocením odpovědí bylo zjištěno, že převážná část respondentů na tuto otázku odpověděla rezolutně ne, a to celkem v 61 případech. Svoje ne doplnili i odůvodněními, která spočívala převážně v otázce recidivistů, kteří by dle respondentů zasloužili mnohem tvrdší tresty, nežli jaké jsou ukládané v současnosti. Dalším častým odůvodněním bylo, že by restorativní přístup byl v současné české společnosti nevhodný a nedostatečný, další pak, že je většina odsouzených ke svému okolí asociálních a uspokojují především svoje potřeby. Velmi mnoho odpovědí bylo ve smyslu, že restorativní přístup je nesmysl, který nefunguje, že každý musí být za své protiprávní jednání náležitě potrestán, což je účelem trestního řízení a potřeby vraha jsou až přeci v sekundární rovině. Negativní respondenti významně řešili i stránku individuálnosti, neboť ve většině případů tento přístup není realizovatelný pro nenapravitelnou osobnost pachatelů. Zajímavými odpověďmi byly ve smyslu např. toho, že oběť vraha toho moc nenamluví, a proto tento přístup není vhodný nebo, že není reálné setkání oběti s pachatelem, který páchá mravnostní trestnou činnost, že by se s ním měla oběť setkat a ten by jí to měl vynahradit, dokonce i fakt, že by pachatel mohl při tomto programu jednat účelově, aby docílil mírnějšího trestu, či nápravy. Jedna negativní odpověď byla zaměřena i na připravenost společnosti v České republice, viz níže:

„Ne. Ve společnosti ČR na takový způsob řešení nejsme nastaveni ani mentálně, ani zákonně. Zde se očekává za spáchání tr. činu adekvátní trest pachatele, udělený trest pak poškozený vnímá jako satisfakci a nechce pachatele už v životě vidět, maximálně při dalším soudu o náhradu škody. Ano. Už jen samotné setkání pachatele s poškozeným musí být pro pachatele, pokud je alespoň částečně uvědomělý, mnohem nepříjemnější než anonymní soudce, který udělí trest a neznámí spoluvězni, případně jiné sankce“

Zhruba 20 respondentů odpovědělo, že ano, které následně doplňovali o odůvodnění. Většina pozitivně odpovídajících respondentů své ano doplňovala o slovo „ale“. Svě ano respondenti v naprosté většině podmiňovali tím, že je zapotřebí přihlídnout ke každému případu individuálně, že restorativní přístup není v každém případě realizovatelný. Zhruba čtyři ze všech respondentů se nedokázali nebo nechtěli vyjádřit. Jedna pozitivní odpověď v restorativním smyslu byla bez jakýchkoliv výhrad a podmínek, viz níže:

„Ano. Lepší flexibilita reakce na škodlivé chování pachatele a tím snad i včasné uvědomění si své chyby s následnou snahou o řešení a odčinění“

Z vyhodnocení odpovědí na tuto otázku je zcela jednoznačně evidentní většinový příklon respondentů ke klasické retributivní justici. Restorativní justici nevidí jako dostatečně účinnou a spolehlivou, volí raději jednoznačně represivní přístup. V případě, že opět odpovědi budou rozděleny na pomyslné třetiny, ve smyslu pozitivních, negativních odpovědí a těch co neodpověděli, či se nedokázali vyjádřit, jsou zhruba 2/3 odpovědí jednoznačně orientovaní k negativnímu postoji vůči upřednostnění restorativní justice namísto retributivní. Zbývá 1/3 odpovědí je pak orientována o něco pozitivněji, o něco, jelikož své pozitivní odpovědi vždy podmiňovali nějakými okolnostmi, za kterých by restorativní přístup měl být upřednostněn před klasickým retributivním přístupem.

5.4 Vyhodnocení

I přes širokou distribuci předmětný dotazník navštívilo pouze 137 respondentů a kompletně jej vyplnilo pouze 85. Samotný autor práce pak od mnoha potencionálních respondentů osobně dostával reakce, že dotazník vyplňovat odmítají s odůvodněním, že restorativní justice je dle jejich názoru jeden velký a neúčinný nesmysl. Od dalších byly pak reakce, že dotazník začali vyplňovat ale, že vyplňování ukončili ze stejného důvodu, neboť s restorativními přístupy v trestním řízení naprosto nesouhlasí a v těch nejhorších případech, že mu vůbec a jeho principům nerozumí. Překvapující je až tak výrazný nezájem, či výrazně negativní přístup k restorativním principům, které jsou dobrým potenciálem pro řešení trestních záležitostí. Úspěšnost vyplnění dotazníku byla 62 %.

Respondenti ze 42,4 % samotný dotazník vyplňovali 10 až 30 minut, z 31,8 % pak 5 až 10 minut, z 23,5 % pak 2 až 5 minut a 2,4 % pak 30 až 60 minut.

Při vyhodnocování odpovědí, zejména pak u otevřených otázek byl zvolen jakýsi pomyslný kontrolní mechanismus, kdy odpovědi respondentů u jednotlivých otázek byly rozděleny na třetiny ve smyslu pozitivních a negativních odpovědí a těch, kteří se nedokázali, či nechtěli nebo se vůbec k dané otázce nevyjádřili. Tento zvolený poměrový systém na jednotlivé třetiny byl u každé otázky

přepočítáván ve smyslu pozitivistickém, či negativistickém vůči restorativnímu přístupu. Tento přepočet u každé otázky vzájemně zhruba souhlasil s poměry odpovědí u každé z otázek.

Z celkového souhrnného pohledu na vyhodnocení všech 21 dotazníkových otázek je jednoznačný příklon policejních příslušníků, zařazených jako procesualistů trestního řízení a funkcionářů vykonávajících dohled nad průběhem uvedeného řízení, stále k současné klasické retributivní justici. K tomu je důležité upozornit na charakteristiku respondentů, zejména na věkovou kategorii převážné většiny, na jejich zařazení a délku jejich praxe u SKPV všech úrovní, či celorepublikových útvarů, jak již bylo částečně avizováno na začátku praktické části této práce. Jedná se především z velké části o respondenty jak osobnostně, tak i pracovně vyzrálé a zkušené procesualisty. I přes tuto jejich takto významně pozitivní charakteristiku se jejich myšlenkový tok stále ubírá ke klasickému trestnímu přístupu.

Předpokladem bylo pozitivnější zjištění ve prospěch restorativního přístupu. Odpovědi však jednoznačně ukazují na pravý opak. Jejich současný a zřejmě trvalý příklon ke klasické trestající justici může být podnícen několika faktory.

Jedním z významných faktorů může být nedostatečná zkušenost s restorativními programy, malá obeznámenost, jak s jejich principy, tak i především s jejich výsledky na všech úrovních orgánů činných v trestním řízení. Vzhledem k tomu, že restorativní přístup v České republice není aplikován „ze shora“ tak, jak tomu je třeba v Maďarsku na základě evropského rámcového rozhodnutí z roku 2001, jak je uvedeno v teoretické části, v kapitole Komparace se zahraničím, je malé povědomí o této formě přístupů v rámci trestní justice. Z toho je vyplývající i v poměru všech trestních závěrů malé využití, kdy už na samotném počátku trestního řízení samotný policejní orgán státnímu zástupci nenavrhuje jiný postup nežli ve smyslu následného potrestání.

Častou praxí je skutečnost, že i když policejní orgán státnímu zástupci navrhuje restorativní přístup, na místo retributivního, mívá k takovému postupu státní zástupce často negativní, či alespoň pasivní postoj. O tom svědčí nejen jedna z uvedených zajímavých odpovědí při otázce č. 17, že se státní zastupitelství nechce zabývat odklony v trestním řízení, ale i mnohaletá působnost

samotného autora této práce u policejního orgánu v pozici procesualisty a funkcionáře, zařazeného na součásti, kde se trestní řízení vede.

Dalším z podstatných faktorů ovlivňujících výsledky výzkumu mohou být velké negativní zkušenosti respondentů s pachateli trestné činnosti. Jak mnoho respondentů ve svých odpovědích poznamenávala, pachatelé nejsou osobnostně způsobilí přijímat odpovědnost, ba dokonce ani nechtějí. Na takový přístup nejsou připraveni, jednak pro jejich nezám, ale i jednak pro jejich většinovou intelektuální nedostačivost, či absolutní citovou a sociální plochost. Charakteristika pachatelů je popisována nejen z titulu jednotlivých odpovědí, ale i z titulu mnohaletých zkušeností v rámci uvedené mnohaleté praxe samotného autora této práce.

Z odpovědí je také evidentní významná neznalost některých respondentů restorativních přístupů, jejich smyslu podstat a institutů, a také to, že převážná většina respondentů se nesečkala s pojmem restorativní justice, zejména viz otázka č. 11, kde pouze 51,8 % respondentů potvrzovalo seznání s tímto pojmem. S ohledem a upozorněním na jejich charakteristiku by se dalo předpokládat, že tento pojem bude mezi respondenty daleko frekventovanější a známější. I přesto kladně odpovídající respondenti zřejmě dobře chápou, či tuší její smysl, principy a mechanismy, nebo alespoň dobře dedukují, co by mělo být jejím smyslem a jak jej dosáhnout. Tuto jejich správnou dedukci lze spatřovat jednak v nesložitost uvedeného přístupu a jeho institutů ale i v logickém vyvození lidské přirozenosti, vycházejíce ze zákonitostí a principiálních mechanismů.

5.4.1 Výstup ze souhrnného zhodnocení výzkumné části

Dotazníkovým šetřením bylo dosaženo vytyčeného cíle, a bylo ověřeno, zda uvedená skupina respondentů zná prvky restorativní justice, využívá jich při výkonu své praxe a zda na jejich aplikaci může mít vliv jejich osobní postoj.

Na základě výpočtu a rozřazení všech odpovědí do pomyslného kontrolního třetinového poměru, který vždy mezi jednotlivými otázkami korespondoval bylo zjištěno, že v celku má zhruba 2/3 respondentů negativní a 1/3 pozitivní přístup k restorativnímu směru. Výsledky dotazníkového šetření pak označují za příčinu negativního přístupu zejména osobní zkušenosti a názory získané během uvedené mnohaleté praxe.

Šetřením a s přihlédnutím k uvedeným negativním reakcím ze strany potenciaálních respondentů, kteří odmítli dotazník vyplnit lze dojít k závěru, že mezi respondenty převládá jednoznačně negativních postojů, názorů a neznalosti podstaty, cílů a principů restorativní justice.

Výsledky z výzkumné části ukazují na to, že se většinové zastoupení příslušníků ubírá zažitým retributivním směrem. To by mohlo být spojené právě s neznalostí restorativních prvků. V případech, kdy je příslušníci znají, prokazují svoje znalosti až na neočekávaně vysoké úrovni. To svědčí o tom, že se s tímto konceptem museli setkat, protože se jedná o velmi odborné a detailní znalosti, které rozhodně nejsou ve vědění obecné roviny. V souvislosti s takto většinovou znalostí je nutné upozornit na věk, vzdělání zařazení, včetně délky zařazení zkoumaných příslušníků, kdy právě pro jejich výrazné osobnostní a pracovní kvality bylo předpokladu větších a širších znalosti restorativního přístupu a tím i širšímu využití.

6 NÁVRHY DE LEGE FERENDA

Z celkového shrnutí práce vyplývá, že se koncept restorativní justice netěší velké znalosti obecného povědomí široké odborné veřejnosti, zejména na úrovni policejního orgánu, který byl objektem zaměření této práce. O to smutnější je, že policejní orgán stojí na samotném startu trestního řízení, díky čemuž disponuje možnostmi, jak jej ovlivnit, resp. nasměrovat cestou klasické retributivní anebo právě cestou restorativní, pokud jsou splněny obligatorní podmínky. Restorativní prvky jsou sice v povědomí příslušníků policejního orgánu, ale v menším měřítku, nikoliv jako ucelený koncept.

Z titulu mnohaleté praxe autora této práce u policejního sboru, z velké časové většiny zařazeného na úseku vyšetřování a zpracovávání trestních věcí, z odpovědí a reakcí mnoha respondentů výzkumu práce bylo zjištěno, že v případech, kdy chce policejní orgán vedoucí své trestní řízení využít prvky restorativní justice, naráží z většiny na ať již aktivní, či alespoň pasivní negaci ze strany státních zástupců. Pro takového neosvíceného státního zástupce je samozřejmě pohodlnější pokračovat v retributivním smyslu, neboť retributivní postup je v našem trestním systému neochvějně zajetý. Mechanické podání obžaloby obnáší pro státního zástupce významně méně duševního úsilí nežli nalezení restorativní cesty. Tento přístup má pak negativní dopady jednak z obecného, společenského hlediska, ale i z individuálního hlediska, jak z pohledu oběti, tak i samotného pachatele.

Ze společenského hlediska takový negativní přístup pak ústí v přetíženost soudních dvorů a v následnou krizi vězenství, což vede k významnému zatížení státního rozpočtu. Jeden den výkonu trestu odnětí svobody za jednoho odsouzeného vycházel v roce 2020 daňové poplatníky zhruba 1200 Kč měsíčně.²⁹⁰

Z individuálního hlediska nemá takový negativní přístup absolutně žádný výchovný účinek na pachatele. Společenská separace do výkonu trestu odnětí svobody, kde ve většině případů pachatel naopak nabude nových kontaktů

²⁹⁰ VACULÍK, Radim. Jeden vězeň stojí 1200 Kč denně. Nejvyšší žalobce chce víc alternativních trestů. *Novinky* [online]. Právo, 23. 2. 2020 [cit. 2023-03-08]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/domaci-jeden-vezen-stoji-1200-kc-denne-nejvyssi-zalobce-chce-vic-alternativnich-trestu-40313697>

z nežádoucího prostředí a ukotvení si společensky nepřijatelného jednání, má pro společnost i samotného odsouzeného negativní dopad. Nadto retributivní přístup svým řízením jistě úspěšně zajistí pachatelovo uzavření se do sebe, a ještě silnější zacílení na své potřeby. Pachatel nemá díky tomu ani možnost uvědomit si své špatné chování a jeho dopady. Tyto faktory jsou velmi významné pro recidivu, přičemž právě restorativním přístupem je vyvoláno potenciálu pro zmenšení četnosti recidivy. Právě recidiva znamená celkovou společenskou zátíženost.

Motivací by nemusel být pohled na polepšení pachatele z jeho individuálního hlediska, ale právě z celospolečenského hlediska, pro umožnění zátíženosti celkového systému a vyvarování se recidivy.

Na prahu 21. století společnost zná restorativní přístup, který znovu objevila z prapůvodního lidského přístupu. Pro shora uvedené důvody by měl být zásadnější příklon k takovému přístupu. Aby však potenciálu takového přístupu mohlo být více využito, je podstatné zajistit výraznější osvětu společnosti, která by měla spočívat v hlubším seznámení veřejnosti a v dobrém slova smyslu i přinucení k jejímu využívání.

Takové donucení by mělo především přicházet tzv. „shora“ např. jako v případě Belgie, či Maďarska, kde k němu došlo v určitém smyslu zakotvením do tamějších legislativ v širším měřítku, nežli je tomu v České republice. Kdyby restorativní prvky byly do trestně právní legislativy aplikovány v hojnějším měřítku, došlo by k většímu obeznámení nejen odborné, ale i laické společnosti. Tím by se pravděpodobně zajistil určitý společenský tlak na jeho častější a efektivnější využívání.

Restorativní přístupy by mohly být prosazovány i tzv. „zdola“. Vetší zasazení neziskových organizací, zejména pak organizací spolupracujících se státními institucemi, které pracují s pachateli a následně odsouzenými, které by jej prosazovaly na vyšší úrovni.

Díky těmto všem faktorům by mohlo být zajištěno jednak širší obeznámenosti a jednak eliminováno určité liknavosti ze strany orgánů činných v trestním řízení.

Dalším zásadním faktorem na podporu užití principů restorativní justice by pak mělo být především vydání nového tr. řádu. Je vážně k zamyšlení,

že v České republice, která jde již více než 30 let západním směrem vyznávajícím demokratické hodnoty a zásady, je účinný trestněprávní procesní předpis z roku 1961, který byl uvedený v život za dob hluboké Československé totality, kdy státní aparát fungoval dle požadavků komunistického politbyra.

Vzhledem k dnešním vyznávaným hodnotám a k tomu, že je již nové tisíciletí se jedná o naprosto katastrofální stav. Na tento šedesát dva let účinný předpis je „domontováno“ výrazné množství novelizací, které byly vždy konstruované na aktuální potřeby společnosti. V silách takto starého předpisu není možné vyjít vstříc naplno celospolečenským změnám, natož restorativnímu přístupu, vzhledem k jeho totalitnímu původu, kdy hodnoty jednotlivce byly upozaděny před potřebami státu a jeho režimu.

Existence právního předpisu, podporující restorativní přístup, by jistě ovlivnila společenskou osvětu a vztah orgánů činných v trestním řízení, ale i společnosti. Ačkoliv je v současnosti patrný jistý posun vůči restorativnímu přístupu, kdy jsou snahy o aplikaci „shora“, stále je viditelná nedostatečná občanská reflexe. Ta může být výsledkem celospolečenské nesoudržnosti, vycházející právě z poměrně mladého a rychlého přerodu z totalitních hodnot na demokratické.

Budoucnost restorativního přístupu tedy spočívá v novém tr. řádu odklánějícím se od retributivní justice pokaždé, když to bude možné, v rozšíření organizací směřujících pachatele k nápravě vlastního přístupu, v osvětě společnosti, a především v přeměně pohledu společnosti na trestání jako takové.

ZÁVĚR

Práce měla za cíl jednak analyzovat a vysvětlit problematiku restorativního přístupu v českém trestním právu a jednak zjistit, jak si stojí znalosti a využití tohoto konceptu ze strany policejního orgánu při trestním řízení.

Podařilo se objasnit pojem restorativní justice, tak jak dostupná data umožnila, zmiňuje historii, ve které jsou uvedeni i někteří průkopníci, vysvětleny jsou i jednotlivé metody a důvody vzniku a nahlíženo bylo i na principy užití. Charakterizuje jednotlivé účastníky restorativní justice, konkrétně pak oběť trestného činu, poškozeného v trestním řízení, pachatele protiprávního jednání a v neposlední řadě i veřejnost a její pohled.

Restorativní justice byla začleněna do světového i českého trestněprávního systému. Práce se dále částečně zabývá i proporcionalitou vůči klasické, retributivní justici a zároveň uvádí i komparaci s vybraným zahraničím. Zmapován byl také proces návratu jak pachatele, tak jeho oběti do běžného života, formy poskytování druhé šance a pomoc třetí strany v jejich dialogu, který je důležitým prvkem v procesu porozumění vnímání protiprávního jednání poškozeným i pachatelem.

Z pohledu autora této práce bylo cíle v rámci teoretické části dosaženo, neboť práce velmi podrobně uvedla prvky restorativního přístupu. Ze zahraničí se podařilo charakterizovat dva Evropské státy a Nový Zéland, přičemž přístup k takovým datům byl značně omezený.

Práce obsáhla i kritiku současného legislativního systému a společenského projevu, a zahrnuje návrh na zlepšení přístupu společnosti, zejména soudržnosti. Nastíněné zlepšení, spočívající zejména v osvětě a v legislativní aplikaci by zřejmě vedlo k jistému frekventovanějšímu využití restorativního potenciálu. Díky tomu by došlo k zřejmému ulehčení soudnímu, vězeňskému a ekonomickému prvku státu. Navíc by společnost nemusela být tak významně zatížena častou recidivou, neboť restorativní přístup pozitivně pracuje i na samotném pachateli.

Restorativní přístup má potencionál zajistit ve společnosti větší pocit spokojenosti a bezpečí. Pocit bezpečí je společností nejcitlivěji vnímaný faktor. Žádný jiný pocit není tak citlivě vnímán a chráněn. Proto by měl stát zaručující jeho jistotu disponovat prostředky k tomu schopnými, tedy dostatečně obeznámenými

a ve smyslu restorativního využití akceschopnými, výkonnými odborníky. Takto schopných a řádně připravených prostředků by pak stát měl nasazovat s maximálním využitím.

Cílem výzkumné části práce bylo zjištění, jak si stojí restorativní osvědčení odborné společnosti, a to prostřednictvím anonymního průzkumu. Výsledkem bylo naprosto nečekaně výrazně negativní zjištění. Uvažování významné většiny odborníků se neztotožňuje s restorativním směrem. Je až zarážející, že velká část dotazovaných se na trestní řízení směřující k potrestání pachatele retributivními prvky dívá pozitivně a jako na správnou cestu. Represe se zdá být v policistech silně zakořeněna.

Všechny cíle práce byly dosaženy. Z praktické části bylo splněno všech předsevzetí, které si autor vzal za své a práci pojal tak, aby měla přínos nejen pro čtenáře, kteří se orientují v trestním právu, ale aby oslovila i ty, kteří o restorativní justici neměli dosud žádné znalosti. Výzkumná část byla cíleně zaměřena na příslušníky policie, a to především z důvodu praxe autora práce a dále z přesvědčení, že právě policejní orgán stojící na počátku trestního řízení, jelikož může mít vliv na směr, kterým se trestní řízení ubírá. Výsledky výzkumu pak poukazují na skutečnost, že změna v užití restorativního přístupu, jde ruku v ruce se změnou přístupu jedince a celé společnosti.

Seznam použité literatury

Literatura:

1. DOUBRAVOVÁ, Dagmar. *Příručka pro probaci a mediaci*. Praha: SPJ - Institut pro probaci a mediaci, 2001, 180 s. ISBN 80-902998-0-6.
2. GAVRIELIDES, Theo a Vasso ARTINOPOULOU. *Reconstructing Restorative Justice Philosophy*. London: Routledge, 2016, 382 s. ISBN 9781138250383.
3. JELÍNEK, Jiří a Tomáš GRIVNA. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, 256 s. Teoretik. ISBN 978-80-87576-39-7.
4. JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 5. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2016, 976 s. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-120-5.
5. JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014, 320 s. Komentátor. ISBN 978-80-7502-016-1.
6. JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní - 5. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 3. 2018*, 864 s. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-278-3.
7. KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. Brno: Masarykova univerzita, 2002, 272 s. ISBN 80-210-3025-9.
8. KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice: sborník příspěvků dokumentů* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, 146 s. [cit. 2022-12-25]. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-7338-021-8. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/institut/>.

9. MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti*. V Praze: C.H. Beck, 2019, 220 s. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-756-9.
10. MARTINKOVÁ, Milada. *Mezinárodní výzkum obětí trestné činnosti v Praze v roce 2000*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2002, 79 s. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-733-8010-2.
11. NOVOTNÝ, František. *Trestní právo hmotné*. 4. aktualizované a doplněné vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017, 373 s. ISBN 978-80-7380-651-4.
12. NOVOTNÝ, František. *Trestní právo procesní*. 2. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017, 458 s. ISBN 978-80-7380-677-4.
13. Rodinné skupinové konference mají různé modely, např. novozélandský model či model Waga Waga. Viz: STRÉMY, Tomáš, Lucia KURILOVSKÁ a Miroslava VRÁBLOVÁ. *Restorativní justice*. Praha: Leges, 2015, 352 s. Teoretik. ISBN 978-80-7502-075-8.
14. ROUBALOVÁ, Michaela. *Oběti kriminality: poznatky z viktimizační studie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019, 193 s. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-174-5. Dostupné také z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/449.pdf>.
15. ROZUM, Jan, Petr KOTULAN, Marina LUPTÁKOVÁ, Miroslav SCHEINOST a Jan TOMÁŠEK. *Uplatnění mediace v systému trestní justice I*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009, 74 s. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-090-8.
16. ROZUM, Jan, Petr KOTULAN, Marina LUPTÁKOVÁ, Miroslav SCHEINOST, Jan TOMÁŠEK a Michal ŠPEJRA. *Uplatnění mediace v systému trestní justice II*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010, 208 s. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-097-7.

17. SOTOLÁŘ, Alexander, Pavel ŠÁMAL a František PÚRY. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C.H. Beck, 2000, 468 s. Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 80-717-9350-7.
18. STRÉMY, Tomáš, Lucia KURILOVSKÁ a Miroslava VRÁBLOVÁ. *Restoratívna justícia*. Praha: Leges, 2015, 352 s. Teoretik. ISBN 978-80-7502-075-8.
19. STRIGÁČOVÁ, Dominika. Princíp aktívnej participácie ako základný princíp restoratívnej justície. In: STRÉMY, Tomáš. *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2014, 146-166. ISBN 978-80-7502-034-5.
20. ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. S. 1464. ISBN 978-80-7400-428-5.
21. ŠÁMAL, Pavel, Jan MUSIL a Josef KUČHTA. *Trestní právo procesní*. 4., přeprac. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013, 1056 s. Academia iuris (C.H. Beck). ISBN 978-80-7400-496-4.
22. ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, 464 s. Teoretik. ISBN 978-80-87576-93-9.
23. Štern, Pavel, Ouředníčková, Lenka, ed. a Doubravová, Dagmar, ed. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010, 212 s. ISBN 978-80-7367-757-2.
24. SCHEINOST, Miroslav a kol. *Teoretické a trestněpolitické aspekty reformy trestního práva v oblasti trestních sankcí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2013, 138 s. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-135-6.
25. VAN NESS, Daniel W. a Karen Heetderks STRONG. *Restoring Justice An Introduction to Restorative Justice*. London: Routledge, 2015, 256 s. ISBN 9781455731398.

26. VEČERKA, Kazimír. *Občané o kriminalitě a prevenci: závěrečná zpráva z výzkumu veřejného mínění*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2007, 128 s. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-057-1.
27. VĚTROVEC, Vladislav. *Zákon o mediaci a probaci: komentář*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002, 115 s. Komentované zákony (Eurolex Bohemia). ISBN 80-864-3232-7.
28. ZEHR, Howard. *Changing lenses: A New Focus for Crime and Justice*. New Orleans, LA: Nacscorp, 2005, 181 s. ISBN 978-08-3613-512-1.
29. ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, 48 s. ISBN 80-902-9981-4.
30. ŽATECKÁ, Eva a Milana HRUŠÁKOVÁ. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, 321 s. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-807-4788-482.

Právní předpisy:

1. ČESKÁ REPUBLIKA. Trestní zákoník. In: 2009. Praha, 2009, ročník 2009, číslo 40. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40?text=40%2F2009>
2. ČESKÁ REPUBLIKA. Trestní řád. In: 1961. Praha, 1961, ročník 1961, číslo 141. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-141>
3. ČESKÁ REPUBLIKA. Zákon o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů). In: 2013. Praha, 2013, ročník 2013, číslo 45. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-45>
4. ČESKÁ REPUBLIKA. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. In: 2003. Praha, 2003, ročník 2003, číslo 218. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2003-218?text=218%2F2003>

5. ČESKÁ REPUBLIKA. Zákon o probační a mediační službě. In: 2000. Praha 2000, ročník 2000, číslo 257. Dostupné také z: Dostupné z: ASPI [právní informační systém]
6. NOVÝ ZÉLAND. *Sentencing Act*. In: 2002. Dostupné také z: <http://www.legislation.govt.nz/act/public/2002/0009/latest/DLM135342.html>. [online], [cit. 2023-03-01].
7. EVROPSKÁ UNIE. *RÁMCOVÉ ROZHODNUTÍ RADY ze dne 15. března 2001 o postavení obětí v trestním řízení: ÚŘEDNÍ VĚSTNÍK EVROPSKÝCH SPOLEČENSTVÍ*. In: Brusel, 2001, 2001/220/SVV. Dostupné také z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001F0220&from=CS>. [online], [cit. 2023-03-07].

8. Komentáře:

1. *Důvodová zpráva k trestnímu zákoníku: úvodní komentář k obecné části* [online]. Wolters Kluwer ČR, 126 s. [cit. 2023-02-07]. Dostupné z: ASPI [právní informační systém]
2. Důvodové zprávy k novelám TŘ: č. 292/1993 Sb., [online]; dostupné z: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 2023-02-10]

Elektornické knihy:

1. Braithwaite, J., *Restorative Justice: Theories and Worries* (2004) UNAFEI, Resource Material Series No. 63, [cit. 2023-01-08] dostupné online: http://www.unafei.or.jp/english/pdf/PDF_rms_all/no63.pdf
2. KUCHTA, Josef, Milana HRUŠÁKOVÁ, Jiří VALDHANS a Jana KLESNIAKOVÁ. *DNY PRÁVA 2013 – DAYS OF LAW 2013: Postavení poškozeného a obětí v trestním řízení* [online]. III. část. Brno: Masarykova univerzita, 2014, 280 s. [cit. 2022-12-26]. Dostupné z: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2013/03_Postaveni_poskozeneho_a_obeti_v_trestnim_rizeni.pdf. S. 33-38.

3. HADLEY, Michael L. *The Spiritual Roots of Restorative Justice* [online]. New York: State University of New York Press, 2001, [cit. 2023-01-07]. ISBN 9780791448526. Dostupné z: <https://sunypress.edu/Books/T/The-Spiritual-Roots-of-Restorative-Justice2>
4. WEMMERS, IO-Anne. Restorative Justice for victims of crime: A victim - oriented approach to restorative justice. *International Review of Victimology* [online]. Montreal: Université de Montréal, Canada, 2002, 17 [cit. 2023-01-07]. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/026975800200900104>

Elektronické akademické práce:

1. DLEŠTÍKOVÁ, Tereza. *Poškozený a oběť trestného činu v kontextu restorativní justice*. 2019. Dizertační práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra trestního práva. Vedoucí práce Jelínek, Jiří.
2. JONÁŠOVÁ, Aneta. *Restorativní justice a její projevy v českém trestním právu*. Brno, 2017, 124 s. Dostupné také z: https://is.muni.cz/th/m9kxv/Aneta_Jonasova_-_Restorativni_justice_a_jeji_projevy_v_ceskem_trestnim_pravu.pdf. Diplomová práce. Právnická fakulta Masarykovy univerzity. Vedoucí práce Doc. JUDr. Věra Kalvodová, Dr.

Odborné články – Internetové zdroje:

1. *The Imprint News: Restorative Justice Pioneer Gordon Bazemore Remembered* [online]. 6.8.2021 [cit. 2023-01-07]. Dostupné z: <https://imprintnews.org/youth-services-insider/restorative-justice-pioneer-gordon-bazemore-remembered/55823>
2. *Byznys pro společnost Business for Society: Představujeme nové vedení BpS: Pavel Štern* [online]. 15.1.2020 [cit. 2022-12-25]. Dostupné z: <https://byznysprospolecnost.cz/predstavujeme-nove-vedeni-bps-pavel-stern/>

3. Drašík, Antonín. *Trestní zákoník. Komentáře* [ASPI právní informační systém]. Praha: Wolters Kluwer, 1.1.2015, [cit. 2023-02-10].
4. FRYŠTÁK, Marek a Eva ŽATECKÁ. *PRINCIP RESTORATIVNÍ JUSTICE V NOVÉM TRESTNÍM ZÁKONÍKU*. In: . 2007, s. 12. Dostupné také z: <https://aoov.cz/wp-content/uploads/2020/09/Princip-restorativni-justice-v-novem-trestnim-zakoniku.pdf>
5. *Institut pro restorativní justici: Komunita a společnost* [online]. [cit. 2023-02-05]. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/o-restorativni-justici/komunita-a-spolecnost/>
6. *Institut pro restorativní justici: Restorativní justice a kriminologické výzkumy* [online]. [cit. 2023-02-05]. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/o-restorativni-justici/odbornici-a-system/rj-ve-vyzkumech/>
7. HADLEY, Michael L. *The Spiritual Roots of Restorative Justice* [online]. New York: State University of New York Press, 2001, 274 s. [cit. 2023-01-07]. ISBN 9780791448526. Dostupné z: <https://sunypress.edu/Books/T/The-Spiritual-Roots-of-Restorative-Justice2>
8. KOZÁK, Vítězslav. *Trestněprávní revue* [online]. 2015. Praha [cit. 2023-01-08]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembrgvpxi4s7gjpngxzugm&groupIndex=11&rowIndex=0&refSource=search#>.
9. MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Alternativní neznamená restorativní aneb o co restorativní justici vlastně jde? (zaměřeno na aktuální otázky české sankční politiky). *Trestněprávní revue*. 2016, (11 - 12),
10. PÚRY, František a Dušan HENDRYCH. BECK-ONLINE. *Právní slovník: Domácí vězení* [online]. 3. C. H. Beck, 2009 [cit. 2023-02-11]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembqhfwp64zrguxgi33nmfwsx3wmv5gk3tj&groupIndex=0&rowIndex=0>

11. PÚRY, František a Pavel ŠÁMAL. BECK-ONLINE. *Trestní zákoník: Peněžitý trest*: [online]. 2. C. H. Beck, 2012, s. 885–887. [cit. 2023-02-11]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembrgjpwk5tlg4xhgys7giydaok7gqyf64dgggy3q>
12. *ResearchGate: Lode Walgrave* [online]. 2008-2023 [cit. 2023-01-07]. Dostupné z: <https://www.researchgate.net/profile/Lode-Walgrave>
13. *Restorativní justice: Pachatel* [online]. [cit. 2023-01-31]. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/o-restorativni-justici/pachatel/>
14. ROZUM, Jan. INSTITUT PRO KRIMINOLOGII A SOCIÁLNÍ PREVENCI. *Výzkum institutu obecně prospěšných prací: Domácí vězení* [ASPI právní informační systém]. Praha: Wolters Kluwer, 1998, 98 s. [cit. 2023-02-10].
15. ŠČERBA, Filip. BECK-ONLINE. *Trestní zákoník* [online]. C. H. Beck, 2022 [cit. 2023-02-11]. 2. aktualizované vydání. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembsgjpwk232ge4dcxzsfczwxzsgaydsxzugbpxazrwga#>
16. ŠÁMAL, Pavel. *Teoretické a trestněpolitické aspekty reformy trestního práva v oblasti trestních sankcí (GAČR P408-12-2209): The New Penal Code in the Context of Development of Criminal and Penal Policy (the main new elements)* [online]. 18 [cit. 2023-02-07]. Dostupné z: <https://ksocp.ff.cuni.cz/cs/grantovehy-projekt-c-p408122209-teoreticke-a-trestnepoliticke-aspekty-reformy-trestniho-prava-v-oblasti-trestnich-sankci/>
17. *The Imprint News: Restorative Justice Pioneer Gordon Bazemore Remembered* [online]. 6.8.2021 [cit. 2023-01-07]. Dostupné z: <https://imprintnews.org/youth-services-insider/restorative-justice-pioneer-gordon-bazemore-remembered/55823>
18. VACULÍK, Radim. Jeden vězeň stojí 1200 Kč denně. Nejvyšší žalobce chce víc alternativních trestů. *Novinky* [online]. Právo, 23. 2. 2020 [cit. 2023-03-08].

Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/domaci-jeden-vezen-stoji-1200-kc-denne-nejvyssi-zalobce-chce-vic-alternativnich-trestu-40313697>

19. VÁLKOVÁ, Helena a Dušan HENDRYCH. *Právníký slovník* [BECK-online]. 3. Praha: C.H. Beck, 2009 [cit. 2023-02-15]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembqhfpw64zrgu&groupIndex=0&rowIndex=0&refSource=search>

Příloha

Anonymní dotazník

Zkušenosti policistů s restorativní justicí v trestním řízení

Vážené kolegyně, vážení kolegové, jmenuji se Jan Klemperer a jsem studentem pátého ročníku magisterského studia na Policejní akademii. V rámci zpracování diplomové práce, se na vás obracím se žádostí o pomoc s vyplněním dotazníku, který je určen policistům, zejména vyšetřovatelům. Cílem je zjistit vaše obecné povědomí a zkušenosti z praxe s užitím restorativního přístupu. Dotazník vám nezabere více než 10 minut vašeho času a je zcela anonymní. Do začátku upozorňuji, že se nelze vracet k již zodpovězeným otázkám. Velmi si vážím vaší spolupráce.

1) Jaký je Váš věk:

20-25 26-30 31-40 41-50 50 a více

2) Jaké máte vzdělání:

Středoškolské vyšší odborné vysokoškolské v I. stupni
vysokoškolské ve II. stupni doktorandské

3) Kde jste u Policie ČR zařazen/a:

OOP ČR SKPV ÚO SKPV KŘ Celorepublikový útvar

4) Jaká je délka Vaší praxe:

0-5 let 6-10 let 11-15 let 16-20 let 21 a více let

5) Jak dlouho jste zařazeni nebo byli zařazeni u SKPV:

0-5 let 6-10 let 11-15 let 16 let a více

6) Stal/a jste se vy nebo někdo z vašich blízkých obětí trestného činu:

Ano Ne

7) Ohodnoťte na škále od -2 do +2, co si myslíte, že trestný čin:

primárně narušuje právní normy -2 -1 0 1 2 narušuje
mezilidské vztahy

8) Podstatou trestního řízení a trestu je:

- náhrada škody poškozeného
- potrestání pachatele
- udělení trestu odnětí svobody
- ochrana společnosti
- náprava pachatele
- předcházení trestné činnosti
- obnovení předchozích poměrů
- alternativní potrestání
- zajištění potřeb oběti a převzetí odpovědnosti pachatele
- náprava narušených vztahů
- stigmatizace pachatele (zápis do rejstříků trestů)
- vyčlenění pachatele

9) Domníváte se, že trest odnětí svobody je ve vztahu k oběti dostatečným zadostiučiněním a nápravou poškozených práv a svobod:

Naprosto NESouhlasím -2 -1 0 1 2 naprosto souhlasím

10) Domníváte se, že trest odnětí svobody vede k napravení pachatele:

Naprosto NESouhlasím -2 -1 0 1 2 naprosto souhlasím

11) Setkal/a jste se s pojmem restorativní justice:

Ano Ne

12) Česká justice má několik forem řešení protiprávního jednání a potrestání pachatele. Současný trend je užití prvků restorativní justice. Souhlasíte s tímto tvrzením:

Ano Ne

13) Podstatou restorativní justice je:

- striktní potrestání pachatele
- zajištění potřeb oběti
- převzetí odpovědnosti pachatele
- udělení trestu odnětí svobody

- obnova narušených vztahů
- identifikace újmy a z ní vyplývající povinnost
- eliminace pachatele od společnosti
- motivace pachatele k převzetí odpovědnosti
- stigmatizace pachatele (zápis do rejstříku trestů)
- zajištění pocitu spravedlnosti
- přijetí viny
- náhrada škody poškozeného

14) Prostředkem restorativní justice je:

- dialog
- odnětí či omezení svobody pachatele
- dobrovolnost
- nepotrestání
- participace účastníků
- uspokojení potřeb pachatele
- zaměření se na trest
- zaměření se na odškodnění
- porozumění poškozenému
- medializace narušení právních norem

15) Ztotožňujete se se základní myšlenkou restorativní justice, že trestný čin představuje především zásah do mezilidských vztahů, a proto, je-li to možné a je-li o to zájem, měli by se do řešení následků zapojit jejich přímí účastníci:

Naprosto nesouhlasím -2 -1 0 1 2 naprosto souhlasím

16) Která z institucí v ČR má možnost praktikovat prvky restorativní justice:

- Policie ČR
- Probační a mediační služba
- Státní zastupitelství
- Věznice

- Soud

17) V rámci své policejní práce, užil/a jste někdy v trestním řízení některou z forem restorativní justice? Uveďte, kterou a kolikrát:

18) Setkáváte se s návrhy státního zastupitelství na jinou formu řešení trestního řízení než podání návrhu na potrestání, či obžaloby a následné soudní řízení:

19) Restorativní přístup je užíván nejen při uplatnění podmíněných a alternativních trestů. Vězeňství v současné době praktikuje řadu restorativních programů u odsouzených, např. restorativní kruhy před propuštěním, setkání odsouzených s oběťmi nesouvisejících trestných činů, programy na zvyšování odpovědnosti pachatele a další. Uveďte, na co by takové programy měly být zaměřeny:

20) Souhlasíte s tvrzením, že setkání pachatele trestného činu/odsouzeného s obětí a porozumění vede k nápravě pachatele a předcházení jeho recidivy:

Ano

Ne

21) Domníváte se, že by restorativní justice (obnovení vztahů) měla být upřednostněna před retributivní justicí (potrestání pachatele), uveďte ANO/NE a v obou případech uveďte proč: